

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

77816

26

ISTAN:

DAR
Progressivnih Slovesk v Ameriki

BRATA

Povest iz še ne pozabljenih dni

IZDALA PROSVETNA MATICA

ETBIN KRISTAN:

BRATA

Povest iz še ne pozabljenih dni

IZDALA IN ZALOŽILA

PROSVETNA MATICA

.2301 So. Lawndale Avenue, Chicago 23, Illinois

XXVI. ZVEZEK

TISKALA ADRIA PRINTING CO., CHICAGO ILL.

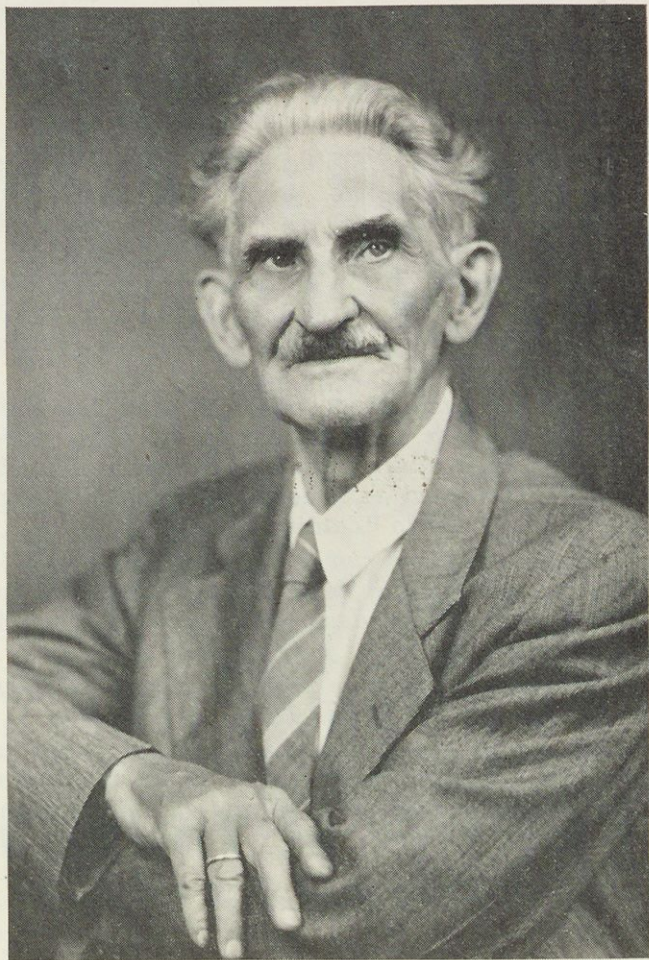
Made in U. S. A., 1948.

 618

77816

7 313/1450

Bukovnik Studio, Cleveland, O.

Etbin Kristan

UVODNA BESEDA

To je druga knjiga Etbina Kristana, ki je izšla v založbi Prosvetne matice. Prva (Povesti in črtice) je izšla leta 1945. V nji je o pisatelju tudi kratka biografija. Upamo, da bo Prosvetna matica imela priložnost izdati v knjigi vreden življenjepis tega moža, ki je na literarnem, kulturnem, časniškem in na delavsko-političnem ter na narodnem polju toliko storil!

Etbin Kristan vzlic svojim visokim letom še vedno veliko piše. Povest "Brata" je sedaj prvič natiskana in je bila napisana za Prosvetno Matico. Poleg te je napisal za Ameriški družinski koledar (letnik 1948) novelo "Zatajena vest".

Mnogo njegovih povestnih spisov in pesmi je tudi v drugih letnikih Ameriškega družinskega koledarja, v Majskem glasu, Proletarcu in v reviji "Cankarjev glasnik", ki jo je urejeval.

S pisateljemanjem je pričel že v rani mladosti. Rojen je bil dne 15. aprila 1867.

Znana je njegova pesniška zbirka "Žarke in snežinke". Njegove druge pesmi, ki so bile objavljene v raznih starokrajskih revijah in v slovenskih delavskih publikacijah v Ameriki, bi napolnile debelo knjigo.

Izmed njegovih daljših novel je "Pertinčevo pomlajenje" jako znana. Izdala jo je Slovenska matica v Ljubljani. Dalje so imele veliko čitateljev povesti "Francka in drugo", "Morje" itd. Ako se bi zbralo njegove druge daljše in krajše povesti, bi obsegale precej zvezkov. Nadejamo se, da bodo to

kdaj storili v novi Sloveniji, za katero je toliko delal!

Slovenski dramski literaturi je Kristan veliko prispeval.

Izmed njegovih dram (Volja, Ljubislava, Kato Vrankovič, Samosvoj, Kraljevanje, Tovarna) so bile nekatere vprizorjene tudi na ameriških slovenskih odrih, n. pr. Volja in Kato Vrankovič v Chicagu. V tem mestu je bila igrana tudi njegova tri-dejanska satira "Ne da se prevariti", ki jo je napisal v Ameriki. V Cankarjevem glasniku je spisal tridejanko "Gospodar" in v Ameriškem družinskem koledarju pa dramo "Svilene nogavice" — v času, ko je ameriška gospoda napovedala bojkot japonski svili, da s tem obsodi japonsko invazijo na Kitajsko, a ob enem je Japonski prodajala železo, olje in razen drug material, ki se ga je uporabljalo v muni-cijskih tovarnah za oboroževanje japonske ar-made na Kitajskem.

Silno bogato je slovensko delavsko časopisje tu in prejšnja leta v starem kraju na Kristanovih političnih in teoretičnih člankih.

L. 1918 je izšla v založbi Proletarca njegova knjiga "Svetovna vojna in odgovornost socializma", leto prej pa v isti založbi brošura "V novo deželo".

Etbin Kristan živi že mnogo let v Grand Havenu v državi Michigan, kjer je njegov sedanji dom. In tu je napisal to knjigo, s katero je našo literaturo še bolj obogatel.

PRVI DEL:

Na Rogačevem

1. *Kaj nam pa morejo, če smo vesel' . . .*
2. *Na obisku.*
3. *Srečanje.*
4. *Motena zabava.*
5. *Pri večerji.*
6. *Mati in sin.*
7. *Bes.*
8. *Oblaki.*
9. *Podivjana strast.*
10. *Po hudi uri.*
11. *Razhod.*

Kaj nam pa morejo, če smo vesel'...

NA Rogačevem je bil sejm. Nebesa so bila ljudem prijazna, kar se ni moglo reči vsak dan in vreme je bilo kakor naročeno. Sonce je sijalo, da ga je bilo skoraj preveč, toda če ni vroče po leti, kdaj pa naj bo? Na širnem prostoru okrog cerkve so trgovci in branjevci postavili svoje stojnice in človek si ni mogel ničesar domisliti, česar ne bi bil mogel tukaj kupiti; lectarji so imeli toliko konjičkov in src, vojakov in punček in vsakovrstnih drugih dobrot, da se ne pozabi medica, sladka in gladko tekoča, za otroke in tudi za odrasle, da ne bo vse tri dni nobenega pomanjkanja. Če si potreboval obutala, si lahko dobil čevlje ali škornje, šolne ali copate vsake barve in vsake mere, da tudi v Ljubljani ne bi mogel dobiti boljših. Sploh si se lahko oblekel od nog do glave in pokrtil sebe, ženo in otroke. Pa tudi Ribničani so bili tam s svojo suho robo, ampak kdor je hotel bolj visoko, mu ni bilo treba daleč hoditi po najnovejšo kuhinjsko opremo, po električne svetilke, po svilene blazine, po bogvekaj. Bil je res velik sejm in Rogačevo je bilo ponosno. Saj je celo vrtiljak z dvema vrstama konj, slonov, jelenov in kočij bil na stroj in se vrtel hitreje kot če bi ga bilo gnalo deset fantičev.

Nič čudnega ni, da so bile tudi gostilne polne, dasi so na samem sejmu kuhali štruklje in hrenovke in točili kavo in neki Hrvat je celo ob odprtem ognju pekel ražnjiče in ker je to bila za Rogačevo novotarija, je imel toliko "mušterij", da jim je komaj mogel postreči s svojimi "šinterpratli".

Orožnika sta hodila med gručami dostojanstveno in sta se sama sebi zdela zelo važna, toda ljudje so ju komaj opazili, ker so imeli dovolj opravkov in zabave, moža postave pa nista imela kaj prodajati, še manj pa koga razveseljevati.

Rotarjeva Minka se je ustavila pred velikim šotorom in gledala slike na pročelju, naznanjajoče čudovite reči, ki se lahko vidijo znotraj. Sodeč po teh podobah je bil tam pravcat zverinjak z levi, tigri, raznimi opicami in ogromnimi kačami; velika boa se je ovijala lepemu dekletu okrog vratu in bokov kakor da bi jo hotela po svoje božati, levi pa so se zdeli krotki kakor psički. Da pa bi bilo ustrezno raznim okusom, je napis zagotavljal, da izvaja čudotvorec iz Indije čine največjih skrivnosti orijentalne magije.

Minka se je nehote nasmehnila, spominjajoča se, kako resno je verjela takim reklamam, ko je hodila v ljudsko šolo in kako so jo sugestije razkazovalčevih besed opajale in prenašale v neznan, skrivnosten svet, poln nerazumljivih, čarobnih lepot. Bilo je neumno, a vendar je bilo lepo in še sedaj privošči vsem, ki znajo biti naivni, tako veselje in skoraj žal ji je bilo, da ni mogla več uživati bajk kakor nekdanj.

Počasi se je obrnila, da bi nadaljevala svojo pot po tem malem svetu, kjer so trda dejstva kupče-

vanja srečavala bežne utvare pravljic.

“Dobro jutro, gospodična,” jo je smehljaje nagovoril eden treh tujih gospodov, ki so nenadoma stali pred njo.

Začudeno je odzdravila.

“Dobro jutro.”

Hotela je dalje, toda pot ji je bila zastavljena.

“Ne zamerite,” se je zopet oglasil neznanec, “ne bi vas radi nadlegovali, ampak tukaj nikogar ne poznamo, pa smo mislili, da bi morda bili tako prijazni...”

“O pozna se, da ste tujci.”

“Kako? O! Po jeziku?”

“Sprechen sie deutsch?” je vprašal drugi tujec.

Že je hotela pritrčiti, a nekaj se ji je uprlo in z namenoma slabim akcentom je odgovorila:

“Nur ein bischen.”

Sama ni vedela, zakaj tako ravna. V resnici je obvladavala nemščino kakor svoj rodni jezik, možje so se vedli dostojno in vendar je imela čuden občutek, da ji njih družba ni prijetna.

“To nič ne stori,” je povzel prvi neznanec; “jaz vem, da ne govorim prav dobro, ali vi me razumete. Jaz bi se rad naučil vaš jezik, zato jaz rad govorim.”

“To je prav lepo, gospodje,” je odgovorila Minka v zadregi, “toda v resnici ne vem, s čim bi vam mogla ustreči. Čakam na prijateljico, ki bi morala priti vsak trenotek in potem bova imeli opravke. Ampak tukaj je dosti moških, ki vam bodo gotovo radi dali vsa pojasnila, če le morejo. Saj so naši ljudje postrežljivi.”

Tujčevo lice se je zmračilo.

“Rekel sem, da ne poznamo nikogar...”

“In če pride še ena gospodična, nas bo večja družba,” je dodal drugi tujec.

Ta hip sta prišla mimo poštar Zajčar in učitelj Marjan in sledeča trenutnemu nagonu ju je Minka oslovila.

“O — gospod Zajčar, ali imate nujne opravke?”

Poštar, znan šaljivec, se je odkril in globoko priklonil in deklamatorski odgovoril:

“Cenjena gospodična Minka, moji opravki so vedno važni, ne samo zaradi pošte, brez katere, kakor veste, ne bi bilo civilizacije, ampak zaradi zamotnega svetovnega položaja, ki ga brez mene ne bodo mogli razvozljati. In tukaj, učitelj, kot vam je tudi znano, je odgovoren za bodočnost vsega našega narščaja.” Glasno se je nasmejal in nadaljeval s svojim naravnim naglasom, ki je izdajal pevca. “Kaj bi radi, Minka? Če bi radi slišali kaj o lju-bez-ni, žal, da vas nisem poznal pred dvajsetimi leti. Toda kaj, ko vas takrat še ni bilo na svetu.”

“Gospod Zajčar, tukaj so trije gospodje — predstaviti vam jih ne morem, ker sama ne vem njihovih imen — ampak tuji so v našem kraju in radi bi dobili kaj pojasnil. Vi poznate vsak kot in vsak nos, medtem ko sem jaz nevedna ...”

Poštar ji je segel v besedo.

“Zato naj namesto vas postanem ciceron. Ne vem, kako bodo zadovoljni s tem nadomestilom. Jaz bi se uprl.” Dvignil je ramena kolikor je le mogel visoko in se nato obrnil k tujcem. “Jaz sem poštar Zajčar, ampak dve uri sem prost in če vam morem storiti kakšno uslugo, sem vam na razpolago.”

Nemci so se predstavili: Fischermann, von Radwitz, baron Ruben. Povedali so le imena, toda Zaj-

čarju je bilo to dovolj. Ko se je Minka nato poslovila, so gledali za njo, dokler ni izginila med stojnicami in šotori. Poštar se je nasmejal.

“Tudi jaz bi metal oči za njo,” je dejal, “toda to dekline ni ne za mene, ne za vas.”

“Saj nihče ne misli tako,” je zamrmral tisti, ki se je predstavil za Fischermanna in se je Zajčarju zdel kot nekak vodja ali besednik.

“No, tudi jaz ne mislim, saj vsak rad pogleda lepo dekline in za to nič zamere. Toda kaj ste želeli vedeti?”

“Mi smo turisti, alpinisti in vaši hribi so nas že davno mikali. Pa, saj veste, tudi najboljši hribolazec se počuti le v nekaterih gorah domačega.”

“Razumem. Tudi pri nas so se primerile nesreče, ampak le, če je kdo preveč vratolomen. Imamo pa izvrstne vodnike, ki poznajo vsako skalo, ugamejo vreme, vedo za steze, ki so jih sami utrli in so previdni. Vi ste menda iz Avstrije?”

“M-da. Da, da,” je pohitel Fischermann.

“Vaši hribi so podobni našim.”

“To je izvrstno,” je pripomnil Radwitz. “Potem bo naša oprema dobra.”

“Brez dvoma,” je odgovoril Zajčar in njegov glas je bil nenadoma hladen.

“Pa zakaj stojimo tukaj? Ali bi vas smeli povabiti na čašo vina, če se dobi v teh krajih?” je vprašal baron, ki je dotlej ves čas molčal.

“Pa še dobro. Teče po grlu kakor olje,” je odgovoril Zajčar in pokazal pot do Drobnikove gostilne.

Tam se je gostov kar trlo in bilo je zelo glasno. Drobnik je na pragu pozdravil Zajčarja in Marjana in si navihal dolge, še vedno črne brke.

“Saj razumete, da danes ni tako kakor druge dni,” je dejal, “pa ne boste zamerili. Hiša je polna že od jutra, ampak za vas bomo že še našli kak kotiček.”

“Vino pač ne bo nič drugačno kakor druge dni,” se je nasmehnil učitelj. “Tuji gosti, saj veste, ne smejo dobiti slabega vtisa.”

V tem je pristopila Drobnikova žena, precej mlajša od njega, zelo živahna in okretna. Prevezavala si je predpasnik in se prijazno nasmehnila Zajčarju.

“Eden, dva, tri, štiri, pet,” je štel. “V lopi na vrtu ni nikogar. Tam bo še najboljše.”

“Imenitno!” je vzkliknil Marjan. “Pa ne, da imate zveze s preroki in ste vedeli, da pridemo?”

Drobnik se je široko nasmejal, da se mu je tresel telovnik.

“He, he, Tinki ni treba nič prerokov, ona kar ugane. In boljša je za kupčijo od mene. Jaz se ne bi spomnil na vrt, ona pa se je.”

Odšli so in lopa, vsa zarasla s slakom, je bila kakor naročena. Tam sta bili dve mizi, klopi vse naokrog in ob mizah še stoli.

“To je kakor v raju,” je rekel Zajčar. “Pa nam še nikdar niste pokazali.”

“Pravzaprav ne spada h gostilni, ampak danes je tam tako natlačeno, da vam bo tukaj gotovo bolj všeč. Posebno, če se hočete kaj pomeniti. Tam je tak dirindaj, da ne bi mogli slišati lastne besede,” je razlagala Tinka in potem vprašala, kaj naj prinese.

“Najboljšega, seveda, najboljšega,” je odgovoril Zajčar. “Pred tujci moramo pokazati, kaj imamo.”

Fischermann je vzkliknil: “Ne smete nas smatrati za tujce. Radi bi bili vaši prijatelji.”

“Priliko imamo, da se seznanimo,” je pripomnil učitelj. “Kdor nam ni sovražnik, je vedno dobro došel.”

“Nihče ne more sovražiti vas,” se je zopet oglasil Fischermann. “Pri nas ljubimo Slovence. Vaša dežela je lepa in mnogo dobrega slišimo o vas.”

Baron Ruben je pritrdil.

“Jaz bi rekel, da smo prav lahko prijatelji. Vi imate tako rekoč našo kulturo.”

“Mislite, nemško?” se je začudil Marjan.

“Da, kajpada,” je odgovoril baron. “Na to ste pač lahko ponosni kakor mi. To je naravno, da je vaša kultura tudi naša, saj ste nekdam vendar imeli nemške šole.”

“Slišal sem nekaj takega,” je dejal učitelj in glas mu je bil sarkastičen. “Ampak to je moralo biti davno in le stareji med nami se spominjajo tistih časov. Kar pa se kulture tiče, je po mojem mnenju reč taka: ali smo kulturni, ali pa nismo. Priznavam, da daje vsak narod temu, kar imenujemo kulturo neko barvo, ampak bistva ne izpreminja. Ni posebno važno, ali se kdo bolj zanima za Goetheja ali za Shakespearja, za Tolstoja ali za Voltairja, važno pa je, kar se ustvarja. Vrh tega pa ne moremo prezreti, da segajo korenine kulture v čase, ko ni bilo ne vašega ne mojega naroda, pa smo prevzeli vse, kar smo našli dobrega in tudi sedaj jemljemo in dajemo, dajemo in jemljemo.”

Von Radwitz je povzel besedo.

“To je bilo zanimivo predavanje. Iz tega, se mi zdi, bi moralo slediti, da bi bilo najbolje, če bi bil ves civilizirani svet ena celota in bi užival vse kulture vseh narodov.”

“Zakaj pa samo tako zvani civilizirani svet? Kaj pa naj počnemo z ostanki?”

Baron Ruben ga je pogledal in zagugal gornji del svojega dokaj težkega telesa, na levo, na desno, na levo, na desno.

“To je pač vprašanje bodočnosti, katere mi ne bomo doživeli. Kaj naj storimo z afriškimi črnci, z Malajci, z Eskimi? V resnici ima le prav majhen del sveta kulturo in samo s tem delom moremo računati. Evropa, prav majhen del Amerike, še manjši del Afrike — to je vse. Vsa južna Amerika je skoraj brez izjeme indijanska. Avstralija? Hm, peščica belcev in še teh le majhen udlomek.”

Poštar se je opravičil.

“Mene kliče služba,” je dejal. “Vse to je res zanimivo, toda dolžnosti gredo pred vsem.”

“Škoda, škoda,” je potožil Fischermann, “kajti vašega mnenja še nismo čuli.”

“Povedal sem takoj, ko smo se sešli, da imam le dve uri časa. Saj ostanete še med nami, pa lahko ob drugi priliki nadaljujemo. Vsak ima svoje pravico do svojega mnenja.”

Segel je po klobuku, pokimal za pozdrav in odšel.

“Pri vas so uradniki točni,” je pripomnil baron, “tako kakor pri nas. To je zelo važna reč. Pri nas mora iti vse kakor po vrvici.”

“Tako bi moralo biti povsod. Nam se to zdi povsem naravno,” je odgovoril Marjan. “Vprašanje pa je tudi, kako se delo opravlja.”

“Kako mislite?” je vprašal von Radwitz.

“O, čisto enostavno. Jaz, na primer, sem učitelj. V šoli moram biti o pravem času, to se razume. Toda če ne bi nikdar zamudil minute pa bi skušal vzgojiti

otroke kot avtomate, ali jih učil laži, bi bilo boljše, da bi se nikdar ne prikazal v šoli.”

“Res — ne razumem,” je zbedel Radwitz. “Kako to mislite — avtomate? in laži... Ali nima učitelj svojih predpisov? To je treba poučevati, kar mu je ukazano, ali ne?”

“Seveda, seveda. Ukazano mu je, da poučuje zgodovino. V knjigah je zapisano toliko tega, da bi se dijak lahko naučil, kar se od njega zahteva tudi brez učitelja. Vendar pa se najdejo učenci, ki bi radi vedeli več, ali pa iščejo pojasnila o tem in onem. Tedaj je učiteljeva dolžnost, da pove resnico po svojem najboljšem prepričanju. Ali ne?”

Von Radwitz je majal z glavo.

“Ponoviti moram, da ne razumem. Kdo naj odloča, kaj je resnica in kaj ni?”

Baron je dvignil svoj glas in vsaka beseda je bila kladivo.

“Odločati mora oblast. Anarhija bi nastala, če ne bi bila zarisana črta, po kateri se mora hoditi. Priznam vam neko plemenitost, vendar pa ste v zmoti in rekel bi celo, da je vaša ideja revolucionarna. In kam bi to vodilo?”

“Kam more voditi resnica?” ga je zavrnil Marjan. “Prej ste govorili o enotnosti sveta. Če smem reči, je to moj ideal. Toda kako naj bi se dosegel brez resnice? Kako bi se vam zdelo, če bi jaz začel pridigati, da so Slovenci narod nad vsemi drugimi?”

“Tega ne boste učili,” se je ironski nasmehnil baron. “Za to ste prepameten.”

“Prav imate,” je prikimal učitelj. “Ampak recimo, da bi to dejal v Parizu o Francozih.”

“Smejali bi se mu,” je odklonil Fischermann. “Ves svet ve, da so Francozi degeneriran narod.”

“O tem, če dovolite, nisem popolnoma prepričan. Pa dejmo, da bi to slišali iz Londona o Angležih.”

“To so navadni kramarji,” je odmignil Radwitz. “Seveda, domišljijo imajo veliko, ker so si prisvojili toliko sveta, da se jim sline cede po večjih kosih. Ampak ta megalomanija se jim bo izbila iz glave.”

“Torej se strinjate z menoj, da se mora enotnost doseči z enakopravnostjo brez vsake nadvlade.”

“To se pravi,” je zafilozofiral Fischermann, “nekdo mora pač biti voditelj. Nekdo mora skrbeti za red.”

“Torej sem se motil in se ne strinjamo. Jaz sem mislil, da celota sama lahko skrbi za red. Kdo pa bi po vašem mnenju moral biti svetovni voditelj in kakšen bi moral biti red? — Razume se,” je dodal nekam malomarno, “da je vse to le teorija in si zaradi morebitnih nesoglasij ne bomo skočili v lase. Saj pri tej mizi,” se je nasmehnil, “ne bomo rešili teh zapletenih vprašanj in ustvarili novega sveta.”

Vsi trije Nemci so hoteli obenem odgovarjati in za nekaj časa ni bilo razumeti besede. Naposled je Fischermann nadglasoval ostale. Široko se je naslono in se ozrl po omizju. Von Radwitz in Ruben sta obmolknila.

“Recimo, da debatiramo le o teoriji. Priznajmo, da se tukaj ne rešujejo problemi svetovne politike. Vendar pa moramo imeti pred očmi, da ne razpravljamo o malenkostih. Meni se nekako zdi, da se drugi narodi niso dovolj bavili s tem usodepolnim predmetom, gotovo ne toliko kolikor smo se mi.”

“Ali mislite: vaš narod, ali vaši veljaki?” je vprašal učitelj.

“Oboje, oboje,” je pohitel Fischermann. “Pri nas ni razlike med mišljenjem voditelja in naroda.”

“Reči hočete, da misli on za narod, kaj?”

Nemec se je namrdnil in je nekaj časa nerazločno grgal, preden je našel pot iz zadrege.

“Naš vodnik vidi v dušo naroda in zato lahko izraža njegove misli. Kadar on govori, je prav tako kot da bi govoril ves narod.”

Marjan se je namuznil.

“To je fenomenalno. To je v resnici neprimerno več nego sem jaz kdaj v svojih sanjah pričakoval od enotnega sveta.”

“Gotovo,” je pribil Fischermann. “Gotovo. In noben drug narod ne bi mogel poroditi takega velikana.”

“Noben!” je prilil von Radwitz.

“Noben!” je sekundiral baron.

Molk je trajal minuto, ki se je zdela dolga ura. Učitelj je z očitnim zanimanjem opazoval Nemce, potem je skomizgnil in dejal:

“Menda se ne motim — pa kako bi se mogel motiti — da ste s tem posredno odgovorili tudi na moje vprašanje.”

Von Radwitz, očitno vesel, da je zopet prišel do besede, je odgovoril:

“Gotovo se ne motite. Kot ste rekli: ne bi se mogli motiti. Kakor na dlani je, da nima noben narod enakih kvalifikacij kot nemški. Zato je poklican, da prevzame vodstvo sveta.”

“Z drugimi besedami, da postane vaš gospod Fuehrer absolutni gospodar tega majhnega, a za enega človeka vendar ogromnega planeta. Saj je on posebljeni nemški narod.”

“Tako je!” je vzkliknil baron.

“Le še ena malenkost: Kaj pa mislite, da potrečejo ostali narodi? Kakšna vloga je namenjena

njim? Kakšen bo red, ki ga hočete uvesti?" je vprašal Marjan kakor da govori z branjevcem, od katerega kupuje moko in lečo.

"Vi ste zelo temeljit," je odgovoril baron in raztegoval besede. "Rekli ste, da tukaj ne bomo rešili teh problemov."

"Seveda ne. Če se vam zdi preveč, ni treba odgovarjati."

Fischermann je ošinil barona z jeznim očesom.

"Na vse se lahko odgovori," je dejal trdo. "Ostali narodi morajo spoznati, da je edina rešitev v tem, kar jim dajemo. Anarhija se mora končati. Red, ki ga hočemo ustanoviti, je povsem enostaven. Tisti, ki so ustvarjeni za vodstvo, vodijo. Tisti, ki jim je namenjeno delo, delajo. Vsi narodi so vabljeni, da sodelujejo z nami."

"Pa če odklonijo sodelovanje," se je nasmehnil Marjan.

"Le slepci morejo odkloniti," je vzkliknil Nemec "Prepričan sem, da so vaše oči zdrave."

"Tudi jaz mislim, da so. Ne vem pa, ali gledajo enako kakor vaše."

"Če bi gledale drugače, ne bi bile zdrave. Kdor bo sodeloval, bo brat. Drugi — hm — bodo morali ubogati."

Gospa Tinka je prišla vnovič pogledat, ali je še kaj vina v bokalih in ker so bili zopet prazni, je postavila polnega na mizo. Nemcem se je že poznalo, da je pijača imenitna. Učitelj pa se je imel v oblasti kakor ob začetku. Gostilničarka je vprašala, ali žele gospodje še kaj drugega in povedala, da so klobase pravkar pečene.

Von Radwitz je vzkliknil:

“Klobase? Slava teh klobas je dosegla tudi naša ušesa. Ali so res tako delikatne?”

“Pokusimo, pokusimo,” je dejal baron, “da bomo znali povedati doma.”

Tinka se je nasmehnila.

“Upam, da ne boste razočarani,” je dejala in hitro odšla.

“Tako smo torej zopet pri realnostih,” je ugotovil učitelj. “Klobase niso teorija.”

“Kadar uvedemo red, sploh ne bo več nobenih teorij,” je zahropel von Radwitz.

Iz gostilne je zadonelo fantovsko petje,

Tam za goro, tam za goro . . .

Navadna pesem, a glasovi so bili sveži, petje ubrano, dinamika izrazita in donelo je kakor arija z opernega odra.

“E-e-em,” je zagodel baron. “Kakšen zbor pa je to?”

“Fantje iz okolice,” je odgovoril Marjan. “Naši radi pojo. Morali bi jih slišati, kadar so tudi dekleta poleg.”

“M . . . ha. Dekleta!” je zavriščal Radwitz.

“Ampak red bo moral biti, red! Vsak na svojem mestu, vodja pa nad vsemi!” je že dokaj pijano vzkliknil Fischermann. “Red je glavno.”

Kakor za odgovor so fantje zapeli:

*Kaj nam pa morejo, morejo, morejo,
Če smo vesel’?*

Gostilničarka je prinesla klobase . . .

Na obisku

Savinčev Tobej je prišel nepričakovan na počitnice. Ko ga je oče pokaral, češ naj bi bil vsaj pisal, je odgovoril, da je imel namen, ostati še nekaj časa v Ljubljani, pa se je spomnil, da je na Rogačevem sejm in to da ga je prignalo domov.

“Pa nič drugega ne?” je vprašal oče z glasom preiskovalnega sodnika. Tobej pa je dobro vedel, da je strogost starega Andreja le navidezna. Spominjal se je, kako ga je pregovarjal, da naj se loti kmetije in prepusti študiranje drugim, medtem ko je materi pravil, da ima fant “dobro glavo” in bi bila škoda, če je ne bi porabil.

Tobej se je nasmejal in Andrejeve oči so se zasvetile, ko je odgovoril:

“Vas tudi vleče domov, kadar koli ste tri dni preč od kmetije in pravijo, da jabolko ne pade daleč od debla.”

“Pravijo še marsikaj drugega, pa če bi se človek ravnal vedno po pregovorih, bi včasih tako zavozil, da ne bi prišel več iz jarka. No, vesti ti ne bom izpraševal, Kotarjevi puncji pa tudi ne pojdem povedat, da si tukaj.”

“Bodite brez skrbi. To zve tudi brez vas, ampak to še nič ne pomeni.”

“Tako sem tudi jaz govoril, pa me je vendar tvoja mati ujela. In zate bo prav, če malo pripaziš. Tujci so prišli na sejm, na videz veliki gospodje in so že metali oči za njo.”

“Kaj se čudite? Stavil bi, da so tudi za materjo gledali drugi in vi se vendar niste zballi.”

“Kaj pa ti veš? Saj te še ni bilo na svetu. Eh, pojdi v kuhinjo, tam jo najdeš in gotovo ima kaj na ognjišču. Jaz moram pogledat na polje, ti pa že najdeš svojo pot.”

Mati si je brisala oči, ko je Tobej stopil v kuhinjo, pa je le kihnila.

“Si prišel?” je rekla.

“Sem,” je odgovoril; “saj to menda ni nič žalostnega.”

“Kdo pa pravi, da je? Ni te bilo od Velike noči. O pravem času si prišel. Žanjemo in nekaj sadja nabiramo.”

“Kakšna je letina?”

“Tako, tako. Stradali ne bomo, za prodajo pa ne bo veliko. Preveč je bilo suše. Kaj pa ti? Se še vedno ukvarjaš z mašinami?”

“Seveda. To sem začel in to moram končati.”

“Kar se naredi z mašinami, se ne more jesti. Meni se zdi ta reč nevarna.”

“Na polju in v gozdu je tudi nevarno, če se ne pazi. Naša dežela bo potrebovala dosti strojev, sicer bomo zaostali.”

“Ko sem bila mlada, ni nihče govoril o mašinah, pa smo dobro živeli. Sedaj je pa toliko novotarij... ne vem, kam še pridemo. Pa sedi za mizo in pokusi domačo hrano.”

Tobej je komaj opazil, kako se je sukala okrog ognjišča, stopala do stare kuhinjske omare, pa do mize, dokler ni bila južina pripravljena. Sedaj je sedel in mati mu je naložila, potem si je s predpasnikom obrisala roke in sama prisedla na drugi strani mize.

“Pa kaj je novega doma?” je med zalogaji vprašal. “Kaj dela Peter? In kako se ima Dortka?”

“Vprašuj, vprašuj, pa kaj naj povem? Kmalu ne bom več za ta svet. Nič ni več dobro, kar je bilo.”

“Tega sami ne verjamete,” ji je protislovil Tobej. “Svet gre naprej, ampak to se je vedno godilo.”

“Pa ne tako. Saj že Petru naše kmetovanje ni več všeč. O nekakšni gromoniji govori in pravi, da se pojde na jesen učiti novega kmetijstva.”

“To je prva pametna reč, ki jo slišim o Petru.”

“Seveda, še ti mu boš dajal potuho. Očeta nagovarja, da bi prikupil še tistih petdeset oralov onkraj potoka. Kdo bo pa to obdeloval? Že zdaj komaj zmagujemo.”

“Zato se gre učiti agronomije. Ta zemlja leži tako, da se bo s traktorjem imenitno obdelovala.”

“Pa kaj še? Mlatiti z mašino, kaj?”

“Seveda, pa še marsikaj drugega, kar sedaj opravljate z roko.”

“Pa vsaj kočarji nekaj zaslužijo, če pridejo žeti in mlatiti.”

“Ni treba, da bi ostali kočarji; zemlje naj bi dobili, da bi jo obdelovali zase.”

“Kdo pa jim jo bo dal?”

“Mati, meni verjemite, da pride vse to.”

Vzdihnila je in zmajala z glavo.

“Morda čez sto let. Saj pravim, da nisem več za ta svet.”

Tobej je vstal, jo prijel okrog pasu in zavrtel. Malo se je branila, potem pa je odnehala.

“Saj plešete še kakor dekle,” se je nasmejal, ko jo je posadil na stol, “pa govorite o umiranju. Ko-

maj pol življenja imate za seboj, pa rajše mislite na to, kar pride.”

“Kaj pa bi prišlo dobrega? Meni se zdi vse narobe.”

“Seveda,” je prikimal, “marsikaj je narobe, ampak zato smo tukaj, da popravimo take reči. Še čudeže boste doživeli.”

“O, čudeže, čudeže, pa kakšne? Nemara zopet kakšno vojno.”

Tobej se je zresnil. Glas se mu je izpremenil kakor da bi odrezal.

“Odkod vam prihaja taka misel, mati?” je vprašal.

“Odkod neki? To pride kar samo po sebi. Vse se čim dalje slabša, davki so taki, da jih komaj najboljši kmet zmore, draginja, nihče te ne vpraša, kako živiš, tam gori delajo kar po svoje, pa kaj bi moglo biti še hujše, če ne vojna?”

“Veste mati, to se res prav lahko zgodi, lahko se pa tudi prepreči. Treba ni le dobre volje, ampak tudi več pameti kot se je doslej kazalo. Pa pustiva to, saj ne sediva na ministrskih klopeh. Kaj pa je z Lojzko?”

“Oh, kaj bo? Tudi ona ima muhe v glavi. Zdaj, ko je končala tisto šolo v Ljubljani, bi mislil, da ostane doma, ampak naenkrat hoče tudi ona študirati, da postane doktorica. Rekla sem ji, naj poroči zdravnika, pa bo doktorica. Ona pa, da bi bila tedaj samo doktorjeva žena. Kdo je v mojih letih slišal kaj takega?”

“Drugi časi so sedaj, mati, pa se slišijo druge reči. Resnica je, da manjka zdravnikov in če Lojzka misli, da je to njen poklic, ji kar pomagajte.”

“Kdo pa bo delal pri hiši? Jaz se staram . . .”

“Nikar ne govorite tako. Otresite se te misli, pa boste mlada. Saj jih še petdeset nimate na grbi. In dela vam še dolgo nihče ne bo mogel odvzeti, ker ga ne pustite nikomur. Kadar pa pride Peter s svojim novim znanjem, tudi ne bo garanja od zore do mraka.”

“Kaj pa bomo tedaj počeli s časom?”

“Vidite, tako je. Pa se boste vendar morali s časom privaditi tudi počitku.”

“Ti pa tvoji dobri sveti! Ali si se prišel le z me-noj prepirat? Vem, da bi te tudi kdo drugi rad videl. Pojdi, pojdi, da se morem lotiti kakšnega dela. Hiša ti ne uide.”

Tobej se je nasmejal in posegel po klobuku.

“Res, pogledati je treba, kakšen je sejm. Rado-veden sem, ali me bo ta vrvež še tako zanimal ka-kor včasih.”

“Nič se ne boj, najdeš že kaj takega, kar te bo zanimalo. Pa se vrni vsaj za večerjo.”

Tobej je odšel.

3.

Tobej je hodil po sejmu in kar je videl, ga ni posebno zanimalo, ker so bile njegove misli drugod. Njegove oči so iskale dekle, katero bi njegov prihod moral presenetiti, toda niso je našle, dasi je bil sko-raj prepričan, da je kje na sejmu. Namesto tega je srečal učitelja in tudi to je bilo presenečenje. Mar-jan je razširil roke in ga gledal kakor da je padel iz neba. Stisnila sta si roke in se hrupno pozdravila.

“Kdaj si se vrnil? Ali si prišel na počitnice, ali le na kratek obisk?” je poizvedoval učitelj.

“Še kaj vprašanj?” se je nasmejal Tobej. “Tukaj

sem, to vidiš, to pa je za enkrat tudi vse, kar vem. Rad bi bil v Ljubljani in rad bi bil tukaj, pa kot učenjak veš, da oboje ni mogoče. Pa kaj je novega na Rogačevem?"

"Nič posebnega ne. Sejm, to je najnovejše. Ampak ti bi rad, da bi ti govoril o Minki, saj vem."

"Kaj neki veš? Ali ti zaupa svoje skrivnosti?"

"Tega ne bi mogel trditi, saj jih tudi ne iščem. Vendar pa ti svetujem, da pripaziš, če ti je kaj na tem ležeče, da ti je ne ugrabi drugi."

"To je cenena šala. Če me hočeš potegniti, nisi naletel na pravega."

"Nikakršna šala to ni. Tebi seveda še ni znano, da imamo tujce v trgu, očitno dokaj visoke gospode in včeraj so že imeli pomenek z njo."

"Kakšne tujce?"

"Turiste. Če čitaš liste, si moral zvedeti, da je postala Jugoslavija nekakšna Meka za te ljudi. Prej niso niti poznali naše dežele in o našem narodu so vedeli manj kot o Kafrih, sedaj pa bomo kmalu imeli več izletnikov kot Italija."

"Nemci?"

"Vprašal sem jih, ali so Avstrijci, pa so pritrdili. Pa je bilo jasno, da so lagali. Užival sem njihovo družbo, dokler niso bili tako pijani kakor klade, ampak pred tem so pokazali svojo pravo barvo."

"Lahko uganem, kakšna je ta barva. Pa kaj iščejo tukaj? Rogačevo še ni tako slavno kakor Benetke. Če bi šli na Bled ali v Bohinj..."

"Morda jih je privabil sejm. Škoda, da jih nisi poslušal. Zabaval bi se bil kakor v gledališču ob burki."

"Dobre burke imajo včasih zelo resno jedro in

morda bi se bil bolj jezil kakor zabaval. Poznam nekoliko to naduto svojat.”

“Meni je potipalo žilico, da bi poizkusil svoje detektivske sposobnosti, četudi nisem nikakršen Sherlock Holmes.”

“Čemu?” ga je zavrnil Tobej. “Tudi če bi odkril, da so, recimo, vohuni — kaj potem? Ali bi jih naznanil? Ali bi jih prijel in tiral v zapor? Dobil bi dolg nos, njim pa bi se z vsemi mogočimi ceremonijami opravičili.”

“Morda imaš prav, saj sami vabijo te novovrstne turiste, pa vendar menda niso popolnoma slepi. Ampak jaz bi imel zadoščenje.”

“Egoist!”

Marjan je povedal na kratko Tobeju, kaj je nemška trojica govorila in kako se je vedla, ta pa je le skomizgaval.

“Vse to ni nič novega. Celo moja mati je rekla, da se ne more iz vsega izleči nič drugega kot nova vojna in ona se ni nikdar bavila s politiko.”

“Vojna?” se je zavzel Marjan. “Ali si tak pesimist?”

Tobej je skomizgnil.

“Nobenega posebnega pesimizma ni treba,” je dejal. “Niti fatalizma ne, dasi je v tem nekaj zapeljivega, da se človek komaj ubrani . . . Eh, kaj bi govoril o tem, ko vse naše besedičenje nič ne zaleže?”

“Jaz pa mislim, da ni tega nikdar preveč,” ga je zavrnil Marjan. “Nasprotno. Zdi se mi, da bi morali vsi govoriti o teh rečeh, vse ljudstvo, resno in glasno, tako da bi slišala gluha ušesa.”

“Ha! Za to ne bi bila gluha. O da, če bi res vsi govorili in se tudi postavili za svoje besede, bi bilo drugače. Ampak kakor je, nikar ne govori pre-

glasno, če se nočeš seznaniti z notranjostjo naših ječ.”

“Vse boljši ljudje so že bili v kaznilnicah in so še.”

“O da. Niti jaz se ne bi ustrašil, če bi kaj koristilo. Ampak dokler bi Marjan in Tobej jedla ričet, pa se ne bi nikjer niti toliko spremenilo kolikor povzroči komarjev pik, ni vredno, povzročati državi teh stroškov. Zunaj se še vedno več opravi kot v tistih shrambah.”

Marjan se je ustavil. Ob teh pogovorih sta hodila, ne da bi bila pazila, kje in kod in nenadoma sta bila pred šotorom, ki je služil kot dom potujočemu kinu.

“Kaj pravzaprav razpravljava, ko sva enakih misli in nama ni treba drug drugega prepričevati?”

Tobej se je glasno nasmejalo.

“Kdo pa je začel?” je vprašal. “Ne, to je nesmiselno vprašanje. Zdi se mi, da so vse te reči v zraku in človek jim ne more izbeči. Svet je bolan in tisti, ki bi ga morali zdraviti, so šarlatani ali pa slabotneži. To ti gre pod kožo in srd mora nekako prebiti skorjo. Ne dosežemo s tem pa seveda ničesar in postanemo podobni navadnim klepetuljam.”

“Če bi kar molčali, pa tudi ne bi bilo nič bolje. Vsaj ne zaspimo.”

“Tudi to je nekaj vredno.”

“Glej, kino. To je nekaj novega na naših sejmih.”

Ozrl se je proti vhodu, kjer so bile razobešene slike posameznih prizorov in nenadoma je vzkliknil:

“Hudirja, to je vendar Minka.”

Njegove besede so bile tako glasne, da se je

dekle obrnilo.

“Tobej,” je spregovorila. “Kdaj si pa ti prišel?”

“Danes, Minka,” je odgovoril. “Mislil sem, da te najdem kje na sejmu.”

“Pa ne, da bi me bil iskal?” se je porogala. “Če bi mi bil pisal, čisto kratko pisemce, ti ne bi bilo treba iskati.”

“Vidva se imata kaj pomeniti,” je pripomnil učitelj, “in mene čakajo opravki.”

“Doslej še nisem slišal nič o teh važnih opravilih,” ga je zavrnil Tobej.

“Kar se imava midva pomeniti,” je dodala Minka, “gotovo ne more žaliti vaših ušes. Sploh nisem bila pripravljena za kramljanje. Menda veste, da je to le kino. Prav v trenutku, ko ste me zasačili, sem nameravala stopiti po listek.”

“To bi tudi midva lahko storila,” je dejal Tobej. “Kaj pa kažejo? Kakšne ameriške strahote o čikaških tolovajih?”

“Slabo ugibaš,” je odgovorila. “Sama sem iznenadena. To je francoski film, če prav razumem, je naslov ‘Velika deluzija’. In veliki igralci.”

“Dobro sliko tudi jaz rad vidim,” je priznal Marjan in je stopil po vstopnice, dasi je Minka protestirala.

“Mene seveda nihče ne vpraša,” se je Tobej namrdnil. “Dandanes je res povsod diktatura.” In se je nasmejajal pa so vstopili.

V šotoru je bila tema, torej sta se Tobej in Minka držala za roke in si jih včasih stisnila. Slika je vsem ugajala in Marjan je včasih šepetaje prevedel tolmačenje, ki je spremljalo film. Tobej se je posebno čudil, da je bilo mnogo gledalcev in da so vsi pazno sledili igri...

Motena zabava

Po predstavi so vsi trije hodili po sejmu, izrekli svoje mnenje o sliki in naposled prišli do vprašanja, kaj dalje storiti, da bi minil čas, pa da ne bi bil zapravljen. In — hote ali nehote — se je razgovor zopet dotaknil tujcev.

“Ali so ti ljudje res tako zanimivi?” je nevoljno vprašala Minka. “Jaz sem bila včeraj vesela, da sem se jih mogla iznebiti. Ne vem, zakaj. Pa naj sedaj tratimo čas s spomini nanje?”

“Mene ti spomini tudi nič posebno ne mikajo,” je dejal Marjan, “in tudi ne bi trdil, da so kot ljudje izredno zanimivi. Morda pa je vendar škoda, da niste bili z nami. Morda bi se ujezili, ampak s študijo bi najbrže bili zadovoljni. Mogoče, da so možaki res hribolazci, dasi me obhajajo dvomi. Pač pa ne verjamem, da so nas počastili s svojim obiskom zaradi lepote naših krajev.”

Minka ga je pogledala in se nasmehnila.

“Meni niso bili simpatici, čim so se začeli sukati okrog mene, ampak če namigujete, da jih smatrate za vohune, se mi zdi, da jih precenjujete. Špijonaža se, kolikor je meni znano, opravlja v času vojne, ali pa vsaj, če se pričakuje krvav spopad. Pa smo vendar že večkrat slišali, da so odnošaji med našima državama korektni in celo prijateljski. Povrh tega je med nami nekoliko drugih dežel in dokler imajo te mir, ne vidim, kako naj bi se naše vojske spopadle.”

Tobej je ustavil njeno razlago.

“Draga moja,” je ugovarjal, “menda sama ne

verjameš, kar govoriš, pa bi le rada slišala, da bi kdo potrdil tvojo željo. Naj bo ta naš mir že kakršen koli, so vendar vohuni na vseh koncih in krajih in nihče ne zaupa ne sosedu, ne antipodu. Vsa današnja prijateljstva so gola hinavščina in drugače ne more biti.”

“Ali ni res, da je nevarnost vojne tem večja, čim več se govori o njej?”

“Iz tega bi sledilo, da je edino pravilno molčati, pa naj se godi kar koli,” je odgovoril z nasmeškom. “Včasih je kakšna stvar resnična in obenem ni. Govoriti o vojni po nepotrebnem s tiho željo, da bi prišla, je zločin. Najbrž imaš take deklamacije na umu. Toda če je nevarnost resnična, je molk prav tako zločin.”

“In za tiste, ki sovražijo vojno, so sedaj hudi časi,” je dodal učitelj.

“Torej tudi zame,” je zamišljena dejala Minka. “Ali niso naši starši imeli dovolj teh strahot?”

“Seveda so,” je pritrdil Tobej. “Če bi se dalo vprašanje vojne na splošno glasovanje, sem popolnoma prepričan, da bi ljudstvo v vsaki deželi z ogromno večino glasovalo za mir.”

“To bi bilo pravilno,” je vzkliknilo dekle. “Tako bi moralo biti.”

“O da, moralo bi biti tako. Toda tako ni. Ali bi ti znala svetovati, kako naj bi se to izvršilo? . . . Ni se ti treba truditi za odgovor. Ne poznaš ga in nihče ga ne pozna. O kajpada, lahko bi se storilo, če . . . Ta vražji ‘če’. Če bi ljudstvo imelo moč, katere nima. Če bi ljudstvo hotelo moč. Če bi bilo pripravljeno, da se bojuje za to moč. Če, če, če . . . Ne, obupati ni treba. Prišel bo dan, ko bo vse to resnično in takrat bo na svetu marsikaj drugače. Ampak do-

slej je le malo, bore malo tega dela izvršenega. No vidiš, zopet smo tam. Vse je zaman. Časi so taki, da ne moreš izbehniti. Sonce sije in v dušo ti prodirajo njegovi blagi žarki, pa pozabiš na njegov čar. Ljudje se vesele in rajajo, ker je tako lepo na sejmu, a naenkrat pade senca in misliti moraš na druge reči, na katere nisi nameravala misliti. Ampak sedaj si se menda naveličala mojega brbljanja . . .”

Ves ta čas so hodili brez cilja, včasih sledeči množici, včasih skušajoči, da se izmotajo iz gneče in sedaj so zavili okrog vogala in se naenkrat kakor na povelje ustavili. Prišli so do Mogotarjeve gostilne na drugem koncu trga in bili priče prizoru, ki je bil obenem smešen in resen. Izredno visok in plečat fant, po vsem kraju znani Boštjan Golob je držal dokaj manjšega moža izpod ramen kakor vrečo ovsa, ga nosil skozi odprta vrata gostilne in ga pred pragom postavil na noge, ne oziraje se na njegovo brcanje in kričanje. Ko je bilo to opravljeno, se je tako transportirani mož obrnil proti fantu, mu žugal s pestjo in kričal nekaj nerazumljivega.

Marjan si je pomencal oči in vzkliknil:

“Hudirja, to je naš baron.”

Ta hip sta prikorakala orožnika in spoznala, da je tukaj posla zanje. Starejši je takoj z uradnim glasom vprašal:

“Kaj se godi tukaj?”

Boštjan se je le smejal, baron pa je mahal z rokama, se poskušal vzravhati, da bi naredil na moža postave imenitnejši vtis in iz ust so se mu sipale tako srdite besede, da so bile komaj razumljive.

“Napaden sem bil in globoko užaljen. Pritožil se bom pri vaši vladi. Strogo kaznen zahtevam za tega . . . tega . . . napadalca.”

“Kaj si storil — se pravi, kaj ste storili, Boštjan?” je vprašal žandar.

Fant se je nasmehnil.

“Ali niste videli? Zabavljaj je in se postavljaj. Vso družbo je žalil in ker ni nehal, sem mu olajšal odhod. To je vse.”

“To ni vse,” je kričal baron Ruben. “On se me je telesno lotil. To je skrajna predrznost in žalitev. Če bi se to zgodilo v Nemčiji . . .”

“Hahaha, v Nemčiji,” se je zarežal Boštjan. “Pa še nismo v Nemčiji in nikoli ne bomo.”

“Tiho, Boštjan,” ga je pokaral orožnik. “Dognati je treba dejstva. Kje so priče?”

“Priče?” se je porogal fant. “Gostilna jih je polna.”

“To niso priče,” je protestiral baron. “To so vse njegovi pajdaši. Seveda bodo z njim držali.”

“Prosim, prosim,” ga je skušal miriti žandar. “Vse po redu. Pa prosim, kdo ste vi?”

“Jaz? Kdo sem jaz?” se je jezil Ruben kakor da bi ga moral vsaj vsak uradni človek poznati. “Jaz sem Alfons baron von Ruben in če hočete informacij o mojem položaju . . .”

Medtem se je v gostilni zvedelo, da se zunaj nekaj odigrava in nenadoma je bila velika gruča okrog prej majhne skupine. Tudi Marjan, Tobej in Minka so se približali, kajti zdelo se je, da postaja vsa stvar zanimiva.

“Tu so priče,” se je nasmejal Boštjan. Bilo je videti, da se sploh rad smeje.

“Mislim, da nikakor ni treba prič. Jaz sem povedal, kar je bilo treba,” je deklamiral baron, “vendar pa lahko pravim, da imam tudi jaz priče.”

“He! Mislite tista vaša tovariša?” se je porogal

Boštjan. "Iskati bi ju morali. Pravijo, da sta bila pametnejša od vas in sta odšla pri zadnjih vratih, hahaha."

"Kdo to pravi?" se je ujezil baron.

Splošen smeh je bil odgovor na to. Potem pa je pristopil trgovec Karan.

"Gospod narednik, res je, da sta druga dva Nemca zapustila gostilno kakor pravi Boštjan, ko sta spoznala, da so gospodje turisti zašli predaleč s svojim poveličevanjem vsega nemškega in z zasramovanjem našega ljudstva. Če potrebujete priče, sem vsak čas na razpolago."

Orožnik je potegnil knjižico iz žepa.

"Jaz moram narediti naznanilo," je dejal, "in pripravljene bodite, če vas pokliče sodnija. Gospod baron, tukaj ste pač le na počitnicah za kratek čas, toda če hočete, da se izvede preiskava, vas moram prositi, da ostanete toliko časa tukaj, da bo stvar končana."

"To je smešno," se je togotil Ruben. "Jaz nisem priča. Jaz sem tožitelj in naloga vašega državnega pravdnika je, da zastopa tožbo. Mi imamo tukaj svoje poslanstvo in svoje konzule, če je treba kaj posebnega poizvedeti. Jaz se ne bom osebno vlačil po vaših sodiščih."

"Kakor sem že dejal," je nekoliko nevoljno odgovoril orožnik, "je moja naloga, naznaniti zadevo. S tem je moje uradovanje končano in poklicane oblasti odločijo, kaj se dalje stori. Če hočete, da bosta zaslišana vaša prijatelja, mi morate povedati njuna imena in naslove. Boštjan, seveda morate tudi vi biti pripravljene."

"Hej, jaz sem vedno pripravljen, pa se niti v

sanjah ne bojim. Tisti dan še ni prišel, ko bi morali požirati velenemške pljunke.”

“Sedaj se razidite,” je pozval narednik, “ker to ni naznanjen shod in ker doslej ni bilo na sejmu nobenega nemira, ni treba, da bi se začela rabuka tukaj.”

Slišal se je smeh, klici odobravanja in ljudje so začeli izpolnjevati orožnikovo željo. Nekateri so se vrnili v gostilno, drugi pa so šli po svojih potih...

5.

Pri večerji

Pri Savinčevih je bilo tisti večer slovesno — seveda, po kmečko. Po dolgem času je bila zopet vsa družina zbrana za večerjo. Hišo so smatrali za veliko in po pravici, ker se je v teku let dokaj povečala. Savinec je imel nekaj gozda in ob potoku žago, pa je s previdnim gospodarstvom dobil dovolj lesa, da je enkrat zgradil kaščo, drugič popravil hlev, pa včasih storil tudi kaj v hiši. Tako je mati imela veliko kuhinjo in poleg nje sobo, v kateri je bilo prostora ne le za družino, ampak celo za pravo gostijo. Včasih je sanjala o tistih časih, ko bodo vsi otroci poročeni in bodo imeli svoj naraščaj, pa je želela en prostor, kjer bi se lahko shajal ves rod in veliko dvorišče, da se deci ne bi bilo treba potikati po cesti. Te sanje so polagoma pobledele, ko je videla, da so novo poročeni hoteli čim prej imeti svoj dom, pa tudi če je bilo le najeto stanovanje. Začetkoma jo je to opazovanje žalostilo, sčasoma pa se je bol oblažila, zlasti še, ko se je spomnila, da je pred tolikimi leti tudi sama komaj čakala, da pri-

deta z Andrejem v svoj dom. Ampak lepo bi vendar bilo, če . . . Eh, kaj!

Sedaj je Tobej tukaj in Lojzka je doma, pa Peter. Morda prideta tudi Minka in Dortka. Dekleta bi ji lahko pomagala v kuhinji. S tem seveda ne pravi, da ne bi mogla zdelati sama . . .

Čez dan je Andrej parkrat pogledal v kuhinjo.

“Kaj pa te danes tako mika kuhinja?” je zago-drnjala. “Druge čase te nič ne briga, kaj se kuha ali peče.”

“Saj ne gledam v tvoje lonce,” se je pošalil. “Le dolgčas mi je, pa če sem ti na poti, lahko najdem vrata.”

“Le čudno, da se prav danes tako dolgočasiš,” ga je zbadla žena. “Ali ne najdeš nobenega opravka pri hiši? Ali pa misliš, da čepi Tobej ves čas tukaj, ali da sem ga privezala?”

“To bi se mi ljubilo,” se je glasno nasmejal. “Na Rogačevem je sejm, pa naj ga iščem v kuhinji? Saj sva bila tudi midva mlada.”

“Pa to je bilo v davnih časih,” ga je po strani pogledala; “nikar ne pozabi, da so tudi tebi leta potekala. Sedaj pa,” je nenadoma hitela, “glej, da najdeš vrata. Kar hitro.”

“Kaj pa te je naenkrat pičilo? — O, korake slišiš pa se bojiš, da bi me kdo našel pri tebi? Ali si pozabila, da sva poročena?”

“Pojdi, pojdi, pojdi,” je hitela. “Dekleta prihajajo.”

Andrej je prijel za kljuko.

“Po tolikih letih ljubosumna,” se je režal, “to je pa res nekaj novega.”

“Ali naj primem za metlo? Ali naj mislijo, da tukaj samo klepečem?”

“Nič se ne boj; čenčale boste tudi, ko mene ne bo. Tri ženske!”

Široko je odprl vrata, stopil pa je nazaj, kajti zunaj sta bili že Minka in Dortka. Prva se je delala kot da se je ustrašila, druga pa se je tiho hototala.

“Kar naprej!” je zaklical Andrej. “Jaz nisem strah in Marjana že čaka. Dobro se imejte in naredite kaj dobrega. Pa kaj bi vam priporočal? Saj bosta fanta pri večerji, pa bosta seveda pokazali, kaj znata.”

“Ali še ne pojdeš?” je vzkliknila žena. “Minka, Dortka, ne ozirajta se na starega norca.”

“Stari bo jedel, kar boste skuhale za mlade,” se je še enkrat nasmehnil Andrej in odšel.

Marjana je dala vsakemu dekletu po en predpasnik in vse tri so se lotile dela, da je šlo kakor za stavo. To pa ni jezikov nič motilo in gradiva jim ni zmanjkalo.

“Ali si že videla Tobeja?” je vprašala mati.

“Seveda sem ga,” je odgovorila Minka. “Srečala sem ga na sejmu.”

“Pa vem, da ga nisi pričakovala tam,” se je muzala žena. “To je moral biti čuden slučaj.”

“Res, bil je slučaj,” je odgovorila Minka. “Kajpada, tudi brez tega bi se bila gotovo našla, ker nisva hodila z zavezanimi očmi.”

“Ti nisi hinavka,” je dejala mati. “To mi je všeč. Mislim, da je Tobej dober fant.”

“Tudi jaz mislim.”

“Kaj pa ti, Dortka, misliš o Petru?”

“Da vam povem po pravici,” je odgovorila črnolaska, “se mi zadnje čase zdi precej čuden. Ne vem,

ali ima kakšne skrbi, ali preveč dela, ampak ni tak, kakršen je bil včasih.”

“O, Peter ni bil nikdar podoben Tobeju. Njemu gre vedno kaj po glavi. Ker študira Tobej za inženirja, ve, da bo enkrat kmetija njegova in to mu že sedaj ne da miru. Vedno se ukvarja z novotarijami, katerih jaz ne razumem. To naj te nič ne skrbi. Celo Tobej je rekel, da ima prav, če se peča s takimi rečmi.”

“Mogoče, da je tako, zakaj zame skoraj nikdar nima časa. Jaz mu ne zamerim, ampak, saj veste . . .”

“Seveda vem,” se je nasmehnila Marjana. “Sedaj bi rada imela, da bi bil ves čas s teboj. Jaz sem včasih bila taka, pa prav preden sta vidve prišli, sem gonila Andreja iz kuhinje in mu še z metlo grozila.” Potem je resno dodala: “Menda ne misliš, da gleda za drugimi?”

Dortka se je obotavljala.

“Ne bi rekla tega, ampak . . .”

“Nič si ne delaj skrbi. Peter je menda eden tistih moških, ki ne marajo, ali pa ne morejo pokazati, kar čutijo. Glej, tisto testo je vzšlo.”

Na ognjišče in na vse drugo je bilo treba bolj in bolj paziti in misli niso smele uhajati preveč od kuhe in peke. Marjana je začela gledati na uro. Ni se še mudilo, ampak rada je imela vse pripravljeno tako, da gostom, kadar so prišli, ni bilo treba čakati. Dekleti sta ji pomagali pogrniti mizo. Na prste je preštela, koliko bi moralo biti gostov, pa jima je povedala, kje so krožniki in kar je drugega potrebno za gostijo in vse je šlo kakor po loju.

Prvi se je prikazal Peter. Odprl je vrata in pogledal v kuhinjo. Bil je za pol glave višji od svo-

jega brata, širokih pleč in temnejših, skoraj črnih las.

“Ali ni še nikogar?” je vprašal.

“Ženske pri tebi nič ne štejejo,” je dejala Minka in se porogljivo nasmejala.

“Ve ste v kuhinji,” je odgovoril. “To vidim. Torej bi lahko vedela, da sem vprašal za druge. V hiši jih ni, torej mi ni treba hiteti s preoblačenjem. Le to sem hotel vedeti, modrijanka.”

Imel je še delavno obleko na sebi, pa ker večerja ni bila vsakdanja, se je hotel pokazati. Zaprl je vrata za seboj in izginil brez nadaljnje besede. Kmalu nato je prišla Lojzka. Če bi bila skupaj s Tobejem, ne bi bil nihče dvomil, da sta brat in sestra. Bila je vitka, modrih oči in svetlorjavih las, rdečica na licih je očitvidno bila naravna, nos nad majhnimi usti pa je bil malce privihan. Videti je bila prav dobre volje, pozdravila je najprej mater z objemom, potem pa obe dekleti.

“Nikar se ne umaži v kuhinji,” jo je posvarila mati.

Dekle se je nasmejalo.

“Pa kaj za to, če bi se malce poštropila? Jaz nimam fanta, ki bi gledal na to. Sicer pa me ni treba poditi od dela, saj nisem prišla, da vam kvarim posel.”

“Ali si kaj videla očeta?” je vprašala mati.

“Nisem. Ampak mislim, da se ne bo izgubil. Kje pa naj bi bil?”

“Kaj jaz vem?” je pogodrnjala mati. “Prej sem ga morala poditi iz kuhinje, da nam ne bi delal napote, sedaj se pa morda maščuje in se potepa po sejmu.”

“Hude skrbi vam dela,” se je pošalila Lojzka, “pa sem vendar prepričana, da ne bo treba pošiljati žandarjev za njim, ko ve, kdo bo vse tukaj. Ali pričakujete še koga poleg nas?”

“Mogoče, da pride učitelj Marjan,” je odgovorila mati. “Tobej ga nemara pripelje. Saj skoraj ne moreta živeti drug brez drugega,”

Dortka je po strani pogledala Lojzko in dejala s ponarejeno resnobo:

“To pa tebi gotovo ne bo všeč. Ta Marjan!”

“Streljaš, pa nič ne zadeneš,” je smehljaje odgovorila Lojzka. “Midva sva prijatelja, dobra prijatelja in upam, da ostaneva taka. Toda prijateljstvo je ena reč, ljubezen pa je zopet nekaj drugega.”

Tedaj so se zaslišali moški glasovi in smeh.

“Sedaj pa kar vse na mizo!” je vzkliknila mati. “Tukaj so.”

“Pa ste se bali, da jih ne bo,” se je šalila Minka. “Kadar vedo, da ste vi kuhali, pa da bi kdo izostal!”

Vrata so se odprla na stežaj in kmalu je bilo vse pripravljeno, tako da gostom ni bilo treba nič drugega kot sestiti za mizo. Ko je bila juha na krožnikih, so prikorakali Andrej, Tobej, Marjan. Učitelj je stisnil materi roko in dejal:

“Tudi jaz sem prišel, ker me je Tobej silil, ampak nič ne bom užaljen, če mi poveste, da nimate prostora zame.”

Marjana si je brisala roke s predpasnikom, dasi niso bile potrebne snaženja in odkimavala.

“Za vas imamo prostora, kadar koli pridete. To bi že davno lahko vedeli. Zamerila bi Tobeju, če vas ne bi bil povabil.”

“Kje pa je Peter?” je vprašal Andrej.

“Menda drgne kmeta s kože, da pride kot gospod v družbo,” je smeje dejala Lojzka.

Ta hip je Peter vstopil in Andrej je dejal:

“Sedaj pa lahko posedemo, da se juha ne ohladi.”

“Odvežite predpasnike,” je dodala Marjana. “Vaše delo je končano, sedaj ste samo gosti.”

Nihče ni opazil, kako in odkod je prišla, a kakor da jo je čarovnik materijaliziral, je bila v kuhinji materina prijateljica, Torkarjeva Urška, da prevzame poveljstvo. Ko so jo opazili, so jo vsi hrupno pozdravljali in Andrej je vzkliknil:

“Sedaj pa vem, da nam ne bo ničesar manjkalo.”

“Če bi jaz bila vaša žena,” se je Urška nasmejala, “bi že vedela, kako vas je treba kaznovati za to.”

Razgovor se je začetkoma največ sukal okrog juhe, ki jim je vsem šla v tek. Peter pa je vprašal z nedolžnim glasom:

“Ali bo nocoj teletina?”

“Zakaj?” se je začudila mati.

“Ali ste pozabili na sveto pismo? Ko se je vrnil izgubljeni sin, so zaklali tolsto tele.”

“Če je to šala, je neslana,” se je oglasil oče. “Kadar boš ti leto dni v šoli, se bo tudi kuhalo in peklo, kadar prideš domov.”

“Saj ni tega rekel iz nevoščljivosti,” je dejala Dortka. “Pošaliti se je hotel in Tobej gotovo ni bil užaljen.”

Peter jo je osorno zavrnil.

“Jaz ne potrebujem nikogar, da bi me branil. Vedno sem to opravil sam.”

“Vreme se bo spremenilo,” je dejal učitelj. “To

vpliva na živce. Peter je truden od dela. Saj lahko govorimo o drugih rečeh.”

Peter je nekaj momljal in obmolknil. Minka je začela govoriti o sejmu in povedala, kako sta se našla s Tobejem in šla v kino. To je bilo nekaj za mater. Videla je le malo slik, pa bi bila rada zvedela vse, kako jih delajo, kako da se sliši glas in kako fotografirajo celo barve. Vse to se ji je zdelo kakor čarovništvo. Majala je z glavo in vpraševala, kam še pride svet. To je dajalo povoda za marsikakšno šalo in ko je prišlo še vino na mizo, so se vsi dobro imeli. A ko je v razgovoru nastal presledek, se je zopet oglasil Peter:

“Slišal sem, da je bila v Mogotarjevi gostilni velika rabuka.”

Marjan ga je tolažil.

“Ne more se reči, da je bila rabuka.”

“Saj so morali priti žandarji.”

“O! Žandarja sta slučajno prišla mimo, pa ni bilo nič hudega. Narednik je zapisal, kar je videl in slišal in bo seveda naznanil, ampak iz tega se ne more razviti nič.”

“Ne verjamem. Boštjan se je obnašal kakor divjak. Tujci pridejo, da nas obiščejo in zapravljajo svoj denar med nami, potem jih pa žalijo.”

“Ti nisi videl, kako so se ti obiskovalci obnašali in nisi slišal, kaj so govorili.”

“Saj vem, hvalili so Nemčijo. Zakaj pa ne? Tam je bolje kot pri nas.”

“Vsakdo lahko hvali svojo deželo, ne sme pa žaliti naroda, med katerega je prišel. To so pa storili ti tujci. Prepričan sem, če bi bil slišal na svoja ušesa, kako so sramotili vse, kar ni nemško in nacijsko, da tudi ne bi bil mirno požiral žalitev. In kaj je sto-

ril Boštjan? Odnese! je najglasnejšega zabavljača iz gostilne in ga lepo mirno postavil pred prag. Ta baron naj bi bil vesel, da se mu ni zgodilo nič hujšega.”

“Jaz pa pravim, te reči nas bodo spravile v tužini na lep glas,” je odgovoril Peter in si natočil vina.

“Jej in molči, če ne znaš povedati nič pametnega,” mu je zabrusila mati. “Nismo prišli, da bi se prepirali in poslušali tvoje nauke.”

Peter je umolknil, toda v prsih mu je bilo vroče in glava mu je bila težka. Njegov nastop je za nekaj časa pregnal veselje in nihče ni prav vedel, kako bi začel, da bi se izčistil zrak. Ko pa je Urška prinesla ogromen jabolčen zavitek na mizo, je učitelj vzkliknil:

“To pa je mojstrsko delo, mati! Kaj takega bi lahko poslali, kadar bo velesojm v Ljubljani.”

Neprijetna epizoda je bila pozabljena, drug za drugim so čestitali materi, hvaleči njeno kuho, ona pa se je muzala in obenem branila, češ če ne bi bila imela take pomoči od deklet, bi bili morda kakšni bobi ali flancati, kajti sama ne bi bila nikdar zavila te dolge kače. Dekleti pa sta ugovarjali, da sta samo malo pomagali in se pri tem učili, kar jima bo še prav prišlo.

“Bo, bo,” je pritrjevala Marjana, “posebno tebi, Minka, zakaj Tobej je sladkosnedež.”

“Verjamem,” je odgovorila Minka, “toda kdo ve, kdo bo kdaj kahal zanj. Med nami menda nihče ni prerok.”

“Na vajini svatbi bomo vsi plesali, celo jaz, če ne bosta predolgo čakala,” se je nasmejal učitelj.

“Počasi, počasi,” je protestirala Minka. “Naj-

prej bi morala midva kaj vedeti o tem. Nikdar nisva govorila o takih namenih, oba sva še mlada, Tobej hoče videti svet in vsi veste, da je tam na tisoče in tisoče deklet, razen tega mora študirati in nima časa za romantiko, saj nima niti časa za kakšno kratko, čisto kratko pisemce..."

"Predolga je litanija," jo je ustavil Tobej. "Prav na kratko se lahko pove, da je to najina briga in nama doslej še ni delala preglavic. Oba sva svobodna, ampak če se kdaj zgodi, bodo tisti, katerih se tiče, že zvedeli."

"Ti pa znaš res kratko povedati," se je porogala Minka.

"Če sta res obadva svobodna, ima pa vsak pravico, ponuditi ti svojo ljubezen," je Peter posegel vmes in pogledal Minko.

"Seveda," je odgovorilo dekle, "ampak tudi jaz imam svoje pravice in vedno lahko pravim 'ne'. Ali ne misliš?"

"Kajpada, kajpada," je zagodrnjal Peter in vstal. "Truden sem. Jaz sem namreč delal. Lahko noč."

"Ali ne boš spremil Dortke domov, ko je že tako pozno?" je vprašala mati in v njenem glasu je bilo začudenje in očitek.

"Saj so drugi tukaj, ki lahko opravijo. Lahko noč."

Ne da bi se še ozrl, je odšel.

"Peter je še mlad," ga je opravičeval Tobej, "in nekaj ga je moralo pičiti, pa sedaj ne ve, nad kom bi stresel svojo jezo. Jutri bo morda že vse dobro."

"Mogoče, mogoče," je kimal Marjan; "eno resnico je pa vendar povedal, namreč, da je pozno. Družba torej vendar ni bila slaba, če smo vsi poza-

bili na uro. Domačini so zaslužili ne le počitek, ampak tudi našo najboljšo hvalo.”

“Še en kozarec ga bomo pa že prenesli,” je dejal Andrej in začel točiti. “Vsi bomo boljše spali po tem, pijan pa vendar nihče ne bo.”

“I saj ga še jaz prenesem,” se je odrezala mati. “Prava mera ogreje človeka. Seveda, preveč je pa preveč in kadar je dosti, nikdar ne silim.”

Učitelj je dvignil čašo in napil domačim. To je privabilo Urško, ki je priznala, da je tudi žejna in se je pridružila zdravici.

“Če bi bile vse hiše take, kakršna je Savinčeva,” je dodala, “bi bilo na svetu vse prav in živeti bi bilo veselje.”

Poslavljanje je trajalo še nekaj časa, naposled pa je bilo tudi to opravljeno. Andrej je spremil goste do vrat. Tobej in Marjan sta najprej spremila Dortko do njene hiše. Ko je tam bilo treba reči lahko noč, se pa dekle ni moglo več premagovati. Padla je Minki okrog vratu in se milo zjokala. Treba jo je bilo povesti še na izprehod, preden se je toliko potolažila, da je mogla v hišo.

Nato se je učitelj hotel posloviti, toda Minka je ugovarjala.

“Ne bojte se, s Tobejem bova še toliko skupaj, da se bova morda še drug drugega naveličala,” je dejala, pri tem pa se je smejala.

“Dokler se bosta znala zbadati kakor sem opazil,” je odgovoril Marjan, “ni take nevarnosti.”

Odšli so torej do njene hiše, tam pa jima je učitelj segel v roke in izginil. Tedaj sta si imela še marsikaj povedati, kar pa ni moglo zanimati nikogar drugega ...

Mati in sin

Drugi dan je Peter prišel opoldne domov za južino.

“Lačen sem in konja sta trudna,” je razložil.

“Prav, prav,” je dejala mati. “Konja naj se spočijeta. Očeta ne bo, šel je na sejm, gledat, če najde kaj potrebnega. Zadnji dan je. In rekel je, naj ne čakamo na njega.”

“Nič hudega,” je odgovoril Peter.

“In tudi Tobeja ne bo. Šel je po opravkih.”

“To je še boljše.”

“Na Lojzko moramo počakati. Doktor Pejec je prišel ponjo.”

“Torej res hoče postati doktorica. Ni je še srečala pamet.”

“Meni se ne zdi nič neumnega, če jo zdravljenje veseli. Saj nimamo nič preveč zdravnikov.”

“Včasih niste mislili tako.”

“Nisem dosti mislila. Človek se vedno lahko kaj nauči.”

“Aha. — Grem se malo osnažit, da ne bom zaudarjal po kmetu.”

Odšel je, mati pa je nadaljevala svoje opravke v kuhinji. Lojzka je kmalu prišla žarečih oči in smejočih usten.

“Taka se zdiš kot da te je ljubezen vso objela. Pomagaj mi z mizo. Peter je doma.”

“Doktor Pejec ima ženo in tri otroke,” se je nasmejala Lojzka. “Torej ne more biti govora o ljubezni. In nisva se skrivala pred njimi. Ampak vse, kar mi je povedal, je bilo zanimivo in dobro.”

Odprla je vrata v sobo in začela pogrinjati mizo. "To se pravi, da pojdeš res študirat. Ali misliš, da ti to prinese srečo?"

"Lahko bom delala to, kar me bo veselilo. Ali ni veliko sreče v tem?"

"Veliko, ampak menda ne vsa."

"O — treba je tudi upati. In jaz imam veliko upov, vsakovrstnih. Nekateri se izpolnijo, drugi morda ne, ampak tako se pač godi vsem. Saj nekateri sploh niso tako važni, da bi bilo treba skočiti za njimi, če splavajo po vodi. — Tako. Miza je pripravljena. Ali naj pokličem Petra?"

"Ne trudi se, sam pride, kadar bo gotov. Mimorede, če se moreš izogniti, ne govori o snočnjem večeru. Po južini hočem jaz govoriti z njim."

"Dobro. Zapustim vas, kadar bomo gotovi."

"Ni treba, da bi šla daleč. Ne vem, kako se zasuče. Morda te pokličem, če bo treba. Nemara pa tudi ne bo."

Peter je prišel in ob južini so govorili največ o polju, o letini, sploh o domačih rečeh. Le enkrat je Peter zbodel Lojzko.

"Misliš, da obogatiš s padarstvom, pa se motiš. Kdo se bo dal zdraviti od ženske? In kje misliš dobiti moža? Človek hoče gospodinjo, ki bo delala zanj, ne pa za ljudi, ki jo najemajo."

Sestra se je nasmejala.

"Kdo ve? Morda bo tudi moj mož zdravnik, pa bova skupaj delala."

"Preden najdeš tako šlevo, bom jaz že graščak. Noben mož ne mara, da bi se mu žena enačila."

"Oho! Kadar se ti poročiš, stavim, da ti bo morala žena pomagati na polju. Menda bo morala biti povrh tega tudi kuharica, hišna, perica in še mar-

sikaj drugega. Torej ti bo na svoj način enaka.”

“Gospodar bom zmeraj jaz,” se je odrezal Peter in s tem je bil ta pomenek končan.

Ko so pojužinali, je Lojzka dejala, da ima opravke in je odšla. Tudi Peter je vstajal, toda mati ga je zadržala.

“Počakaj, Peter. Govoriti moram s teboj.”

“Ali mora biti prav sedaj? Delo me čaka.”

“Konji lahko še malo počivajo in tudi tvoje delo lahko malo počaka.”

Peter je vzdihnil.

“Če mora biti, pa naj bo.”

Sedel je, si napolnil pipo in prižgal tobak.

“Zakaj si bil snoči tako nasajen? Ali si name-noma hotel kvariti družbo?”

“Kaj neki sem kvaril?”

“Sam dobro veš, kako si se obnašal. Vsakega si žalil. Če bi bil malo mlajši, bi ti bila pripeljala za-ušnico. Kdaj ti je Tobej storil kaj žalega?”

“Takrat, ko je bil rojen, ker ni počakal, da bi jaz bil na svetu.”

“To je taka neznanska oslarija, da še nikdar ni-sem slišala večje. Nihče si tega ne izbira. Kakšna razlika pa je v tem, če si ti mlajši od njega? Ne oče ne jaz nisva nikdar s teboj drugače ravnala kakor z njim.”

“Prvorojenec je.”

“Ali si ti s tem kaj prikrajšan? Ali je kdaj tako nastopal, da bi te bolelo? Navadno ravnajo tako, da ima najstarejši prvo pravico do kmetije. On pa je videl, da si ti vedno želel biti posestnik in je šel v višje šole.”

“Zato, ker mu delo na gruntu ni dišalo.”

“To ni res. Ko si ti še vedno imel igrače v mislih, je on bezljal za očetom in mu pomagal, kolikor je zmožel. Pozneje je sam dostikrat oral in sejal, dokler ni opazil, da si ti naenkrat zakoprnel po zemlji, pa je povedal očetu in ga prosil, naj ga da šolati.”

“Gospod je hotel postati, to je vse. Naveličal se je pluga. Morda se naveliča tudi strojev, v katere sedaj pravi, da je zaljubljen.”

“To je grdo obrekovanje. Česar se Tobej loti, tega se drži. To je že dostikrat pokazal. Ti imaš najmanj pravice, da bi ga sovražil. Kadar koli si storil kakšno napako, da bi bil zaslužil kazen, te je vedno zagovarjal.”

“Jaz ga nisem prosil za to.”

“Ne. Saj nisi vedel. Prav zato je bilo njegovo potegovanje zate toliko več vredno. Jaz te ne morem prisiliti, da bi ga ljubil, četudi bi to bilo prav. Ampak zapomni si, da nočem takega obnašanja v hiši. Če ne moreš govoriti prijazno, pa molči.”

“Mati, jaz nisem več otrok.”

“Zame boš vedno otrok. To se pravi, dokler sem živa in si v naši hiši. Jaz sem mati vseh svojih otrok.”

“Še rajši molčim kot da bi igral hinavca.”

“Tudi to si moram zapomniti. Pa še nekaj.”

“Mislil sem, da ste mi povedali vse. Rad bi šel na delo.”

“To ti ne uide. Zakaj si tako grdo ravnal z Dortko?”

“Grdo ravnal? Saj sploh nisem govoril z njo.”

“To ni grdo ravnanje, kaj? Niti dober večer ji nisi rekel. Nikar ne misli, da se hočem vtikati v vajine ljubezenske razmere. Ne sinoma, ne hčeri ne

bom prigovarjala ali pa odgovarjala, koga naj in koga naj ne poroče. Ampak ti si hodil z njo in največ zaradi tega sem jo povabila. Pa tudi če ne bi bilo tega razloga, je treba spoštovati goste. Nič ne vem, ali sta se kaj sprla —”

“Nič se nisva,” ji je segel v besedo.

“Le počakaj. Tudi če bi bilo kaj takega, bi moralo ostati med vama. Če pa ni bilo tega, je še slabše. Moral si biti slep, če nisi opazil, da je ves večer trpela. Pa še dražil si jo z Minko.”

“Minka je Tobejeva lastnina.”

“Ne. Noben človek ni lastnina drugega človeka, ampak dobro veš, da se imata rada in nobene pravice nimaš, da bi to motil. Posebno še, če je Tobej tvoj brat.”

“Brat, brat, brat! Zmeraj moram to poslušati. Zato nima nobenih posebnih pravic.”

“Jaz ne govorim o nobenih posebnih pravicah, ampak o tem, kar je pravično in pošteno. Minke ti ne ljubiš in gobezdal si le zaradi tega, da bi pikal Tobeja, pri tem ti pa ni prišlo na misel, da so tudi drugi prizadeti.”

Peter je vstal.

“Vidim, da sem vam na poti,” je zaklical. “Kaj pa, če mi je Minka res všeč? Najbolje bo, če povežem culo in zapustim Rogačevo.”

“Ne brbljaj neumnosti. Nihče te ne goni in če se boš obnašal kakor se spodobi, bo vsak prijazen. Kam bi neki hodil s svojo culo?”

“K stricu Jerneju.”

“V Ameriko?”

“V Ameriko. K stricu Jerneju. Ali ni pisal, kako dobro se ima? Ne enkrat, ampak vselej, kadar piše.

Po naše mora imeti kakšnega pol hektara, pomislite! To je veleposestnik. In ko je prišel tja, je imel komaj dosti denarja za prve čase. To je dežela.”

“Jaz sem slišala od drugih, ki tudi niso bili ne zaspani, ne bebasti, pa so pravili, da bi se jim tukaj vendar bolje godilo, če bi delali tako težko kot tam. Izbij si to iz glave. Saj vem, da ne misliš resno, pa vendar, kaj bo z našo kmetijo? To poznaš, veš, da je dobra in se še lahko popravi in sam si beliš glavo z novotarijami. Razen tega pa je takrat, ko je Jernej romal, vsak lahko šel v Ameriko, danes pa ni več tako. Saj pravijo, da še v petih letih ne pridejo na vrsto vsi, ki so se že priglasili. Iz te moke torej ne bo kruha. Živel boš tukaj in le glej, da si po svoji krivdi ne narediš več sovražnikov kot je treba. Povedala sem ti, kar sem hotela in sedaj lahko greš. Svetujem ti, da se ohladiš in mirno premisliš, pa boš moral spoznati, da ne zahtevam nič težkega. In le tebi samemu v prid.”

Vstala je in odšla na vrt. Peter je strmel za njo, naposled pa je stisnil pest, na tihem zaklel in šel po konja.

7.

Bes

Zvečer je Peter pripeljal konja domov in odšel od hiše, da ga mati niti opazila ni. Vzel je nekaj denarja s seboj in se podal v Mogotarjevo gostilno. Krčmar se je začudil, ker je bil Peter zelo redek gost, ta pa je odgovoril, da si je za enkrat zaželel drugačne hrane in vprašal, ali ima kaj za večerjo, kaj dobrega.

“Nekaj se bo že dobilo,” je odgovoril Mogotar.

“Ampak če jaz ne bi imel gostilne, bi vedno rajši jedel doma.” In se je nasmejajal.

“To pa ni posebno dobra reklama za lastno obrt. Ali tvoja žena tako slabo kuha? Ali naj se pobe-rem in grem drugam iskat kaj boljšega?”

“Tega nisem rekel, saj se tudi jaz redim od naše hrane. Ampak ljudje vedno pravijo, da ni nikjer kakor doma, hahaha. Eh, kar sam stopi v kuhinjo in si izberi, kar bo za tvoj okus.”

Peter je storil po nasvetu in se kmalu vrnil. Medtem je že prišlo nekoliko gostov, večinoma fantov približno njegove starosti. Pozdravljali so ga in vpraševali, zakaj se večkrat ne prikaže med njimi.

“Doma imamo vsega. Jedi je vedno dosti in tudi vina. Po kaj bi hodil v gostilno, zapravljat denar?” se je opravičeval.

Odgovarjali so mu, da imajo tudi oni večinoma vsega doma, le družbe ne in vino diši vse bolje, kadar so fantje skupaj. Pa se tudi lahko kaj zapoje, da je bolj veselo. Kdo bi vedno čepel doma, kjer ljudje umirajo?

Peter ni vedel, kaj bi odgovoril na to in kako bi sprejel take besede. Morda ga imajo za šlapo, ki se mora držati materinega predpasnika. Pokazati jim mora, da je korenjak, pa si ni mogel domisliti, kako naj to stori. Njegove misli niso prihajale hitro in so se s težavo povezavale. Medtem se je Mogotar vrnil, pozdravil prišlece in vprašal, kaj bo.

To je bila prilika za Petra.

“He — za enkrat štefan najboljšega,” je vzkliknil. Na tihem je mislil, da se mora postaviti, kar najbolje doseže na ta način. Navadno je bil skrajno varčen, toda nocoj ne porajta niti za denar, če more fantom pokazati, kdo da je.

Gostilničarjeva žena je prinesla večerjo, mož pa vino. Nekateri so pravili, da so že doma večerjali, drugi so naročali lahke prigrizke, "da bo vino bolj gladko teklo." Gosti so se nabirali, tudi starejši ljudje in posedali za drugimi mizami. Njegovo omizje se je le malo oziralo po prišlecih. Videti je bilo, da so vajeni svoje stalne družbe in Peter se dolgo ni mogel iznebiti občutka, da je tujec med njimi. To ga je jezilo, ampak trudil se je, da ne bi fantom pokazal tega. Ko je opazil, da gre vino h kraju, je naročil še pijače. Govorili so o rečeh, ki Petru ne bi bile prišle na misel, o sejmu, ki je bil končan, o dekletih, o izletu, ki ga je nameraval 'Sokol'. Petru je bilo kakor da je privesek in zdelo se mu je, da se nihče ne meni zanj in da mora kaj reči, če hoče priti v ospredje. In ko je prvič nastal kratek molk, je bleknil prvo, kar mu je prišlo na jezik.

"Včeraj ste pa tukaj imeli hrup," je dejal.

"Kakšen hrup?" so vpraševali vse povprek.

"No — Boštjan se je menda stepel."

Nekateri so se smejali, drugi so ugovarjali, eden pa je dejal:

"Boštjan se ni nič tepel. Zanj je bila igrača, odnesti tistega zabavljača na cesto. Imenitno je bilo, kako ga je lepo z lahkoto prijel izpod ramen in ga postavil pred prag."

"Zato bo imel še sitnosti."

Kakšne sitnosti? Zakaj? Kdo bi mu delal sitnosti? Vsi so odobraval. Vsiljivec bi bil zaslužil še vse kaj drugega . . .

Tako so govorili fantje in se čudili Petru. Njemu pa je vino že nekoliko zmedlo misli in čutil je potrebo ugovarjanja.

“Tisti Nemci so bili gostje in z gosti se ne postopa tako. Kaj si bodo mislili o nas? Da smo divjaki.”

— Oho! — Ti jih zagovarjaš? — Oni so se vedli kakor divjaki, ne pa mi.

Tako je vršelo okrog mize in nekateri izmed fantov so bili že razdraženi. Vendar pa so mu še skušali razložiti, kako se je zgodilo, česar sam ni ne videl, ne slišal.

“Če bi se bili samo bahali s svojim nemštvom, bi nas bilo že to po pravici jezilo. Pa so pljuvali na vse druge narode in ko je Boštjan vprašal, ali smatra tudi nas za petolizce in strahopetne hlapce, se je zadrl, da so Nemci edini gospodarji, mi pa smo ustvarjeni, da jim služimo. Kaj bi bil ti storil, če bi ti kdo zalučal tako svinjarijo v obraz?”

“Morda ste bili že pijani, pa niste razumeli, kar je govoril. Nemci so izobražen narod, to ve ves svet.”

“Pijani? — Tepci, ki niso razumeli? — Če zagovarjaš take barabe, ne moreš biti sam nič boljši.”

“Kaj praviš? Jaz baraba?” se je zadrl Peter in vstal.

Gostilničar je prihitel.

“Gospodje! Nikar prepira,” jih je rotil. “Gospodje, prosim.”

Tudi pri drugih mizah so ljudje postajali pozorni.

Eden izmed fantov je pomignil gostilničarju.

“Prinesite nam račun. Naj plača, kar je snedel, vino plačamo mi.”

Peter je vzrojil.

“Jaz sem naročil, jaz plačam,” je kričal.

“Ne maramo tvojega vina. Če bi bilo tvoje, bi to bil strup.”

“Kaj se drzneš?” je rohnel Peter, ki ga je bes delal še bolj pijanega.

Peter je bil velik in močan in če bi bil trezen, ga pet fantov ne bi bilo ugnalo. Toda vinski duhovi so mu zameglili možgane in vse telo mu je oslabilo.

“Sedi in molči!” je ukazal fant, ki ni bil mnogo manjši od njega.

“Ti mi boš zapovedoval? Ali veš, kdo sem jaz?”

“Sedi in molči, ali pa pojdi ven.”

“Jaz pojdem, kadar se bo meni poljubilo. Še en štefan!” je zakričal.

Gostilničar je odkimal.

“Imaš ga že dovolj.”

“Kdo pravi? Jaz naročam.”

Gostilničar je odšel, Peter pa je hotel planiti za njim. Tedaj so ga trije fantje prijeli. Mahal je in brcal, toda svoje navadne moči ni mogel priklicati. Fantje so ga brez velikih težav odnesli na ulico, zaloputnili vrata in se vrnili.

Peter je razbijal s pestmi po durih, misleč, da so zaklenjena. Kričal je in žugal, toda nihče se ni zmenil zanj. V sosednih hišah so se začela odpirati okna in to ga je za trenutek streznilo, pa je odšel, še vedno zabavljajoč. Čutil je, da mora kaj storiti za maščevanje, za utolažitev svoje jeze, za kakršno koli zadoščenje. In tedaj mu je sunila misel v glavo.

Minka! — Ha!

Zavil je proti ulici, v kateri je bila hiša njenih staršev. Bila je trda pot, zakaj Bakhovi duhovi so imeli vso oblast nad njim in so mu stavljali neštete probleme. Hotel je, da bi noga stopila ravno naprej, pa jo je nekaj zaneslo v stran; enkrat je tam bil zid,

drugič pa jarek. To je bilo smešno in dognati ni mogel, ali ima eno nogo preveč, ali premalo. Svetilniški drog bi moral stati ravno in mirno, pa je bil skrivljen in se je gugal kakor pijan. Zdelo se mu je, da je že dolgo, dolgo romal, kajti noge so bile trudne in kolena so se šibila. Tudi to je bilo smešno in začel se je muzati tistemu neznancu, ki se je hotel igrati z njim. Ampak od težke hoje se je moral spočiti in se je naslonil na bližnji zid. A tudi noge so zahtevale počitka in polagoma je zdrsnil na pločnik. To je bilo dobro, ker se mu ni bilo več treba kregati ne z nogama, ne z glavo. Tudi te misli so jemale slovo in nevede se je preselil v carstvo sanj. Nekdo je prišel mimo, se ustavil, se začudil, kako more kdo, pa četudi je pijan, spati tako neverjetno sključen in zgrbljen, skomizgnil in šel svojo pot...

Nekaj je zbudilo Petra. Vedel ni, kako dolgo je dremal, videl pa je, da je še vedno noč. Spomin mu ni znal povedati, kako je zašel sem in kako si je izbral to čudno posteljo. Slišal je vrisk in petje. Kak fant je menda popeval za svoje dekline. Tedaj so se misli nekako začele nabirati na trak in v ušesih mu je zadonelo. Minka...

Ko je premagal razne nerazumljive zapreke, se je skobacal po konci. Zmajal je z glavo. Spanje ga ni dovolj okrepčalo in noge so še vedno hotele stopati po svoje. Meriti je moral pločnik od ene do druge strani in to je dokaj podaljšalo njegovo pot. Naposled pa je vendar došel tja, kamor je hotel. Soba, v kateri je po njegovem mnenju spala Minka, je bila v pritličju in začel je trkati na okno. Ko s tem ni dosegel uspeha, je trkal močneje in klical Minkino ime. Ujelo ga je, da se ni oglasila, pa je

ob bobnanju na šipe zakričal na ves glas: Minka! Odpri okno! Odpri!

Dekle je res bilo v sobi in sedaj je vprašala:

“Kdo pa razsaja? Odidite. Čas je za spanje.”

“Minka, Minka, odpri okno. Jaz sem...”

V gornjem nadstropju se je zasvetila luč in nekdo je prišel k oknu, pogledal dol, pa izginil. Peter ni opazil ničesar. Klical je dalje, glasneje in glasneje, roteč dekle, naj odpre. Minka je spoznala, da ne opravi nič na ta način in čez nekaj časa se je okno res za trenutek odprlo in zopet zaprlo, Peter pa je bil moker od nog do glave. Prav tedaj pa se je prikazal Minkin oče s palico v roki. Spoznal je Petra in se začudil.

“Kakšna burja je pa tebe prinesla? Kaj iščeš tukaj? Če se takoj ne pobereš...” Dvignil je palico. Peter se je sklonil in si zakril lice z roko.

“Kaj pa je, če pridem k svojemu dekletu v vas?”

“Pokažem ti, kdo je tvoje dekle, ti potepuh!”

Palico je imel še vedno dvignjeno in stopil bliže. Peter se je hotel umakniti, pa so mu noge odpovedale in telebnil je na tlak.

Med tem je prišla Minkina mati, le za silo opravljena, gledat, kaj se godi. Ko ga je videla na tleh, je vzkliknila:

“Pijan je, nesnaga nemarna, ali ne vidiš?”

Peter se je iztegoval po tleh, kolcalo se mu je, na ustih so se mu delale pene in izgubil je zavest.

“Kaj naj storimo s to pijano kravo?” je vprašala žena. “Ali misliš, da je bolan?”

“Toliko kolikor vsak pijanec. Ali mi moreš pomagati, da ga odnesemo v skedenj? Zjutraj pa pojdem k Savincu, naj pride ponj. To bo imel veselje s fantom!”

Peter se ni ganil in bil je težak. Oče je poklical, nerad, še sina in z velikim naporom so odnesli pijanca, da prespi na slami . . .

Ko se je Peter zbudil, se dolgo ni mogel znajti. Ugibal je, kje da je, kako je prišel sem, kaj se je zgodilo z njim. Ko se je naposled zdramil, se mu je pred očmi prikazala slika vse noči. Skočil je na noge, pograbil klobuk, odprl velike duri toliko, da se je mogel ozreti po dvorišču in ko ni opazil nikogar, je odhitel čim hitreje je mogel. V srcu mu je bila sama jeza. Na tihem je preklinjal svojo usodo, ki je zakrivila, da je šlo vse narobe. Srd mu je kipel proti fantom v gostilni, proti Minki in njenim staršem, jezil se je na Tobeja, ki je bil po njegovih mislih vsega kriv. Če ne bi bilo njega, mu ne bi bilo treba slišati materine pridige, zaradi katere ni mogel ostati za večerjo doma. Če ne bi bilo njega, mu Minka niti na misel ne bi prišla . . .

Ko je prišel do doma, je oprezoval na vse strani in šele ko je bil prepričan, da ga nihče ne vidi, je šel v hlev in se odpravil s konjema čim hitreje je mogel.

Zvečer se je namenoma dolgo zadrževal na polju in je pozno prišel domov. Oče in mati sta bila v veliki sobi.

“Vse vem, kar mi hočeta povedati, zato ni treba govoriti,” je dejal z osornim glasom.

Mati ga je ostro pogledala.

“V kuhinji je večerja.”

To je bilo vse, kar je rekla.

Oblaki

Življenje v Savinčevi hiši je postalo mučno. Tistega večera ni nihče omenjal, toda bilo je kakor da je spomin plaval v zraku in se ni dal odpraviti z nobenim kadilom. Le redkokdaj je bila vsa družina zbrana ob istem času okrog mize. Kadar pa se je to zgodilo, je vsakdo pazil na svoje besede, da se ne bi katera dotaknila nevidne rane. Tobej je včasih skušal prizvati veselost s povestjo o kakšnem komičnem dogodku, toda nihče se ni upal smejati. Peter je večinoma prihajal, kadar so drugi že pojužinali in če je vpričo matere sploh odprl usta, je govoril o semenju, o vremenu, ali pa je pogodrnjal, da kovač ne razume svojega posla.

Orožniški narednik je bil "iz službenih ozirov" premeščen h komandi, kjer ni imel niti sence kakšne samostojnosti. Neuradno pa mu je prišlo do ušes, da ne zna dovolj odločno postopati, kjer je treba pokazati avtoriteto.

Boštjan je bil klican na sodnijo. Javni tožitelj je od vsega začetka zahteval strogo kazen, zagovornik pa je poklical za priče vse osebe, ki so bile v gostilni. Razprava se je vlekla ves dan, naposled pa mu vendar niso mogli dokazati nobene krivice in sodnik ga je oprostil. Tožitelj pa mu je vendar "prijateljsko svetoval", da naj bo v bodoče bolj previden in naj ohrani hladno kri...

Tisti večer, ko so se vrnil, je bilo v gostilni mnogo smeha in petja.

Drugi dan je učitelj srečal Tobeja in ko sta govorila o razpravi, je Marjan dejal:

“Seveda so bili ti možje ogleduhi.”

“Kako pa veš?”

“Prepričal sem se. Bilo je čisto slučajno. Drugi dan po tisti aferi sem šel na Brezov hrib, da uživem malo narave in sprostim svoje misli. Ko sem bil na vrhu med drevjem, sem zaslišal glasove in sem stopil za debelo deblo. Bili so nemški glasovi. Pokleknil sem in se naredil kolikor mogoče majhnega. Moji trije znanci so imeli konferenco. Baron je držal v rokah nekaj, kar je utegnilo biti mapa in dejal: ‘Če bi tukaj bile operacije, bi ta prelaz utegnil postati zelo važen in prav ta hrib je kakor ustvarjen za reduto.’”

“Pa kaj si storil?”

“Nič,” je odgovoril Marjan. “Kaj naj bi storil? Da bi jih šel naznanit? Dobil bi dolg nos in poučili bi me, da naj se brigam za svoje zadeve. Povedali bi mi, da niso mape naših krajev nobena tajnost in da ni tak pomenek nič manj nedolžen kakor če bi govorili o plezanju na skalni vrh. Že davno verjamem, da je nekaterim visokim gospodom vsa ta reč dobro znana in jim ne dela nobenih skrbi, bodisi da so tako naivni, ali pa — kaj drugega.”

“Ali — pa — kaj — drugega . . .” je skoraj črkovaje ponovil Tobej.

“Pa če nimaš dokazov? Čez kitajski zid se ne pride meni nič, tebi nič . . . . Naposled — meni ne gre za to. Sam zase hočem biti na jasnem, to je vse.”

“Kaj ti to koristi?”

“Danes morda nič, razen zadoščenja, da nekaj vem in razumem. Sčasoma — sčasoma bo morda tudi kaj stvarne koristi od tega.”

“Ne zameri, meni zveni to nekam skrivnostno.”

“Pa ni. Jaz nisem prerok, ti nisi prerok, ampak

obema nama je znano, da bi Hamlet, če bi bil živ, ponovil svoje besede o svetu —”

“—ki ga on ni mogel spraviti v red.”

“Tudi midva ga ne bova, ampak nekdo drugi ga bo — prej ali pozneje. Midva pa utegneva imeti pri tem svoj delež, ker sva pravzaprav drobca tistega ‘nekoga’, ki je dolgo spal, pa se vendar mora zdriniti in se bo.”

Dospela sta, ne da bi bila dajala nogam ukaze, v log in to je bilo dobro, zakaj Tobej se je tako glasno nasmejal, da bi se bili ljudje ustavljali, če bi se bilo to zgodilo na ulici.

“Nisem vedel, da si tudi ti zašel med prekučuhe,” je vzkliknil. Takoj na to se je pa ozrl in se pomiril, ker ni bilo nikogar v bližini. “Dobro, da ne ve tega šolska oblast. Ti začenjaš s pesimizmom, pa ga premešavaš in gneteš, in nenadoma se iz tega izcimi najsvetlejši optimizem.”

“Ne najsvetlejši in ne za bližnjo prihodnost. Priznati moram, da se bojim.”

“Bojiš, da razkrijejo tvojo dušo?”

“Kaj še! To bi bila malenkost. Zdrav človek rad živi in zato se ne izdajam po nepotrebnem. Toda posameznik ne šteje toliko kolikor celota. Moj strah za samega sebe je torej precej majhen. Bojim se pa, da bo cena, ki jo bo ljudstvo plačalo za svojo osvoboditev, ogromna, ampak neizogibna.”

“V osvoboditev pa vendar veruješ.”

“Verujem, ker stremi svet kljub zaprekam, kljub zmotam, kljub neštetim razočaranjem za pravičnostjo.”

Tobej ga je pogledal po strani.

“To je nekakšna filozofija, kaj? Ali pa nekakšna vera.”

“Če hočeš rabiti to ime, pa ga rabi. To ni važno.”

“Ne. Ampak to stremljenje dosega uspehe zelo počasi, kaj?”

“Prav imaš. In pogostoma se zdi, da uspehov sploh ni. Pomisliti pa moraš, da dozorevajo pogoji po polževo. Obenem pa ne smeš pozabiti, da je človeški svet še zelo mlad, v resnici mlajši od mene in tebe.”

Tobej se je nasmehnil.

“To se sliši paradokсно. Vem pa, kaj misliš. In zdi se mi, da hodijo najine misli po različnih potih, pa prihajajo do enakih zaključkov.”

“Morda niso pota različna, ampak le izražanje. Tudi to ni važno, le da izpolnjujemo naloge, kadar jih spoznamo. Ampak — kam sva zopet zašla? Kako, da vedno začenjamo z vsakdanjimi praktičnimi rečmi, a preden se zavemo, smo v vsakovrstnih teorijah, ki niso v nikakršni zvezi z zajtrkom in večerjo, s tajno poroko Micke in Nandeta, s škandalčkom v Francetovi hiši?”

“Dejal bi,” se je muzal Tobej, “da prihaja to kar iz zraka. Ta je namreč poln ne le kisika in dušika, ampak vsakovrstnih čudnih reči, ki nimajo nobene zveze s kemijo.”

“Ti čutiš to?” je z zanimanjem vprašal učitelj. “Škoda, da jih še ni dovolj, ki bi opazili taka dejstva.”

“Ni jih dovolj, priznavam. Toda več jih je kot bi mislil. Na Rogačevem živimo še v starih časih, ampak drugod bi se začudil, če bi opazil, kakšne spremembe se vrše v glavah. Sinovi zapuščajo pota očetov, ki se čudijo nerazumljivim otrokom in ponav-

ljajo starodavno vprašanje, kam da pride ta svet. Vasih pa se iz začudenja porodi radovednost in namesto sin očetu, sledi oče sinu. Seveda, to sem opazil le v naših krogih, pa me mika zvedeti, kako je drugod. Rad bi šel nadaljevat študije na Čehoslovaško.”

Marjan se je ustavil in se obrnil proti Tobeju.

“To je ideja,” je dejal, “dobra ideja. Svet se čimdalje bolj zožuje, vendar pa je še večji kot Rogačevo.”

“Včasih pa tudi manjši,” se je smehljajal Tobej. “Odvisno je pač od okoliščin. Žal mi je le staršev, posebno matere. Vem, da ne bo nič rekla, ampak trpela bo, ko bo ostala sama. In zaradi Petra bo v skrbeh.”

“Ali gre tudi on od doma?” je vprašal Marjan.

“Da, agronomija ga je začela zanimati. O — to ni nobeno presenečenje. Na to je bila pripravljena,” je razlagal Tobej. “Jaz sem bil vesel, ko mi je to povedala, ampak takrat še ni bil tak kot zadnje čase. Seveda bi bila tudi takrat čutila osamljenost, ampak skrbi ne bi bila imela, vsaj ne takih resnih, nesrečnih. Saj ne more nihče vedeti, ali ga bo odsotnost uravnovesila, ali pa še bolj zmedla. Sploh ne more nihče razumeti, kaj se mu je zgodilo, da se je tako spremenil.”

Počasi sta zopet začela hoditi. Učitelj je poslušal in razmišljal, potem je pokašljajal in dejal:

“Mogoče je pa tudi, da se ni izvršila nobena sprememba, ampak da je le izbruhnilo, kar je že bilo v njem. Ali nisi nikdar prej opazil, da te je zavidal?”

“Nisem,” je odkimal Tobej. “A morda le zato

ne, ker sploh nisem opazoval. Gotovo ni imel nobe-
nega vzroka za to.”

“Njegove misli, a še bolj njegovi čuti so mu ne-
mara dajali vzrok. Tudi jaz mu nisem prej posve-
čaval pažnje, sedaj pa se mi zdi, da se smatra zapo-
stavljenega, ker ni njegovo mesto prvo.”

“To je absurdno. V naši hiši se nikdar niso de-
lale take razlike. Nikdar ni užival ne večjih, ne
manjših pravic od mene ali pa od Lojzke. Jaz mu
nikdar nisem dajal povoda za misel o inferiornosti,
oče in mati pa tudi ne. Odkod naj bi jo bil torej
vzel?”

“Od nikoder ne. Sama se je morala roditi v njem.
Po tem, kar morem uganiti, se njegov način mišlje-
nja zelo razlikuje od tvojega. Tebi se zdi, da bi mo-
ral biti zadovoljen, ker ni ne več, ne manj od tebe.
Njemu pa ne zadostuje to, zakaj on bi hotel biti
prvi. On ne veruje v enakost, prvenstvo je to, po
čemur koprni.”

Tobej je ostrmel.

“Za božjo voljo,” je vzkliknil, ‘saj še ni toliko
živel, gotovo ne več kot jaz. Oba sva še pravzaprav
učenca. Kdor ima tekmovanje v žilah, bo imel do-
volj časa in prilike za to. Ampak za to se menda ne
mudi. Ta obsedenost mi kar ne gre v glavo.”

“To kaže,” je odgovoril Marjan, “kako velika je
razlika med vama. Kakor da ne bi bila brata. On ne
more razumeti tebe, ti pa njega ne.”

“Menda imaš prav in zato bo najbrže dobro, da
bova vsaj nekaj časa ločena. Nameraval sem ga
povabiti na miren razgovor, preden se posloviva,
sedaj pa menim, da bo bolje, če opustim tudi to.”

“Strinjam se. Mogoče je, četudi ne gotovo, da se bo med tujimi ljudmi naučil še kaj poleg modernega kmetovanja.”

9.

Podivjana strast

Minka in Tobej sta pohajala po Brezovem hribu. Zadnji dnevi so bili oblačni in deloma deževni, sedaj pa je sonce prodrlo, posušilo pota in steze, očistilo zrak in ogrelo srca. Samo tam, kjer so se veje visokega drevja prepletale, da bi naredile naravne strehe, je bilo še vlažno in ponekod je še kapalo z listja, sicer pa je bilo že toplo, da se je človek ob daljši hoji prav dobro spotil. Dekle in fant sta to občutila, pa sta sedla pod velik hrast, kjer je zelen mah naredil udobne blazine.

“Ali naj ti pridem pomagat?” je nagajivo vprašala Minka.

“Kaj pomagat?” je vprašal Tobej kakor da ne razume.

“I — punkeljček povezat,” se je nasmejala. “Ali je to tako težko uganiti?”

“Le pridi, saj ne bo treba veliko povezavati. Jaz jemljem le to, kar resnično potrebujem.”

“Vem, kam cikaš. Pa so tudi ženske, ki ne vlačijo milijonarske prtljage s seboj, kadar gredo kam. Toda brez šale: tudi jaz bi najrajše šla odtod.”

“Zakaj pa ti?” se je začudil Tobej. “Saj nisi še nikdar omenila kaj takega.”

“Premišljevala sem. Kadar odideš ti, ne vem, kako se bo obnašal Peter.”

“To je prazen strah. Ali ne veš, da pojde tudi on študirat kmetijstvo?”

“Že to jesen? Ne, to mi ni bilo znano. Seveda, če je tako...”

“Da, celo nestrpno čaka na začetek šolskega leta ... Minka, ali te je po tisti noči še kaj nadlegoval?”
Minka je odkimala.

“Ne, nikdar po tem se mi ni približal. Ampak od daleč me je včasih tako čudno gledal, da mi ni bilo prijetno. Zato sem mislila, da ne bi bilo dobro, če bi bila tam, kjer je on. Nerada govorim tako o tvojem bratu, toda menda me razumeš.”

“Seveda razumem. Samo njega ne razumem. Edino razlago bi našel v tem, da je bolan. Toda jaz nisem zdravnik.”

“Tega pa vendar ne mislim. Da bi bil duševno bolan?”

“Ne pravim, da je, menim le, da si ne morem drugače razlagati njegovega nenadnega vedenja. Toda pustiva to, ker ne vodi nikamor. Ti boš včasih obiskala očeta in mater, kajne? Tudi Lojzka odide od doma in tako bosta popolnoma sama. Lahko si misliš, da jima ne bo prijetno, saj se jima še nikdar ni primerilo kaj takega. Peter je dejal očetu, naj najame hlapca, ampak oče je drugih misli. Vprašal je Dobrina, ki so mu prodali zemljo zaradi davkov, ali bi hotel delati z njim, pa bi si delila pridelek, kakršen že bo. Dobrin izprva ni verjel, da resno misli, potem pa je z veseljem sprejel. Le Peter se je jezil, češ hlapca bi dobil za majhen denar. Oče mu je mirno odgovoril, da je še vedno gospodar in če bi hotel darovati komu vso zemljo, bi tudi to lahko storil. Dobro je, da je mati z očetom enakih misli.”

“Seveda ju obiščem, kadar koli jima bo vseč in tudi pomagala jima bom, kolikor bom mogla.”

“Le nikar se ne trudi preveč,” jo je posvaril Tobej. “Mati je prepričana, da sama lahko opravi svoje delo.”

Minka je nagloma vstala.

“Kaj je to? Ali si slišal?” je vprašala in vlekla na uho. “Kakor da je nekdo zakričal.”

“Kakšen ptič, kdo bi kričal tukaj?”

“Morda imaš prav. Meni se je zdelo, da je bil ženski glas. Seveda, v gozdu so vsakovrstni glasovi.”

Tobej se je dvignil.

“In to me spominja, da gre ura naprej in da imava še dolgo pot.”

Minka ga je potegnila za suknjo in sama sedla. Tobej jo je začuden pogledal, po sili sedeč poleg nje, toda takoj se je začudil iz drugega razloga. Nedaleč od njunega prostora je hitelo dekle kakor da jo kdo podi, navzdol po hribu. Od časa do časa se je ozrlo, pa hitreje bežalo.

“Dortka!” je pošepetala Minka.

“Kaj se ji je zgodilo?” je vprašal Tobej in hotel vstati.

“Počakaj!” ga je ustavila Minka. “Morda ne želi, da bi jo videli.”

Tobej je prisluhnil. Zazdelo se mu je, da sliši težke korake, ki lomijo suhe veje po tleh. Kmalu nato je opazil moža, hodečega v isti smeri in z obema rokama razgrinjajočega veje, ki so ga udarjale po obrazu in mu zastavljale pot. Očividno je izgubil stezo, po kateri je Dortka bežala.

Tobej je še enkrat pogledal in stisnil pest.

“Peter!” je vzkliknil.

“Pusti ga,” je dejala Minka. “Sedaj je več ne dohiti. Pojdiva po levi stezi, pa bova videla, če bi jo dohitel. Menda se ne boš pretepal z njim.”

Tobej jo je prijel za roko in odšla sta po izhojeni stezi in kmalu sta opazila, da je bila Dortka že skoraj v dolini in blizu ljudi. Bežala ni več, ampak stopala je mirno, vsaj tako se je zdelo iz daljave in se tudi ni več ozirala nazaj.

“Na varnem je,” je rekla Minka.

“Na varnem,” je ponovil Tobej kakor da so njegove misli nekje v nedosežni daljavi. Obrnil se je proti Minki in pogled nanjo ga je postavil nazaj na trdno zemljo. “Ona je na varnem — sedaj. Kaj pa Peter? Kaj z njim? Ali je res zmagala žival v njegovih prsih? Tukaj stojim, pa ne vem, kaj storiti.”

“Kaj bi storil ti?” je vprašala Minka. “Tepsti se ne moreš s svojim bratom. Ne mislim na to, da je on močnejši. Kar se tega tiče, bi lahko vzel koročač in to bi izravnalo razliko. Ampak prvič je vendar tvoj brat, drugič pa ne verjamem, da bi kaj zaleglo. Praviš, da kmalu odide. Iz daljave je ne bo mogel napadati. Za ta teden dni se bo pa že znala varovati in tudi ne verjamem, da bo v tem kratkem času ponovil, kar je menda nameraval danes.”

“Ne, tega tudi jaz ne verjamem, toda njegova divja strast ne ostane tukaj, kadar odide.”

“Stvar je obžalovanja vredna, toda po mojem mnenju si jo preveč jemlješ k srcu. Prepričana sem, da mu Dortka ne bo dala nobene prilike več. Med njima je gotovo vse končano in spoznanje njegovega značaja ji bo pomagalo, da preboli. Tam, kamor pojde, bodo pa vse drugačne razmere. Če bo hotel doseči svoj namen, bo moral trdo delati in ne bo

imel časa za podobne pustolovščine. Morda ga delo celo ozdravi.”

“Da, to bi bila sreča. Pred kratkim bi bil sam gojil tako nado. Toda sedaj se je moj up silno skrčil. Jeza me grabi in zbuja se želja, da bi ga doletela kazen, pa vendar ne morem pozabiti, da je moj brat. Vidiš, tak slabotnež se ti ponuja za moža.”

“In jaz ga sprejemam. To se pravi, sprejela ga bom, ko pride čas. Ne verjamem namreč v tvojo slabotnost. Motaš se v dvomih in iščeš potov. Komu pa se ne godi tako, če gleda na življenje in vidi, da je polno zapletljajev, kjer bi pričakoval gladkost? Drugi bi skomizgnil in se potolažil, da ga nič ne briga, tvoj cilj pa ni samotolažba. To mi ugaja pri tebi in nič se ne bojim, da ne bi našel, kar iščeš.”

“Saj še sam ne vem, kaj pravzaprav iščem. Ampak vse to ni skoraj v nobeni zvezi z vprašanjem, o katerem sva govorila: Kaj storiti zaradi Petra?”

“Gotovo nečeš še bolj vznemirjati staršev. Če bi ga poklical na odgovornost, ali kaj podobnega, ne bi moglo ostati skrito in oče in mati bi trpela, pomagalo pa ne bi nič. Včasih si ga sam zagovarjal z mladostjo in najbrže si imel prav. Potrpi. Ne bo ti treba čakati sto let. Kmalu se mora pokazati, ali je njegov značaj res pokvarjen, ali pa kipi v njem le neumnost nezrelih let in kadar zavre, se ohladi.”

“Saj se tudi jaz ne smatram za zrelega in dostikrat storim kaj neumnega, tudi kaj takega, česar mi je pozneje žal. Razlike se pa vendar ne morejo prezreti. Upam, da tudi ti nisi tako dovršena, da ne bi nikdar storila neumnosti.”

Minka se je glasno nasmejala.

“Nikar se ne boj! Ali hočeš, da ti naštejemo nekoliko traparij, takih, ki so mi ostale v spominu?” Iz-

premenila je glas in resneje nadaljevala. "Morda si mislil, da sem ti skušala dajati nauke. Niti sanjalo se mi ni o tem. Povedala sem svoje mnenje in tako naj bo vedno med nama. Če se ti pa kdaj zazdi, da ščebečem preveč šolarsko, se pa vendar znaš smejati. Ali si opazil, da sva že sredi trga? Jaz nisem, torej ni moglo biti najino blebetanje dolgočasno. To je nekaj vredno. Sedaj se moram posloviti. Če bi bila storila to, ko še ni bilo vse polno ljudi okrog naju, ne bi bilo treba, da si samo stisneva roke. Pa še nekaj. Ni mi treba povedati, da ne bom z nikomer govorila o tem, kar sva videla."

"O tem ne dvomim. Tudi jaz ne bom, če se ne zgodi še kaj drugega."

Bila sta pred njenim domom in sta se poslovila brez daljnjega obotavljanja ...

10

Po hudi uri

Nad Rogačevem se je znesla huda nevihta. Prihrula je nenadoma, nenapovedana, nezaželjena kakor kuga ali vojna. Črni oblaki so zagrnili sonce tako, da so po hišah morali prižigati luči ob belem dnevu. Bliski so risali krasne svetle proge po nebu, a nihče ni mogel uživati lepote, kajti strele, ki so zažgale velik hrast, posadile rdečega petelina na neki skedenj in na drugem kraju vpepelile hlev, so pregnale vsako občudovanje prirodnega besa. Potem pa je v desetih minutah še toča naredila več škode kot se je moglo popraviti vse leto. A ko je opravila svoj posel, so se oblaki razkadili skoraj preden so se ljudje zavedli, sonce je bilo videti ka-

kor bi se smejalo in zrak je bil čist, da ga je bilo veselje dihati . . .

Dortka je prišla k Minki in jo vprašala, ali ima časa za kratek razgovor. Šli sta na izprehod.

“Tudi v meni je divjala nevihta,” je začela Dortka, “pa se še ni popolnoma izhrula. Zgodilo se je nekaj, kar bi najrajše pogreznila v globočino svojega bitja, da se ne bi nikomur razodelo, pa me tako tlači, da bi me zadušilo, če ne odprem komu svojega srca. Vem, da ti ne razneseš moje žalostne povesi in zato sem prišla k tebi.”

“Veš, da mi lahko poveš vse, kar te teži in da bo pri meni varno kakor da sem popolnoma nevedna,” ji je zagotovila Minka.

“Zadnjič sem srečala Petra, pa me je ustavil in vprašal, ali sem še jezna nanj. Prijelo me je in zbala sem se, da se zjočem, zato sem hotela brez besede dalje. On pa me je zadržal in začel praviti, kako mu je žal, da se je nelepo obnašal proti meni in da bi rad popravil svoj greh. Če bi bil prišel s tem takoj po tistem večeru pri Savinčevih, bi bila hipoma pozabila na vse, mu odpustila in se mu morda še zahvalila. Ampak med tem se je zgodila tista pijana prigodba, ki ga je privedla pod tvoje okno in v meni se je marsikaj izpremenilo. Nisem mogla kar trenutno pozabiti. Toda govoril je in govoril in v meni se je začelo nekaj tajati. Človeka ne moreš obsoditi na smrt zaradi ene prepite noči. Prosil me je, da bi šla drugi dan z njim na izprehod, da se pomeniva o starih časih in o bodočnosti, pa sem se tako omehčala kakor da me ni nikdar užalil in sem mu obljubila. Drugi dan sva šla na hrib.”

“Vem,” je dejala Minka.

“Veš?” se je začudila Dortka. “Kako si zvedela?”

Minka ji je povedala, da sta bila s Tobejem na hribu in dodala, kaj sta videla.

“Pa mi nisi povedala.”

“Čemu naj bi ti obnavljala ta spomin?”

“Pa kaj si mislila?”

“Ko sva videla, da si na varnem, sva bila oba vesela in skoraj ni bilo treba obljube, da bova molčala.”

“Pa veš, kaj se je zgodilo?”

“Podrobnosti mi ni treba vedeti, dovolj je bilo to, da si mu srečno ušla.”

“Ušla sem mu, to je res. Če bi prej bila malo manj lahkoverna, tudi tega ne bi bilo treba. Ampak sedaj vsaj vem, da ne gre pri Petru za eno zmoto, za eno pijanost, za trenutno zablodo. Jasno mi je, da je poln hudobnosti in zadovoljna sem, da sem spoznala, preden bi bilo prepozno. Na poti je največ govoril o kmetiji kakor da je že njegova. Kadar se vrne iz šole, preuredi vse tako, da bo vse Rogačevo zijalo. ‘Na veleposestvu boš gospodarila,’ je pravil in ko sem rekla, da nisem tako poželjiva, se je smejal in zatrjeval, da mi ne bo treba garati kakor navadni kmetici. Mene take besede niso zabavale, rekla pa nisem nič. Ko sva prišla na vrh, v tisti mali log, je pa začel drugače govoriti, tako da me je zazeblo. Izprva nisem prav razumela, ko je razlagal svojo ljubezen, jasneje pa mi je postalo, ko je začel namigavati, da dandanašnji pametni ljudje ne čakajo na poroke. Prosila sem, naj ne govori o takih rečeh, on pa je silil dalje, omenjal, da sva sama in se nimava bati nikogar. Vstala sem in se obrnila, on pa me je pograbil za roko in hotel potegniti k

sebi. Ne vem natančno, kako se je zgodilo. Hotela sem se umakniti in odstopila, s tem sem ga pa potegnila za seboj, on pa se je moral spodtakniti ob kakšno drevesno korenino, je padel in me je moral izpustiti. Vprašanje njegove in moje moči torej sploh ni prišlo v poštev, le slučaj mi je naklonil srečo, da sem mogla pobegniti. Dolgo se nisem ozrla, ker nisem imela časa za to, nazadnje me je pa vendar strah nagnal, da sem pogledala nazaj. Pa sem opazila, da se je moralo zgoditi še kaj zanj neprijetnega, bodisi da je padel na trnje, ali se pri padcu udaril, ali kar ga je že zadržalo, zakaj bila sem že daleč od njega, ko je on šele vstajal in se obiral. Potem sem gledala le še predse, dokler nisem bila prisiljena hoditi z navadnimi koraki, ker mi je zmanjkalo sape. Šele tedaj sem opazila, da sem prišla v kraje, kjer bi me bili ljudje debelo gledali, če bi bila tekla kakor uplašena žival. To je pravzaprav vse, kar sem ti hotela povedati in sedaj mi je odleglo.”

“Nekaj takega sem sama uganila,” je pripomnila Minka. “Saj uganka ni bila težka.”

“Tako je sedaj med nama vse končano in moje trpljenje je pri kraju. Skoraj hvaležna bi mu morala biti, da se mi je razodel v vsej goloti. Zakaj četudi je bila moja ljubezen tolikokrat bičana in opljuvana, je vendar še na tihem tlela v meni in prenašala vse bridke muke. Sam pa je odluščil mreno z mojih oči in ljubezen je izpuhtela kakor da je nikdar ni bilo v mojem srcu. Le kamen je bil še v mojih prsih in tudi ta se je odvalil, ko sem se ti razodela in spoznala, da me razumeš.”

“Hvaležna sem ti, da si mi zaupala. Zadovoljna sem tudi, da se je Tobej pomiril in prezrl Petrovo

početje. Če je ta človek ozdravljiv, bo našel zdravnika. Če pa je nepopravljiv hudobec, ga doleti kazen prej ali slej.”

“Prej ali slej. Toda koliko škode lahko stori, preden se to zgodi? Nič drugega ne želim, kot da ne bo nobeno dekle imelo manj sreče kot sem jo imela jaz.”

“Ampak hudobnost opravlja svoje delo lahko tudi na drugih poljih. Kdor ljubi zlo, ga lahko poseje po vseh mogočih njivah.”

“Res je, toda bodočnost nima nobene line, skozi katero bi jo mogli vzreti ...”

11.

Razhod

Počitnice so se nagloma bližale kraju.

Peter je prišel k očetu in dejal:

“Oče, jaz ne pojdem na Grm.”

“Ali si se premislil? Ostaneš doma?”

“Ne, ne, ampak nekam hočem, kjer se bom res kaj naučil.”

“Pa kje bi to bilo?”

“V Avstriji. Kdor hoče ravnati z veliko kmetijo, gre tja.”

“Še vedno se ti sanja o veliki kmetiji. Hm, če bi ti branil, bi vse svoje življenje mislil, da sem te oropal prilike. Ampak toliko ti lahko povem, da ne poznaš Avstrije, jaz pa sem prebil svojo mladost pod njenim bičem. Zato se še sedaj ne morem navduševati zanjo.”

“Če je res bilo tako hudo kot govore nekateri, je minilo. Mene ne briga tista preteklost. Ampak gotovo so šole tam boljše kot na Kranjskem.”

“Na Kranjskem? Mislil sem, da se je mladina odvadila, ločiti Slovence v Kranjce, Štajerce in bogve kaj še. Ali te je sram, da si slovenske matere sin?”

“Kaj to! Jaz mislim le na kmetijo, ki mora biti obdelovana na najboljši način. Zato me mika Avstrija.”

“Včasih tujina človeka izuči. Ne vem, ali bo tebe. Ampak če si si to vtepel v glavo, naj bo po tvojem. Seveda, marsikdo se je tam tudi pokvaril. To menda ni odvisno od dežele, ampak od človeka samega. Kdaj misliš iti?”

“Jutri, če je mogoče.”

“Če si ti pripravljen, te ne bo nihče oviral.”

Za Andreja je bil ta pomenek končan. Počakal je na Tobeja in ko je prišel domov, je natočil vina njemu in sebi in sedel. Povedal mu je, kaj name-rava Peter in nadaljeval:

“Ti pa hočeš v Prago. To mi je bolj všeč. To je dežela, ki napreduje in kjer boš videl dosti dobrega. Če ne bi bil prestar za potovanje, bi sam rad pogledal tja.”

“Prestar!” je protestiral Tobej.

Oče je kimal.

“Ne pravim, da sem prestar za vožnjo. Ampak na tem svetu je danes precej čudno in nihče ne ve, kaj se lahko zgodi jutri. Čehoslovaška je soseda tiste dežele, kjer se nekaj kuha, pa menda nič dobrega ne.”

“Oče!” je vzkliknil Tobej. “Še nikdar niste govorili z menoj o takih rečeh.”

“Pa zato nisem bil slep. Dobro vem, da ti ne gredo po glavi sami stroji in to je prav. Prišel bo čas, ko bodo ljudje morali sami povedati, kako ho-

čejo živeti in čim bolje je kdo pripravljen na to, tem več bo mogel pomagati. Jaz nisem imel visokih šol, ampak življenje je tudi šola in po svojih potih nisem romal slep in gluha. Ne pravim, da mi je ta šola dala vse, kar bi želel in kar bi bilo potrebno, da bi prišla dejanja iz mojih misli. Tudi mi je marsikaj nejasno, vendar pa razločujem pravico in krivico. Ti si mlad in doživiš lahko veliko reči. Če se ne motim, ne boš le gledal, kar se godi, ampak boš tudi pomagal. Zato je dobro, da gledaš daleč naokrog in tudi v višave in globočine. Pojdi, kamor si se namenil in vzemi moje dobre želje s seboj. Na svetu je več reči kot naša kmetija. In ljudje niso samo tisti, ki živijo v palačah ali razširjajo svojo posest. No, mojih naukov nisi potreben. Le da veš, da imam veliko upanje za tebe."

"Oče, do danes vas nisem prav poznal in nikdar ne pozabim te ure."

Andrej je vstal, se nasmehnil, položil sinu roko na rame in dejal:

"Kadar boste ustvarjali tisto, česar ne morem opisati, pa vendar čutim, bo tvoj oče, živ ali mrtev, imel svoje plačilo. Srečno pot, Tobej!"

Smehljaje se je pokimal, se obrnil in odšel. Tobej je gledal za njim kakor v čudu in čez nekaj časa zapustil hišo. Nikakor ni mogel pozabiti razgovora z očetom, katerega je vedno rad imel, a ga nikdar ni prav poznal...

Z Lojzko je imela mati daljši pomenek.

"To ni prvič, da odhajaš od hiše," je dejala, "pa mi ni treba ponavljati, kar si že tolikokrat slišala. Nekoliko starejša si in zato bi morala biti tudi nekoliko pametnejša in upam, da si. Veš, da bi te

rajša imela doma, ampak v življenju je že tako urejeno, da se ptiči razlete, kadar jim ni več treba staršev. Kadar boš sama mati, boš čutila kakor jaz in vdati se boš morala kakor jaz. Vseeno, tudi če so ljudje narazen, so lahko skupaj — saj veš, kako mislim. Na drugi strani, pa smo lahko vsi pod eno streho, pa vendar nismo skupaj. Ti vendar ne boš daleč; iz Ljubljane boš lahko večkrat prišla pogledat, kaj delamo in kako živimo. Pa če bi se ti misli obrnile in bi se naveličala študiranja, veš, da so ta vrata vedno odprta.”

Petru, ko se je prišel poslovit, je rekla:

“Ti odhajaš. Nič drugega ti ne morem želeti kot da bi te pamet srečala in bi se vrnil kot pravi sin in brat. Učil se boš, kako se seje in sadi in pride-luje, nauči se še to, da ti tukaj nihče ne jemlje tega, kar je tvoje.”

Razkropili so se in staršema se je hiša dolgo zdela prazna. Ampak ne mati, ne oče nista omenila tega in sčasoma sta se privadila . . .

DRUGI DEL:

Razkropljeni

1. *V Pragi.*
2. *Petru ugaja.*
3. *Lojzkino obzorje.*
4. *Tobejevi prividi.*
5. *Izdajstvo.*
6. *Nenapovedan povratek.*
7. *Obisk z Dunaja.*

V Pragi

Tobej se je v Pragi kmalu počutil domačega. Nekaj češčine se je že prej naučil, deloma iz knjige, deloma pa, ko je v Ljubljani zahajal v krožek tam živečih Čehov. Ni bilo torej dolgo treba, da je govoril brez posebnih napak in ker v tem oziru ni bil sramežljiv, ga ni motilo, če je včasih ustrelil kozla. Začetkoma so mu pač tehnični izrazi delali preglavice, toda tudi to sitnost je kmalu premagal.

Pisal je očetu.

“Življenje v Pragi je zanimivo. Dijaki so me sprejeli kot tovariša in mi gredo na roke. Obiskali smo že nekoliko tovarn, pa pojdemo tudi v Plzenj in druga mesta, kjer je industrija močno razvita... Tukaj se dosti govori o nacionaliziranju velikih industrij in, izvzemši veljake, se take ideje nikomur ne zde pregrešne... V Pragi je več kot navadno Nemcev, ne le iz Krkonoš, ampak tudi iz ‘rajha’ in če človek sreča katerega, nikdar ne ve, ali je ušel Hitlerju, ali ga je Himmler poslal. Brez dvoma je dosti takih, katerim se ne bi dobro godilo, če bi se vrnili v faterland in sedaj, ko je vprašanje Avstrije postalo kritično, se priseljujejo tudi od tam. Čehi sami se, kolikor morem presoditi, dele v glavnem v dva tabora: V absolutne optimiste in v brezpopojne pesimiste. Prvi so prepričani, da ne bodo zapadne velesile dovolile nacizmu razširjenje po evropskih deželah, drugi pa pravijo, da bi bili morali Angleži in Francozi že davno ustaviti fašistični pohod, če bi imeli tak namen. Prvi poudarjajo, da je Francija zaveznica Čehoslovaške, drugi pa nagla-

šajo, da je na zapadu sama strahopetnost in sebičnost in še ta da je do skrajnosti kratkovidna. Jaz sam visim nekako v zraku in ne vem, komu bi dal prav. Zdi se mi neverjetno, da se ne bi v Londonu in Parizu zbudili, ko so znamenja tako očitna, obenem pa se vprašujem, zakaj so bili doslej tako pasivni, ko je vendar jasno, da gre tudi za njihovo kožo. Ali pričakujejo čudeže? Meni so vsi prijateljski, toda o uradni Jugoslaviji ne govore radi in če bi morali govoriti, vem, da ne bi bilo prijazno. Ne zamerim jim.”

Minki pa je pisal kakor piše zaljubljen fant, ki obvladuje besede. Povrh tega ji je opisoval lepote vltavskega mesta, se pobahal, da že razume dovolj za poset gledališča, ji priložil nekoliko slik in omenil, da naj vpraša očeta, če hoče vedeti kaj več.

2.

Petru ugaja

Peter je pisal materi iz Gradca. To je bila zanj velika žrtev, kajti pisanje je smatral za veliko muko. Bilo mu je vse drugače kot govorjenje in vsak stavek mu je povzročal glavobol. Najnavadnejše besede so uhajale v nedosežne daljave in ko je katero našel, jo je tehtal in meril, preden jo je zapisal, pa še tedaj je sumil, da morda ni prava. Tako mu je šlo delo počasi od rok, pa je črtal in križal in začenjnal iznova in se v resnici potil. Skušal je opisati lepoto avstrijskega mesta, ki baje prekaša vsa mesta v Jugoslaviji. Pričakoval je še mnogo več od Dunaja in hvalil red, kakršnega ni doma nikjer.

Na mater ni vse to naredilo nobenega vtisa.

Minko je zaprosila, naj mu odpíše v njenem imenu. Je že prav, da vidi v tujini toliko lepega, ampak naj pri tem ne pozabi na kraj, kjer je bil rojen. Če tukaj ni vse tako kot bi moralo biti — in res je, da ni tako — je treba delati, da se popravi, ne pa kar povprek zametavati vse. Sicer pa naj ima v mislih, da je šel študirat in to naj bo prvo . . .

Ko je prišel na Dunaj, je nakupil kup razglednic in jih poslal materi, da se nagleda čudesov.

Potem je zopet pisal, ko je bil sprejet v šolo za zemljiščno kulturo. "Vidite," je dejal, "kako Nemci cenijo obdelovanje zemlje. Kultura! Pa ne kmetavzarstvo."

Kmalu pa se je zgodilo, o čemer je ves svet že dolgo ugibal. Nemško vojaštvo je prikorakalo v Avstrijo in brez odpora in ne da bi bile velesile storile kaj za preprečenje tega ropa.

Tedaj mu je pisal oče.

"Vem, da imaš sam svojo glavo, pa lahko vpoštevaš moj nasvet, ali pa ga zavržeš. Jaz na tvojem mestu bi se vrnil. Šel si v Avstrijo, toda te Avstrije ni več. Ne verjamem, da bi bil Slovenec varen v povečani Nemčiji. To, kar pravim, ni bojzljivost, ampak zdrava pamet. Če bi jaz bil, kjer si ti, vem, da ne bi mogel držati jezika za zobmi. Ne vem, kako je s teboj, mislim pa včasih, da si vendar moj sin. Toliko sem ti hotel povedati, stori pa kakor najbolje veš."

Peter je odgovoril, da se nič ne boji. Sedaj bo še bolje kot je bilo, kajti Nemci prinašajo red, kakršnega ni nikjer na svetu. Ni treba tajiti, da je Slovenec, pa tudi ni nikjer zapisano, da naj bi se bahal s tem. Šol ne bodo zaprli in prišel je zaradi šole, ne pa zaradi politike. Da, če bi bil žid, bi bilo drugače,

pa hvalabogu, da nima nobene kaplje take krvi v svojih žilah.

Nato se je dopisovanje ustavilo. Oče ni odgovoril na njegovo modrovanje, mati je skomizgnila, češ, kakor si postelje, tako bo spal, s Tobejem si sploh nista dopisovala, Lojzko je odbil, ko se ji je na njeno prvo pismo iz Ljubljane porogal, da lahko postane zdravnica, pa bo vendar le ženska, sicer pa ni bilo na Rogačevem nikogar, ki bi se zanimal za njegova dejanja in nehanja.

3.

Lojzkinio obzorje

Lojzka je včasih pisala materi, včasih pa Minki. Tej se je enkrat izpovedala:

“...Učimo se, zdraviti ljudi. Nobenega dvoma ni, da je to dobro. Ampak posvetilo se mi je, da sem bila ves čas slepa, četudi je bil v meni vedno nagon spoznanja. Mislila sem, da potrebujemo zdravnikov in če jih bomo imeli dovolj, bo vse dobro. Tako sem bila kratkovidna. Naenkrat sem spoznala, da umrje ne vem koliko ljudi, ne ker ni dovolj zdravnikov, ampak le zato, ker ne morejo nobenega poklicati. Res je, da jih primanjkuje, ampak to ni vse. Ljudje nimajo denarja. Morda boš rekla, da so za reveže mestni zdravniki, za delavce bolniške blagajne. Priznam. Toda vse polno je takih, ki niso včlanjeni v nobeni blagajni, zdravniki za reveže so preobloženi in mnogi med njimi morajo skrbeti za dohodke, pa strežejo najprej tistim, ki lahko plačajo. Bolnice so prenapolnjene in premalo jih je. Često se bolnik sramuje, da bi bil zdravljen vbogajme, pa rajši skri-

va svojo bolezen. Boji se tudi, da bo moral kupovati draga zdravila, za katera nima denarja. Ali pa čaka in ko naposled premaga svojo sramežljivost in gre k doktorju, je že prepozno. Mislim, da nimamo nič preveč ljudi in bi morali gledati, da obvarujemo vsakega, dokler je le mogoče... Nekaj je narobe pri koreninah. Učiti bi se morali tudi, kaj je treba storiti, da ozdravimo vsako ozdravljivo bolezen in da damo vsakemu bolniku enako nego, brez obzira na to, ali je bogat, ali siromašen. Potem pa še to: Zakaj naj bi bili ljudje siromašni?... O lenuhih govore. Seveda niso vsi ljudje enaki, ampak preden obsodimo koga za lenuha, bi bilo treba preiskati, kaj ga odvrča od dela. To se bo marsikomu zdela pregrešna misel, toda prepričana sem, da je marsikatera lenoba v resnici bolezen, ki bi se dala ozdraviti... Če začneš tako misliti, se ti zazdi, da niso take pomanjkljivosti samo na polju zdravstva. Rekla bi, da se je naše življenje razvilo v nekakšno loterijo, v kateri mala manjšina zadene, ogromna večina pa izgublja.

“Ali te dolgočasim? Ali pa pisarim po nepotrebnem, ker že sama veš in ne potrebuješ lekcij. Vse eno, morala sem to izliti na papir, ker mi to olajšuje dušo. Sedaj vem, da se ne bom morala učiti samo zdravilstva, ampak tudi vseh tistih reči, ki branijo človeškemu rodu, da bi se dvignil iz bede, neznanja letargije... ”

“V Ljubljani se sedaj veliko ‘politizira’. Med dijaki je mnogo več zanimanja za svetovne dogodke kot ga je bilo včasih. Nasprotna mišljenja se krešejo in včasih švigajo iskre. Večina njih prihaja iz delavskih, kmečkih, majhnih uradniških hiš, pa imajo ‘frakarji’ težko stališče. Izjeme so pač tudi

med sinovi in hčerami bogatejših staršev. Nekateri so pa še sedaj plazilci in petolizci; sanjajo o odličnih službah in so pripravljani, storiti vse, kar se od njih zahteva, le da se porinejo naprej . . .

“Piši mi kaj, kako se imata oče in mati. Čim prej mi bo mogoče, ju pridem obiskat.

“Ali je res, da sta se Dortka in učitelj Marjan zelo sprijaznila? Če je tako, jima želim vso srečo. Včasih so govorili, da se med menoj in Marjanom nekaj plete. Lahko ti povem, da sva bila vedno le dobra prijatelja in upam, da ostaneva taka. Marjan je nenavaden človek in če ga bo čas kdaj potreboval, se izkaže njegova velikost. To lahko pravim, ne da bi bilo med nama kaj drugega kot iskreno prijateljstvo. Ljubezen ima svoje zakone, ki naju niso zadeli . . .”

4.

Tobejevi prividi

Tobej je pisal Marjanu.

“Praški zrak je nasičen elektrike. To je obrabljena fraza, toda jaz nisem novelist in ne znam povedati drugače. Pražani so nervozni. In kako bi ne bili? Optimisti se izgublajo, ker znamenja na nebu ne potrjujejo njihove vere. Pošast se je približala in sopara, ki jo diha zmaj, se že čuti na obrazih. Samo voditelji velikih narodov so še vedno naivni. Krkonoški Nemci so postali skrajno predrzni in prihajajo z vsakovrstnimi nemogočimi zahtevami. Seveda je to naročeno v Berlinu, le da v Londonu ne razumejo tega. Ali pa jim je to všeč? Tisti Avstrijci, ki so pribežali sem po aneksiji njihove dežele, se priprav-

ljajo na beg, pa ne vedo, kam. Ljudje se ozirajo po svojih prijateljih, ki so slavili Češko kot vzor demokracije, pa se vprašujejo, ali bo zvestoba držala, ali naj pričakujejo izdajstvo.

“Lahko razumeš, da trpe ob tem tudi nauki. Človek se mora siliti, da navede misli k strojem in tehničnim problemom, misli pa se upirajo. Tja pohitevajo, kjer je na kocki usoda človeštva. Tukaj dobro vedo, da ne gre samo za Čehoslovaško, kajti če dovolijo, da pogoltne pošast to deželo, bo odprta pot po vsej Evropi. Kdo more upati, da se bo nemški pritlikavski velikan ustavil pred odprtimi durmi?

“Pa se v tej živčni razdraženosti vrni h knjigam in risbam! Na misel ti prihaja dejstvo, da imajo vsi sadovi naših naukov samo začasen pomen. Znanost ne leze več, komaj bi mogli reči, da koraka. Včasih se zaleti in preskakuje kilometre. Kar je bilo včeraj novo, bo jutri že muzejska roba. Odkar so ukradli soncu del njegove skrivnosti in znajo—kolikor toliko—drobiti atom, se po pravici odpirajo nedogledni vidiki. Koliko bodo vredni vsi naši stroji, na katere smo tako ponosni, kadar dosežejo svoj cilj? Kakšno silo dobi človek tedaj v roke? Kako bo olajšano njegovo mučno delo? Kakšen pomen dobi tedaj zlorabljen beseda ‘svoboda’?

“Obenem pa obhaja človeka strah. Saj se polasti vsakega izuma, ki naj bi izboljšal in oplemenil življenje, takoj hudobno božanstvo umora in požiga. Ali ne bo tudi s to novo silo ravnal enako?

“In vendar se razvoj ne more ustaviti. Nobenega izuma ne moreš prepovedati in učenjak ni odgovoren za njegovo rabo. Enkrat se bodo ljudstva zdramila in tedaj ne bo več klanja. Enkrat... Ampak

preden doživi človeštvo ta svetli dan, bo moralo prebiti še črno, temno noč...

“Skrbi me celo Jugoslavija. Odtod je sicer daleč, toda pozabiti ne morem, da je postala soseda Nemčije. Kaj naj storimo? Kaj mislijo v domovini?”

“Če bo Čehoslovaška žrtvovana, se vrnem domov, zakaj učenje bo tedaj nemogoče. Tudi pomagati ne bi mogel tukaj toliko, da bi bilo vredno ostati, doma pa bi se mogli pripravljati, za slučaj, če udari strela.

“Ali se spominjaš tistega sejma, ko si izsledil vohune? Tukaj jih sedaj kar mrgoli, pa jim ne morejo do živega, da ne bi še poslabšali položaja. Kakor vidiš, ne morem poročati nič dobrega. Lahko praviš, da sem črnogled, moje oči pa ne morejo gledati drugače. Nič drugega nam ne ostane, kakor pripravljati sebe in ljudi, katere dosežemo, za bodočnost, če tudi je še daleč.

“Da bi ti pisal o svojih doživljajih, o novih znanjih, o svojih naukih in drugih zanimivostih? Kako pa morem, ko je v mislih vedno to, kar se tiče ne mene in tebe, ampak vsega sveta? ...”

5.

Izdajstvo

Pesimisti bi se bili lahko pobahali, da so imeli prav. Pa se niso. Bilo jim je prav tako hudo kakor optimistom, ko se je — kakor pripoveduje zgodovina — v Monakovem izvršilo eno najhujših izdajstev vseh vekov. Ni bil le nezaslišan zločin, da so vrgli Čehoslovaško v žrelo nacizmu, ampak bila je tudi — kot je dejal Tobej — ogromna neumnost, ki

se je morala prej ali slej maščevati nad njenimi početniki.

Očetu je pisal:

“S tem, da so za kratek čas preprečili majhno vojno, so pripravili vse za klanje, kakršnega še ni doživel svet. Če bi se bili uprli Hitlerju, ni izključeno, da bi bil zlezal pod klop. Pa tudi če bi bil hotel s silo doseči, česar ni mogel dobiti kot darilo, bi bili zavezniki neprimerno močnejši od njega in bi ga bili v razmeroma kratkem času ugnali v kozji rog. Sedaj pa so pokvarili svoje pozicije z izgubo najvažnejše evropske trdnjave; dali so nacijem časa, da se še bolj pripravijo, izročili so jim veliko češko industrijo in izgubili zaveznika, ki postane po njihovem sklepu brezmočen.

“Morda ste pričakovali kakor mnogo drugih, da se bodo Čehi sami postavili Nemcem po robu. Toda kako bi mogli? Na posledice se skoraj ne upam misliti, kajti po ravnanju monakovske konference se mora sklepati, da bi bila tudi Anglija in Francija pomagali kaznovati uporne Čehe. Ali morete doumeti, kaj bi to pomenilo?

“Jaz ostanem tukaj le še toliko časa, da opravi zadnje izpite, potem pa pridem domov. Prepričan sem kakor mnogo drugih, da se fašistična zver ne bo zadovoljila s Krkonoši, pa naj govori Chamberlain kar hoče. Kar neverjetno je, da po tolikih izkušnjah še niso spoznali bistva nacizma.

“Kljub vsemu sem vesel, da sem preživel te čase v Pragi. Za svojo stroko sem pridobil več kot sem pričakoval. Koliko tega bom mogel porabiti v domovini, je drugo vprašanje, toda za sedaj to ni važno. Bolj je treba misliti na bodočnost kot na

sedanjost... Ne, zelo je treba misliti na sedanjost, a vedno s pogledom v bodočnost.

“Noben dan ne mine brez razočaranja. Tudi med Slovake so zanesli nekakšno propagando za odcepitev od skupne države. Ne verjamem, da bodo imeli dosti uspeha med ljudstvom, ampak pomislite! Pomoč za to iščejo pri Nemcih, ki bodo seveda imeli priliko, da nastopijo zopet kot zaščitniki ‘zatiranih’. Ali bi se tudi med Slovenci našli taki izdajalci? Zona me obhaja, če pomislim, da bi bilo tudi to mogoče.

“Kako je kaj na kmetiji? Kako izhajate z Dobrinom? Prepričan sem, da dobro, Pa kaj vprašujem? Saj bom kmalu videl na svoje oči. Ne vem še, kdaj dovršim vse, vem pa, da pojde vse gladko. Človek se lahko uči tistega, kar ima rad. Iskreno sem vam hvaležen, da niste nikogar izmed nas ne silili, ne mu branili, kadar si je izbiral poklic.

“Radoveden sem, kako vplivajo dogodki na naše rojake. V žilah imajo kri, torej ne morejo ostati ravnodušni. Tudi to bom kmalu vedel. Tako razburjeni seveda ne bodo kakor tukajšnji ljudje, ki preživljajo sami te blazne dni. Lahko pa pravim, da sem opazoval jezo, ogorčenost, ampak malodušnosti ne...”

6.

Nenapovedan povratek

Od Petra že davno ni bilo nobenega glasu. Niti običajnih voščil za očetov in materin god in za praznike ni pošiljal. Zato je bilo iznenadenje toliko večje, ko jo je po tako dolgem času nenadoma pri-

mahal domov. Na vprašanje, kaj ga je privedlo, je le odgovarjal, da se je naveličal in da v šoli ni več tako kakor je bilo v začetku. Ko sta oče in mati opazila, da ne mara govoriti o tem, sta ga pustila pri miru.

Nekaj dni je pohajal po polju, po vinogradu, nekega dne pa je vprašal očeta:

“Kaj mislite še ostati v španoviji z Dobrinom?”

“Vidiš, da še ni vse požeto in pospravljeno. Do konca morava ostati skupaj, to se razume.”

“Zakaj? Saj sem jaz sedaj tukaj.”

“Vem. Če hočeš pomagati, bo dobro. Doslej nisi nič govoril o tem in siliti te ne morem. Morda si potreben počitka po vsem tem učenju.”

“Nisem govoril, ker opravljata vse z Dobrinom. Koliko pa mu boste dali?”

Matej se je začudil.

“Koliko? Enako sva delala, enako bova delila.”

“Vsak polovico? To je pa vendar nespametno, da bi pomagač dobil toliko kot gospodar.”

“Nič pomagač. Družabnika sva bila. Ponudil sem mu, da si razdeliva in ko je videl, da mislim resno, je sprejel. To je kakor pogodba, kakor da sva podpisala. Dobrin je dober in priden, pa ni imel veliko sreče v življenju. Sram bi me bilo, če bi ga tudi jaz opeharil.”

“Meni to ne gre v glavo. Ampak — vi ste gospodar in če hočete prikrajšati samega sebe, je to vaša pravica.”

“Tu ne bo nobenega prikrajšanja. Če misliš na samega sebe, se ti ni treba bati. Še vedno si imel, kar si potreboval in tako bo tudi v bodoče, dokler bom živ, potem boš pa gospodaril po svoje.”

Peter ga je po strani pogledal, se obrnil in odšel.

Podal se je v gostilno, da prežene svojo slabo voljo. Tam je našel nekoliko fantov, ki so ga pozdravili tako, da ni vedel, ali se vesele njegovega povratka, ali ga imajo za norca.

“Kako pa je na Dunaju?” so vpraševali. “Dolgo si bil tam, pa moraš poznati mesto kakor Rogačevo.”

“Dunaj je veliko mesto. Še Dunajčani ga ne poznajo. Pa kaj koga briga Dunaj?”

Naročil je vina in dva, ki sta imela prazne čaše, sta storila enako kakor bi hotela prepričati, da bi on plačal zanja.

Ko je natararica odšla po vino, je eden fantov pobaral Petra:

“Hej, kakšna so pa dunajska dekleta? Ti moraš pač kaj vedeti o tem.”

Peter ga je srepro pogledal.

“Zakaj pa vprašuješ? Ali te kaj skrbi?”

Fant se je nasmejajal.

“Kdo pa ne vprašuje tega, če je živ in mlad? Ni se treba jeziti zaradi tega.”

“Jeziti! Kdo se neki jezi? Ampak jaz nisem šel gledat punčare na Dunaju. Če te to tako zanima, pa pojdi sam pogledat. Morda pripelješ katero sem.”

“Jaz še ne. Če ti niso našel nobene, da bi se za celo življenje zatelebal vanjo, je jaz tudi ne bi.”

“Torej ne čvekaj o takih oslarijah.”

Peter ni ozdravil svoje slabe volje. Popil je vino in odšel.

Čas je potekal, a Peter ni vedel, kaj bi počel sam s seboj. Zaradi Dobrina se ni lotil nobenega dela na kmetiji. Prijatelj je ni imel. Edino z Rožmanovim Pavlom sta se nekako strinjala, toda Petra je tudi on dolgočasil s političnim modrovanjem in zato tudi

njegove družbe ni iskal. Po svetu so se godile velike, razburljive reči, on pa ni hotel slišati o njih. Bil je včasih osoren, včasih čemereren, nikdar pa ne prijazen.

Nekega dne mu je mati dejala, da ima pismo.

“Kakšno pismo?” se je začudil.

“Menda je z Dunaja. Morda je kaj važnega. Tamle na polici leži.”

Peter je pograbil pismo, pogledal naslov in odhitel, da ga prečita na samem. Ko je začel brati, ga je streslo, da je moral sestiti. Bil je bled in vsa moč ga je zapustila. Čital je s težavo, ker so se mu delali kolobarji pred očmi. Naposled je končal. Vstal je, zmečkal pismo in zaklel. Nato pa je odšel v gostilno in se napil brez družbe. Tega dne ga doma nihče ni videl. A drugi dan ga je mati, ne da bi kazala posebno zanimanje, vprašala, ali je bilo v pismu kaj važnega. On pa je zamahnil z roko in dejal: “Oslarija. Nekdo ne ve, kaj bi s svojim časom, pa pisari.”

Od tega časa pa je bil še bolj odljuden in ljudje so se mu začeli izogibati.

7.

Obisk z Dunaja

Dan je šel za dnevom, teden za tednom, mesec za mesecem.

Nekega dne je prišla na Rogačevo mlada ženska z otrokom in začela povpraševati po Savinčevih. Govorila je nemško, a našli so se ljudje, ki so jo razumeli in ji pokazali hišo. Zahvalila se je in rekla, da se mora pred obiskom očediti po dolgem potova-

nju. Zvedela je za majhen hotel, kjer je dobila sobo in ko se je umila in preoblekla, ji je hišna obljubila, da bo skrbela v njeni odsotnosti za otroka.

Mati je bila sama doma.

“Ne zamerite, ali živi tukaj gospod Peter Savinec?”

Mati jo je pogledala v čudu in si otirala roke v predpasnik.

“Da. Seveda. On je moj sin. Kaj pa bi radi od njega?” je vprašala.

“Govoriti moram z njim,” je odgovorila tujka. Govorila je nemško, toda v narečju, ki ga mati ni poznala, dasi jo je razumela.

“Odkod pa ste?”

“Z Dunaja? Moje ime je Marie Lessing.”

“Z Dunaja? To je daleč. In na Dunaju ste se seznanili z mojim sinom? ... Čakajte. Ali ste mu vi pisali?”

“Pisala sem, pa nisem dobila odgovora. Čakala sem in čakala, pa vse zaman. Otrok pa raste in kaj mi je ostalo? Prišla sem torej sem.”

“Otrok? Petrov otrok?”

“Da, Peter je njegov oče. On ve, pa ne vem, ali ni dobil mojega pisma, ali se je zgodilo kaj drugega.”

“Kje pa je otrok?”

“V hotelu sem ga pustila. Hišna mi je obljubila, da bo pazila nanj. Saj veste, majhen je.”

“Bolje bo, če ga prinesete sem.”

“O, če smem, bom zelo hvaležna. Nerada sem ga pustila tam, toda nič drugega nisem mogla storiti.”

“Pa ste prepričani, da je naš Peter oče? Na svetu je mnogo Petrov.”

V resnici ni dvomila o dekletovi povesti. Spom-

nila se je, kako se je vedel potem, ko je dobil pismo in ko je preudarila vse, je morala verjeti. Mariji se je dalo na jok.

“Verjemite, gospa, da vas ne bi prišla nadlegovat, če ne bi dobro vedela, kaj govorim.”

“Sedite, da se pomeniva. Vi hočete, seveda, da vas poroči.”

“Tako mi je obljubil,” je dejala, ko sta obe sedli.

Mati je pokimala. Napetost, ki se je bila izražala na njenem obrazu, se je zrahljala in gledala je dekle z zanimanjem.

“Ali sta se dolgo poznala, preden se je zgodilo?”

“Seveda. Seznanila sva se na dijaškem plesu in potem je hotel vsako prosto uro prebiti z menoj.”

“Pa ste se zaljubili vanj, kajpada. Povejte, ali ga še vedno ljubite? Ne mislim le, da želite poroko zaradi otroka. Meni lahko poveste resnico. Ali čutite še vedno, kakor da ne bi mogli živeti brez njega?”

“To je težko vprašanje. Mislim, da se med nama lahko vse popravi, če razloži, zakaj je zapustil Dunaj, ne da bi mi bil povedal in zakaj mi na pismo ni odgovoril. Marsikaj se zgodi, kar je človeku nerazumljivo, pa se da pojasniti. Seveda moram tudi misliti na otroka. Kaj bo brez očeta?”

“Vsa ta zgodba ni nič vesela,” je dejala mati, ki je v mislih tehtala vse, dekletovo povest, Petrov značaj, njegov preiščani beg z Dunaja, njegov bes, ko je dobil pismo . . . “Ne pravim rada tega in mislim, da dobro razumem vaš položaj. No, počakajte, da vidite, kaj ima povedati on. Ne čudite se, če ne bo tak kot pričakujete. Moj sin je, ampak zato nisem slepa. Pojdite sedaj po otroka, medtem pa kaj

hitro skuham, ker morate biti lačni in trudni po dolgi poti.”

Marija se je zahvalila in odšla. Mati se je zaposlila pri ognjišču. Medtem je prišel oče domov.

“Nisem te pričakovala,” je rekla, ne da bi zamenjara svoj posel.

“Aha, kuhaš in moj želodec se veseli.”

“Da, kuham,” je odgovorila, “ampak kuha se še nekaj drugega.”

“In kaj bi to bilo?” je vprašal Andrej, pričakujoč kako šalo.

“Ne boš se smejal, ko ti povem,” in mu je povedala vse, kar je zvedela od tujega dekleta.

Očeta je pograbila jeza.

“To je prokletstvo,” je zagrmel in stiskal pest. “Če ne bi bil Peter, bi mislil, da nas hoče punca potegniti in izvleči kaj denarja iz nas. Taka dekleta se najdejo. No, videli bomo, ali je vsaj toliko moža, da vzame posledice nase.”

“Misliš, da se oženi? Vpraša ga lahko, ampak če noče, bo treba najti drugačen izhod. O dekletu ne vem nič. Kar sem videla, ne bi mogla reči, da je grdoba.”

“Meni kar ne gre v glavo, kako smo dobili takega spaka v svojo družino. Kako more biti moj in tvoj sin?”

“Nikar ne modruj sedaj o tem. Take reči se zgodijo tudi v drugih družinah. Spomni se na svojega brata v Ameriki.”

Andrej jo je pogledal in se prijel za glavo.

“Res je. Bolj je podoben njemu kakor nama. Čudno, kako to skače. Ampak kaj naj storimo, če je noče poročiti?”

Povedala mu je o pismu in dejala:

“Po tem lahko sodiš, da ne bo hotel. Če je tako, je pa bolje za oba, da se ločita. Počakajva, kaj poreče, potem pa bo treba razmisliti, kaj se more ukreniti.”

“Huda je ta beseda, ampak skoraj se mi zdi, da bi bilo najbolje za vse, tudi za njega, če ne bi bil okreväl takrat, ko je imel difterijo in se je zdravnik toliko trudil, da ga je rešil.”

“Morda, morda, ampak kar je, je.”

Marija se je vrnila z otrokom in mati ji je postregla. Predstavila jo je očetu.

“Okrepčajte se in potem se spočite. Kadar pride Peter, bosta lahko govorila,” je rekel Andrej in odšel. Po južini je mati pokazala dekletu sobo v gornjem nadstropju.

“Lahko bi ostali tukaj čez noč,” je dejala, “ampak če ste že vzeli sobo tam, bo bolje da prenočujete tam.” ...

Opoldne je prišel Peter domov, čemerén kakor po navadi.

“Obisk imaš,” je mati mirno dejala.

Peter jo je začuden pogledal.

“Kdo pa me išče? Saj se nihče ne briga zame,” je zazehal. A vendar mu je radovednost gledala iz oči.

“Pojdi navzgor, Tam te čaka.”

“Kdo me čaka?”

“Poznaš jo. Nič ne vprašuj in pojdi.”

V Petru se je zbudil nejasen sum in začel se je obotavljati, toda mati se je vzravnala in pod njenim pogledom se je sklonil in šel. Potrkal je in še preden je slišal njen ‘herein’, je odprl. Marija je vzkliknila.

“Peter!”

Ustrašil se je in hotel stopiti nazaj, toda dekle

ga je prijelo za roko in potegnilo noter.

“Peter, ti ne razumeš.” S tem je pokazala na spečega otroka.

“Kako si našla sem?” je zarohnel.

Marija se je nasmehnila.

“Dandanašnji oblasti izvedo vse. Tega ne bi bilo treba, če bi mi bil pisal. Zakaj nisi odgovoril? Pismo si dobil, to vem.”

“Kaj me izprašuješ? Vsake šale je enkrat konec.”

“To je bila šala? Spomni se, Peter, kaj si govoril, ko si me snubil. Kaj pomeni ta prstan?”

“Pijan sem bil,” je zarohnel.

“Ne od vina, ne od žganja, morda od ljubezni.”

Peter se je zakrohotal.

“Po kaj pa si prišla? Le to povej, pa bo hitro opravljeno. Če misliš na ženitev, si to kar izbij iz glave. Premlad sem za to.”

“Pa nisi premlad za očetovstvo. Še pogledal nisi otroka. Tvoje oči ima in tvoja usta. Tak si moral biti, ko si bil par mesecev star. In žene boš potreboval. Spomni se na tiste noči . . .”

“Nehaj!” je zarjovel. “Nič se ne spominjam. Neumen sem bil in ti si bila neumna. Pozabiva, pa bo vse prav.”

“Ti lahko pozabiš. Kaj pa jaz? Kaj pa otrok?”

“Sit sem, slišiš? Sit. Poišči si drugega norca, saj ti prihaja dosti sladkih besed z jezika.”

Obrnil se je, zaloputnil vrata za seboj in odhitel iz hiše.

Ko je mati slišala vrata zapreti, je uganila, kaj se je zgodilo in je šla k Mariji. Našla jo je v solzah. Obrisala si je oči in povedala, kaj se je zgodilo.

Mati je potrpežljivo poslušala in ko je bila de-

kletova povest končana, je dejala:

“Skoraj, da nisem pričakovala nič drugega. Ampak zakon, na katerega ste mislili, ne bi nikdar bil srečen. Seveda lahko tožite Petra, ampak prisiliti ga ne morete, da bi vas poročil. Kar pa bi vam sodišče prisodilo za prelomljeno obljubo, lahko uredimo brez sodnika.”

Dolgo sta govorili, naposled pa je Marija vzdihnila.

“Pa kaj bo z otrokom?” je vprašala.

“Če vam je prav, lahko ostane pri nas, saj je tudi naš.”

Mati je poklicala očeta in skupaj so šli k odvetniku, kjer so uredili vse potrebno. Naposled je mati vprašala:

“Kako pa je otroku ime? To moramo pač vedeti.”

“Fritz. Friedrich,” je odgovorila.

“To bi bilo po naše Miroslav. Mirko ga bomo klicali,” je dejal oče.

Marijo so še pogostili, potem se je še enkrat zjokala nad otrokom, vzela denar, se z zahvalo poslovila in odšla na Dunaj, odkoder je bila prišla . . .

Tobej je zapustil Prago tisti dan, ko so Nemci vkorakali v mesto. Na povratku pa se je zadržal v Ljubljani dlje kot je bil nameraval in tako ni bil prisoten, ko se je odigrala drama z Marijo.

Lojzka je sicer dobila pismo od matere, a Tobej je bil skoraj vedno zaposlen in v tistih kratkih presledkih, ko sta bila skupaj, je brat imel druge reči v mislih in ob tem je sestra pozabila povedati Petrovo zgodbo, Ali pa ji je morda bilo neprijetno, govoriti o tem in si je mislila, da ne bo nikdar prepozno, da zve, kar ga ne bo preveč veselilo . . .

TRETJI DEL:

Viharji

1. *Tobej se vrne.*
2. *Čas leze.*
3. *Čas beži.*
4. *Doma.*
5. *Na hribu.*
6. *Tudi Minka.*
7. *Kje so nebesa?*
8. *Strela po noči.*
9. *Maščevanje.*
10. *Kazen.*
11. *Drugi brat.*

Tobej se vrne

Ko je Tobej po raznih izletih v Zagreb, Beograd in še v nekatere druge kraje naposled dospel v Rogačevo, je bila že polovica sveta v plamenih in krvi. Doma je zvedel, čigav otrok veka v hiši, pa je samo obžaloval mater, ker si je nakopala to delo, sicer se pa ni razburjal.

“Peter je pač Peter in sedaj ne verjamem več, da se še kdaj spremeni. Ampak vse te tako zvane romantične reči sedaj niso važne.”

Z očetom je imel daljši pomenek in oba sta se strinjala v tem, da so vlade velikih sil vse zavozile in bo treba mnogo časa, da se popravijo napake, katere prizadeti narodi drago plačujejo.

“Tobej, treba bo mnogo poguma, da se ne vdamo obupu,” je pravil oče. “Težko je zameriti komu, če misli, da je prepozno za odpor, ko vidimo, kaj se vse ruši. Kljub temu ne smemo omagati. In ce se zgodi, da pojde za nohte, ne smemo dovoliti take medlobe. Če bi zmagal fašizem sedaj, bi zabredlo devet desetlin človeštva v sužnost in ne vem, ali bi se tisti, ki ne poginejo, kdaj mogli osvoboditi.”

“Imate prav. Škoda je le, da je še vse preveč ljudi, ki se ne zavedajo tega.”

“Ali misliš, da doseže nevihta tudi nas?”

“Resnično — jaz še ne vidim sile, ki bi ustavila naval. Naša dežela je zelo mikavna in sedanji Nemci se gotovo ne bodo obotavljali, če vidijo toliko bogastva, ki so ga doslej izrabljali drugi.”

“Da, stari grehi se maščujejo in mnogo naših voda bo v Črnem morju, preden bodo popravljeni.

Kaj si pa delal na svojih potovanjih po deželi?"

Tobej se je nasmejal.

"Pogovarjal sem se. Našel sem dosti ljudi, ki mislijo in nočejo držati križem rok. Če se zgodi čudež in se roparske tolpe ustavijo, preden dosežejo našo mejo, ne bo nobene škode. Toda nihče izmed nas ne verjame, da pojde ta grenka kupa mimo nas. Spoznali smo pa tudi, da moramo biti zelo previdni, kajti na žalost se mnogim ljudem ne more zaupati. Na visokih mestih ne mislijo tako kakor mi, a prepričani smo, da je naše mišljenje pravo, torej mora njihovo biti krivo."

Oče ga je pogledal in se namuzal.

"Z drugimi besedami: zarotniki ste. Hm, če bi bil nekoliko mlajši, bi se vam najbrže pridružil, seveda, če bi me sprejeli."

Tobej se je nasmejal.

"Če pride čas, vem, da tudi svojih let ne boste šteli. Toda eden je vendar v naši družini, kateremu ne bi zaupal toliko kolikor norcu."

"Ne boj se, jaz znam molčati, kadar je treba, znam pa tudi gledati, če se hoče skrivati kaj hudobnega."

Tobej se je poslovil in šel iskat učitelja Marjana. Našel ga je na pošti.

"Rad bi govoril s teboj. Ali imaš kaj časa?"

"Seveda," je odgovoril Marjan. "Lahko stopiva v Zajčarjevo pisarno. Gotovo nima ta čas nobenega obiska."

"Zaupno je."

"Kaj osebnega? Ne za druga ušesa?"

"Pravzaprav ni osebno. Ampak ni za vsaka ušesa. Ali se je poštar kaj spremenil?"

“Le toliko, da ga imajo ‘zgoraj’ še bolj na piki.”

Stopila sta v Zajčarjevo pisarno, kjer sta ga našla samega. Ko mu je učitelj povedal, da bi se rada nekaj pomenila, je takoj vstal in ju je hotel pustiti sama v sobi. Tobej pa ga je ustavil.

“Po tem, kar mi pravi Marjan, ne bo škode, če smo trije, razen če ne bi bili radi zapleteni v homatije, ki morajo ostati tajne.”

Zajčar se je pogladil po čelu, pogledal najprej Tobeja, potem Marjana in ju povabil, da sedeta.

“Če je stvar tajna, mi ni treba bežati,” je dejal. “Vi boste molčali in molčal bom jaz. Tako ne more biti nobene sitnosti.”

“To je imenitno,” se je zahvalil Tobej. “Ni treba, da bi prevzeli kakšno delo. Toda več glav več ve.”

“Star pregovor,” je prikimal Zajčar, “pa še vedno resničen, s to izjemo, da nekatera glava sploh nič ne ve.”

Učitelj se je nasmejal.

“Soglašam. Sem pa tja tudi take glave, ki prihajajo iz mojega znanstvenega zavoda. Pa povej, kaj ti je pri srcu. Vem, da si romal po vsej državi in menda se nisi klatil za zabavo. Vsaj jaz sem slutil, da imaš opravke, katerih ne bi razodel policiji. Ali je tu kakšna zveza?”

“Kolikor toliko. Vidva menda ne spadata med tiste, ki verujejo, da imajo v nebesih pripravljen čudež za Jugoslavijo. Vem, da ni nič nemogočega in vsi bi bili srečni, če bi častno ušli usodi dosedanjih žrtev. Ampak obračam naj vso stvar kakor hočem, zaključek je vedno ta, da je najbolje, če smo pripravljeni na vse.”

Oba sta pritrdila.

“Tisti, ki so poklicani, da izvrše priprave do zadnjega žebnja, se pa očitno malo zmenijo za nevarnost,” je dodal Zajčar.

“To je en razlog, da morajo drugi imeti odprte oči. Pa tudi, če bi bila vojska opremljena za boj z najmoderneje oboroženim in doslej ne premaganim sovražnikom in če bi v Beogradu vladala odločnost, bi bilo še vedno potrebno, da stori ljudstvo svoj delež. Seveda ne moremo stopiti pred narod in mu pridigati o njegovi moči in nalogi. Delo morajo opraviti tisti, ki se zavedajo resnosti. Na primer: Nobena pametna vojska se ne bo branila gerilske pomoči. Če se mora umakniti, je silno važno, da je v okupiranih krajih nekdo, ki povzroča sovražniku glavobol.”

“Vraga! To je resna stvar,” je vzkliknil Marjan. “Meni se to ne bi bilo nikdar sanjalo. Torej me moje slutnje niso varale. Sedaj ne ostane nič drugega kot da se nam postaviš za voditelja.”

“Prezgodaj je, govoriti o vodstvu. Potrebna bo vsekakor nekakšna organizacija, za sedaj pa nas mora biti čim manj. Medtem pa moramo dobro opazovati, da bomo vedeli, na koga se moremo v slučaju potrebe brezpogojno zanašati. Ti, Marjan, si psiholog.”

“Hvala za poklon. Rekel bi, da ne zaostajaš predaleč.”

“Nekaj imamo za začetek in to je, o čemer sem hotel govoriti. Če bi mogel opraviti vse sam, ne bi nadlegoval nikogar. Potrebujem pomoči in ne tajim, da je zadeva zelo kočljiva.”

“Na dan s kočljivostjo,” ga je vzpodbujal Marjan.

“Imam nekaj dinamita. Ali vaju to plaši?”

“Saj ga ne boš rabil za najino zdravje,” se je porogal poštar.

“Dobil sem ga od ljudi, ki ga rabijo v svoji stroki. Morali so zelo umetno računati, da se ni nič opazilo. Sedaj pa je treba to reč skriti. Tu so vprašanja: Kdo stori to? Kje bi bil primeren prostor? Kdaj bi se to moglo opraviti? Kako ga zakopati, da se ne bo poznalo? Kako, da bomo vedeli, kam smo skrili dragocenost?”

“Opraviti bo treba ponoči, naravno. Takrat imam jaz časa,” je ugibal učitelj.

“Tako mislim tudi jaz,” se je pridružil poštar. “Moje mišice še niso zvodenele.”

“Hvala za podporo. Pa kaj mislita, kje? Ne sme biti preblizu, pa tudi ne predaleč. Najbolje, seveda, pod zemljo. Znositi bo treba vse zaloge po malem.”

Vsi trije so razmišljali, predlagali en kraj, pa drugega in naposled so se zedinili, da bi bilo najbolj primerno, najti prostor na Brezovem hribu. Izrezati bo treba ruše, da se jama pokrije kakor da se nihče ni dotaknil zemlje. Uvaževali so še mnogo drugih podrobnosti in so sklenili, da potipajo še Golobovega Boštjana, ker bi potrebovali straže. Poštar je ostal v uradu. Tobej pa je z Marjanom odšel v gostilno, da se pomenita o dogodkih, odkar je bil Tobej zapustil Rogačevo.

2.

Čas leze

V Savinčevi hiši je bilo kakor da se čas nikamor ne premakne. Nič se ni zgodilo, kar bi poseglo v

enakomernost življenja, nič, kar bi pregnalo zračno težo, ki je vladala v hiši, odkar je Peter zasejal seme nesoglasja in nezaupanja. Otrok je rasel in dal materi dosti opravka, a Peter se ni zanimal zanj kakor da ni njegov. A tudi izven doma se je zdelo, da poteka čas kakor lena reka, ki navidezno nikamor ne teče. Svetovnih vesti pač ni primanjkovalo, toda skoraj nobena ni bila vesela. Bila je doba nemških zmag na vseh koncih in krajih, doba nacijske maščevalnosti in okrutnosti. Ljudska srca so se stiskala in živci so se napenjali, narodi, ki še niso bili zavojevani, so pa trepetali od strahu, da zdivja nevihta tudi nad njihovimi poljanami. Negotovost je bila hujša od vsake strahote.

Peter je začel zopet delati na polju, kajti Dobrin ni več prihajal. A bil je enako osoren kakor ves čas izza povratka z Dunaja. Govoril je le najnujnejše in še tedaj ni bila nobena beseda iz njegovih ust prijazna. V domu se je mudil le za južine in prihajal je spat, sicer pa ni nihče vprašal, kam zahaja in kaj dela. Navidezno je bil v hiši mir, toda v dušah ga ni bilo.

Tudi Dortki so dnevi počasi potekali. V Savinčevi hiši, kjer je včasih pomagala materi, se je seznanila z Marjanom, ki je tudi rad imel ta dom. Od daleč sta se pač tudi prej poznala, toda sedaj sta prihajala v bližji stik in kmalu sta bila prijatelja. Dekletu je začetkoma bilo marsikaj, o čemer je govoril, težko ali pa sploh nerazumljivo, učitelj pa ji je potrpežljivo razlagal, tudi če je bilo treba posegati daleč nazaj. Začela se je zanimati za reči, ki so ji bile dotlej popolnoma neznane, njemu pa so bile pri srcu. Zbudila se ji je želja po spoznanju in od njega je dobivala odgovore na vprašanja, ki so

ji prihajala, da sama ni vedela, odkod. Sestajala sta se vse češče in kakor tisoč in tisočkrat, se je prijateljstvo umaknilo ljubezni. Ko ji je odkril, da jo ima rad, ga je boječe pogledala in trepetaje vprašala, ali ve kaj o njeni preteklosti. Marjan se je nasmehnul.

“Preteklost je nekje za nami,” je dejal. “Pred nami je bodočnost. Nanjo moramo misliti in zanjo delati.”

Dortka je zmajala z glavo.

“Bodočnost prihaja iz sedanjosti, te pa ne bi bilo brez preteklosti,” je odgovorila.

“To je res,” je priznal Marjan, “pa tudi nisem mislil, da naj živimo kakor da ni bilo ničesar pred nami. Eno raste iz drugega. Ampak če misliš na neprijetnosti, katere si doživela, je pozabljenje najboljšo zdravilo. Nisi edina, ki ima bridke spomine.”

“Če naj bo najina ljubezen zdrava, kajti tudi jaz te ljubim in sedaj šele vem, kaj pomeni ljubezen, je treba . . .”

Marjan ji je segel v besedo.

“Vem, kaj misliš, da je treba. Peter je bil, ampak zate Petra ni več. Sedaj sem jaz tukaj in ti si z menoj.”

“Ti ne veš, kako sva se razšla s Petrom. To ni bilo navadno jezno slovo.”

“Draga moja, kadar se zgodi kaj takega, govore ljudje in če se izlušči iz brbljanja in raznašanja novic in dodajanja poznejših pripovedovalcev jedro, se pride precej blizu resnici. Poznam tisto zgodbo, v kateri je igral sila klavrno vlogo, ti pa si bila junakinja. Poznam jo, pa ne mislim nanjo in tudi ti jo zakopaj. Zaročnega prstana ti ne bom kupil, ker bo kmalu vsaka para potrebna za nujnejše reči.

Ampak rad bi ti kmalu nataknil poročni obroček na prst, če ne bi bilo v tem času toliko negotovosti.”

“Meni se ne mudi. Ti odloči, kadar bo pravi čas. Enkrat mora tudi ta nejasnost miniti, dotlej pa bom čakala in bom srečna v zavesti, da sem tvoja.”

“Pa tvoji starši?”

“Razumeli bodo in vem, da bodo po dolgem času zadovoljni.”

Kljub temu pa so bili njeni dnevi dolgi...

Enkrat je Marjan srečal Petra in ta ga je ustavil.

“Slišim, da hodiš z Dortko,” je dejal.

“To ni nikakršna skrivnost,” je odgovoril učitelj.

“Bila je moja,” je ugotovil s povzdignjenim glasom Peter. “Tudi to ni bila nikakršna skrivnost, torej bi lahko vedel.”

“Seveda vem. In me ne briga.”

“Bi te moralo brigati.”

“Po kakšni pravici se vtikaš v Dortkine zadeve? Če si kdaj imel senco take pravice, si jo sam zaigral.”

“Moje ostanke pobiraš, moja pravica je, da ti povem.”

Marjan je stopil bliže in ga prijel za suknjo, kjer je bila zapeta.

“Peter,” je dejal z grozečim naglasom, “jaz nisem pretepač, ampak na mestu prekličiči to ostudno obrekovanje in za naprej pazi na svoj umazani jezik, sicer ti bo žal do smrti.”

Peter ni bil junak, četudi je nastopal kakor da bi se moral vsak tresti pred njim.

“Pusti me,” je vzkliknil, a krik ni mogel zatajiti njegovega strahu.

“Prekličiči,” je ukazal Marjan. “In obljubi, da ne boš nikdar več izpljunil takega gnoja,”

“Pusti me, saj sem te le posvaril.”

Marjanova roka je čutila, da trepeče. Stisnil je pest in mu jo pomolil pred nos.

“Prekliči, pravim in še prosi za odpuščanje.”

Sedaj je že oko opazilo, da se ves trese. Zajecjljal je.

“Saj priznam, da nisem nič rekel.”

“In prosi . . .”

“Pa odpusti.”

Marjan ga je izpustil in pahnil od sebe.

“Ne pozabi, držati jezik za zobmi, sicer . . .”

Peter že ni več slišal zadnje besede. Opotekaje se je odhitel in jo zavil za prvim vogalom.

“Lopov bi rad zajezil srečo dekleta, ker se ni dalo oskruniti,” je dejal sam sebi. Pljunil je in odšel.

Peter pa si je zapomnil ta trenutek, dasi ga je stokrat mikalo, da bi zinil nečisto besedo . . .

3.

Čas beži

Naenkrat, ne nepričakovano, se je vse spremenilo. Začatkoma je bila nestrpnost pričakovanja. “Ali bo? Ali ne bo?”

Veliki poglavar je klical manjšega glavarja na zaslišanje. Veliki malik ni nič vpošteval dejstva, da govori tudi mali bog za skupino narodov, ki niso podložni njegovi domišljavosti. Čutil se je mogočnega, pa je ukazoval na desno in levo. “Ali se naš maharadža pokloni, ali se postavi?”

Še so se štele minute. Kmalu se je nervozno pričakovanje umaknilo gotovosti. Mož ni govoril,

kakor bi bil govoril narod, pa se je ta dvignil in vloga mogotca je bila končana. Ljudstvo pa je stisnilo zobe in čakalo, kaj bo sedaj. Zgodilo se je, kar ni moglo nikogar presenetiti. Veliki malik je hotel kaznovati neposlušnost in širokoustnež v Rimu je pozabil, da ga še vedno boli hrbet od grških batin, pa je hotel imeti svoj delež pri slavnem pohodu. In zdelo se je, da klenka narodom "nižje vrste" zadnja ura. Vse se je sedaj vršilo hitro. Od severa eni, od zapada drugi in igra je bila lahka ...

Tudi na Rogačevo so se pripeljali bolj prevzetni kot ponosni osvojevalci in vzeli oblast v svoje roke.

Ko je Tobej zvedel o kapitulaciji vojske, je siloma zatrl svoj gnev in si na tihem čestital, da je bil s svojim oddelkom ločen od drugih čet. Povedel je svoje ljudi v bližnji gozd in jim dal svoje nasvete.

"Moj vod je razpuščen, torej ga ni več in jaz vam ne morem ukazovati. Če pa me hočete poslušati, vam povem, kaj mislim. Če bi bili Nemci blizu, bi bili njihovi ujetniki. Ali je med vami kdo, ki bi se jim rad podal?"

Vsi so zanikali, nekateri bolj, drugi manj odločno, toda vsi so rajši bili prosti.

"Torej vam povem, kaj storim jaz. Po teh vaseh so ljudje, ki sovražijo napadalce enako kakor mi. Prepričan sem, da dobim v tej ali oni hiši civilno obleko, pa naj bo že kakršna koli. Vi imate enako priliko. Naše uniforme naj sežgo ali pa zakopljejo. Bolje je, zakopati. Morda pridejo še prav. Jaz bom potoval samo po noči in na ta način upam, da rešim svoj revolver. Sabljo pa naj si pridrži za spomin, kdor me preobleče. Moja pot drži v Slovenijo. Ali bi kdo šel z menoj?"

Njegov vod je bil mešan. Večina je pač bila Slovencev, vmes pa je bilo tudi nekoliko Srbov in celo Macedoncev. Zadnji so rekli, da se bodo skušali prebiti na jug, ker so slutili, da tam ne bo vse mirno. Srbi, katerih ni bilo mnogo, bi bili rajši ostali v kraju in si poiskali dela. Večina Slovencev pa se mu je z veseljem pridružila, le nekaterim se je pot zdela nevarna in so sledili srbskemu zgledu.

Po noči so se razkropili. Tisti, ki so sprejeli njegovo vodstvo, so obljubili, da se vrnejo pred jutrom. Vsi so bili zopet v gozdu, preden je sonce pregnalo noč in vsi so imeli srečo: bili so civilisti. Puške so čez dan poskrili in dan so prebili s pripravami za dolgo pot. Po noči so odšli. Tobej je vselej na nekak način izvohal bližino sovražnika in pridobil si je zupanje vseh. Imeli so mnogo težav, ampak ljudje so bili vedno prijazni in so pomagali, kolikor so le mogli.

Ko so se bližali Beli Krajini, jih je Tobej nagovoril.

“Menda ste kakor jaz opazili, da je ljudstvo srdito, pa večinoma ne potrto. Mnogo jih je, ki ne verjamejo, da je bojev konec. Ali je kdo med vami, ki misli enako?”

“Kako?” je vprašal narednik Bertavs. “Da bi se nadaljeval boj, ki ga je armada izgubila? Ali mislite, da bi to bilo mogoče?”

“Bilo bi in znano mi je, da je že marsikaj pripravljeno za tak boj. Seveda ne bo lahko, toda če je ljudstvo povsod tako kakor v krajih, ki smo jih prehodili, ni treba obupati.”

“To bi bilo kakor Gubčeva vojska,” je vzkliknil kaprol Modic. “Ampak to bi bila naloga za kralja

Matjaža. Odkod dobiti orožje? To je prvo vprašanje.”

“Sovražnik ga ima dovolj,” je dejal Tobej.

“Aha. Ampak drage volje ga ne bo dal,” se je nasmehnil Modic.

“V vojni se ne vprašuje za dobro voljo. Saj je še mnogo drugih vprašanj, težkih in kočljivih, a bistre glave jih rešujejo. Kmalu se bomo razšli, menda vsak v svoj kraj. Videli boste, kaj se je zgodilo v teh dneh, ki so tako hitro minili. Nič lepega ne bo, ampak ne obupajte; to je vse, kar vas prosim. Ravnajte po svoji vesti in ne pozabite, kar je rekel Aškerc, da čim črnejša je noč, tem svetlejši bo dan, ki ga rodi. Če vas obide dvom, vprašajte svoja dekleta.”

Preden so se res začeli razhajati, so že v mnogih krajih opazili znamenja tujčevega gospodarstva. Iz svojih nočnih skrivališč so včasih videli nemške patrolje, ki pa niso bile videti posebno hrabre. Včasih so naleteli na pogorišča, tu pa tam so bile žične ograje, enkrat pa so videli vrsto tovornih avtov, polnih mož in žena in nemških stražnikov. Šale so zamrle in pesti so se stiskale.

“Vidi se, da Nemci hite,” je dejal Bertavs.

“To pomeni, da tudi mi ne smemo zapravlјati časa.”

Molče so tovariši prikimavali...

4.

Doma

Na Rogačevo je Tobej prišel po noči. Njegova četica se je krčila od noči do noči in naposled je ostal sam. Bil je neznasko truden, toda njegova

opreznost ni zaspala. Na svojem potovanju se je mnogo naučil, a najbolj se mu je vtisnilo v glavo, da hrabrost ni nič vredna brez previdnosti. Če ne bi bil pretehtaval vsakega koraka, preden ga je storil, ne bi bila mala skupina nikdar živa prišla do svojih domov.

Mikalo ga je, da bi se bil nekoliko ozrl po trgu, toda vse kosti so ga bolele in mišljenje je postajalo težavno. Zato jo je po ovinkih mahnil proti domu. Enkrat se je moral skriti za velikim vodnjakom, ko je slišal težke korake in videl nekoliko nemških vojakov stopati mimo pošte. Torej je tudi Rogačevo zasedeno. To bo treba jutri natančneje preiskati . . . Ko so izginili, je nadaljeval svojo pot. V nobeni hiši ni bilo luči in razen pasjega lajanja ni bilo slišati nobenega glasu. Doma ni zbudil nikogar. Namenil se je prenočiti v hlevu. Krave so mukale, konja sta obračala vratove kakor bi prosila, da naj ju poboža. Storil je to, potem si je zabičal, da mora vstati ob sončnem vzhodu, upihnil medlo luč laterne, legel na seno v kotu in bil kmalu v deželi sanj. Hodil je po divjem kraju, ki se je neprenehoma spreminjal. Kadar je dvignil nogo, da bi prestopil skalo, je bila nenadoma večja nego se mu je zdela, a ko je s pestjo sunil vanjo, je splahnela. Naenkrat pa je stal pred prepadom, a z druge strani je slišal klice. Stopil je nekoliko nazaj in se zaletel, dasi ni verjel, da bi mogel preskočiti brezдно, a vendar ga je. Slišal je zavijati volkove v daljavi, nekje v bližini pa je sikala kača. Vprašal se je, kaj da dela tukaj, pa se mu je zazdelo, da je slišal neznan glas: Ukazano je. Utiral si je pot skozi trnjevo goščavo, ki mu je opraskala obraz in roke, da je bil ves krvav in je mislil, da za nobeno ceno ne more več naprej.

Toda notranja sila ga je gnala in gnala in od časa do časa so iz daljave doneli glasovi, pomešani z enakimi klici: Naprej, naprej! Duša se mu je vzradostila: Nisem sam. Bredel je skozi deroče vode, ko so prežali nanj nevidni, a v slutnjah resnični strahovi. Skrivnostne roke so se iztezale, da bi ga pograbile, pa je udrihal in se jim izmikal in nadaljeval svojo trudapolno pot. Bila je noč, pa ni vedel, kdaj se je stemnilo. Strahovi so se oddaljevali kakor da so se zbali in skozi tišino ni bilo slišati nič drugega kot polglasno petje. Še dvakrat je padel, a zaprek je bilo manj in manj in nenadoma se je zasvetilo nad goro. Ustavil se je in na svoje začudenje opazil, da je moral ves čas hoditi v kolobarju, kajti znašel se je tam, kjer se je bila pričela njegova truda in nevarnosti polna pot. A strmel je, zakaj krajina ni bila več divja, temveč izpremenjena v mlad vrt in množice veselih ljudi so prihajale od vseh strani in pele in se pozdravljale kakor ... kakor ... kakor po veliki zmagi ...

Tobejeva avtosugestija ga ni pustila na cedilu. Zbudil se je, ko se je začelo svitati in takoj je vstal, pozdravil živali na svoj način in odšel, ker ni hotel srečati Petra, kadar pride po konje. Čakal je neopažen za vrtom, a ko je Peter prišel iz hiše, ni šel v hlev, temveč v trg. Tobeju se je zdelo čudno, da se ni držal stare navade, toda rekel si je, da mu ugibanje ne more dati odgovora in naposled ima tudi Peter pravico, da gre, kamor hoče. Počakal je, da mu je izginil z vidika, potem pa je šel v hišo. V veži je srečal očeta.

“Kako pa si prišel sem?” je vprašal oče, ko se je njegovo čudenje toliko poleglo, da si je oddihnil.

‘Mi smo že mislili, da so te dobili Nemci, ko se je vojska vdala.’

‘To je dolga povest, oče,’ je odgovoril Tobej, ‘in ko bova imela časa, vam vse razložim. Prišel sem, da vas vidim in zvem, kako je tukaj. Ampak doma ne morem ostati. Nemci izvohajo vse, pa bodo tudi zvedeli, da sem bil vojak.’

‘Razumem,’ je pokimal oče. ‘Pojdi v hišo. Saj sme mati vedeti, da si tukaj? Kmalu bo imela kaj za zajtrk, pa se lahko v miru pomenimo.’

Mati se je tako začudila, da je komaj vjela lonec, ki ji je padel iz rok.

‘Ali te niso odpeljali v Nemčijo?’ je vprašala. Tobej jo je objel in se nasmehnil.

‘Niso me še,’ je dejal, ‘in upam, da me ne bodo. Toda če bi me dobili v roke, bi se nič ne obotavljali.’

‘Sedi, sedi,’ je hitela mati. ‘Tako je bo zajtrk gotov. Kako pa te skrijemo?’

‘Ne bo me treba dolgo skrivati. Tukaj sploh ne morem ostati. Ne gre le za mojo varnost, tudi opravke imam.’

Mati ga je dolgo gledala, potem pa je rekla:

‘Zdi se mi, da vem nekaj o teh opravkih. Ali se misliš skriti v gozdovih?’ je vprašala, medtem ko se je sukala okrog ognjišča.

‘Ne bojte se zame, mati,’ jo je skušal tolažiti. Mati pa je odkimala.

‘Nihče ne more preprečiti, da bi se bala zate. Ampak ti moraš vedeti, kaj je v tvojem srcu in v tvoji glavi, jaz pa ti ne bom branila. Čudne čase smo doživeli. Hudo je bilo v zadnji vojni, sedaj pa je pekel. Če misliš, da ga morete premagati, stori,

kar veš in znaš. Sedaj pa sedi, da se ne ohladi vse, kar sem skuhala.”

Posedali so in proti svoji navadi je Tobej ponovno pohvalil južino.

“Pojdi, pojdi,” ga je zavrnila mati. “Dolgo menda nisi jedel domače hrane, pa se ti vse zdi nebeško.”

“Prosil bi vaju, da ne povesta nikomur nič o mojem prihodu. Danes obiščem nekoliko ljudi in bom zelo oprezen. Jutri pa nemara že odidem, za enkrat ne daleč. Pozneje pa ne vem, kje bom potreben. Skušal bom, da boste vsaj približno vedeli, kje se klatim. Kaj pa Peter? Ne bi ga rad srečal.”

“To ti verjamem,” je povzel oče. “Izpridenec, čeprav je moj sin.”

“Ali je kaj storil?”

“Storil menda ni nič. Kaj bi mogel storiti? Ampak jezik ima kakor gad. Trdi, da je norec, kdor še verjame, da ne bodo Nemci zmagali. To mora priti tudi njim do ušes. Sram me je, ampak kaj naj storim?”

“Vi niste odgovorni za njegovo čvekanje. Kadar bodo tolovaji pregnani, bo tudi on drugače govoril.”

“V njem je hudobnost in kadar bi rad prišel domov, poglej na ono okno. Če bo tam luč zvečer, ali pa kupček jabolk, je znamenje, da ga ni doma in lahko prideš. Saj prihaja skoraj samo spat domov in še to tako pozno, da ga nikdar ne vidimo.”

Nekaj časa so še kramljali, potem pa se je Tobej poslovil. Namenil se je, poiskati Marjana.

Na hribu

Tobej je našel učitelja v šoli, kjer pa ni bilo pouka. Razredi so bili zaprti, ker so morali čakati na nove knjige, katere bodo morali učitelji rabiti po nemškem receptu.

“Morda ostanem še tukaj, dokler niso dotiskane,” je dejal Marjan, “potem pa ni tukaj več prostora zame. Lahko si misliš, kakšen pouk bo to.”

“Da, lahko je uganiti. In kam pojdeš potem?”

“Kamor gredo vsi, ki nočejo hlapčevati in poznajo važnejše posle.”

Tobej je pokimal.

“Ali imajo tudi tukaj stene ušesa?” je vprašal.

“Morda še ne,” je resno odgovoril Marjan, “toda previdnost nikdar ne škoduje. Odkar smo postali del te velike Nemčije, prihajajo vse nacijske šege v veljavo. Ali bi te mikal izprehod?”

“Zakaj pa ne? Ampak tudi jaz moram biti previden. Na nobene nove knjige ne morem čakati, kajti novim gospodarjem nočem dati zadoščenja, da me dobe v kremplje.”

Odpravila sta se na Brezov hrib, ki je obema vzbujal mnogo spominov, a dokler sta bila med hišami, sta hodila kakor vojaki na izvidnem pohodu. Nekaj časa se je oziral Tobej, potem pa Marjan, govorila pa sta o vremenu in o letini. Srečala nista nikogar, ki bi ju mogel ustaviti. Na ulicah je bilo sploh malo ljudi in zdelo se je, da se še tem mudi in nimajo časa za pomenke z znanci in za postajanje.

Ko sta začela stopati navkreber in sta prihajala med drevje, se jima je jezik razvezal.

“Na vrhu morava malo paziti,” je omenil učitelj. “Tam so nekaj merili in zdi se, da hočejo nekaj graditi. Začetskoma sem se bal, toda njihov posel je dovolj daleč od naših zakladov. Spomnil sem se tistega pogovora, ki sem ga slišal takrat, ko nas je ob sejmskem času počastilo nekoliko članov gospodskega naroda. Ne bi bil presenečen, če bi začeli graditi kakšno utrdbo. Hej, ali veš, kdo je naš vrhovni gospodar na Rogačevem? Tisti baron, katerega je Boštjan odnesel čez prag, je sedaj gestapovski poglavar.”

“Dober nos si imel, ko nisi hotel verjeti tistim turistovskim bajkam. Torej so bili banditi res že takrat pripravljeni na vse.”

“Po Boštjanu je povpraševal nekdanji hribolazec, toda v roke ga ni dobil. Bil je prvi, ki jo je popihal v gozdove. Pozneje jih je odrinilo še več.”

“Kaj pa veš o Petru?” je nenadoma vprašal Tobej.

“Ne mnogo. Nemce hvali in zasmehuje vsakega, ki verjame, da se prej ali slej osvobodimo. Njemu se zde nepremagljivi. To so seveda besede, ki ne bi pomenile mnogo, če ne bi bilo nič drugega. Morda res ni nič več kot to. Nikogar ne maram sumničiti, če nimam dokazov. Da ga je včasih videti v družbi kakšnega Nemca, je lahko otročja baharija, posebno ker ne skriva tega pajdašenja. Seveda, lahko je tudi več. Toda —” visoko je dvignil ramena — “dokazano ni nič.”

Tobej je molčal, toda bilo je videti, da so mu bile misli težke. Naposled je izpregovoril.

“Moj brat je. Ampak v sedanjih časih ne šteje to samo po sebi nič. Prišlo je tako daleč, da mu ne zaupam. Žal mi je, toda če se tako spozabi, da bi sodeloval z njimi, mu ne morem in ne smem odpustiti. Celo popolnoma nedolžen človek bi lahko naredil silno škodo, če se druží s sovražnikom. Saj mu lahko nevedoma izda reči, katerih hudobec ne bi smel vedeti. Kaj pa še, če sploh nima poštenih namenov? Rad bi vedel, kaj dela, toda sam ne morem ostati tukaj, ne le zaradi svoje varnosti, ampak še bolj zaradi nalog, ki me čakajo. Imej odprte oči in če pojdeš odtod, najdi koga, ki bo znal gledati in poslušati. To je vojna. Dobro je, da se zdi sovražniku neznatno, kar delamo sedaj, toda iz tega se mora razviti nekaj, česar nikdar ni slutil in nikoli ne prebavi.”

Marjan je postal. Zagledal se je v osat, ki je dvigal svojo bodljikovo glavo nad travo, in se počasno obrnil k Tobeju.

“Povej mi: ali si prepričan, da je mogoče? — Potrpi. Po vseh naravnih zakonih bi se zdelo, da je to praznoveren fatalizem. Armada se je podala in ni je več. — Še malo počakaj. Vem, kaj misliš reči. Priznavam vse napake, ki so bile storjene sedaj in že davno prej, ne le napake, ampak tudi grehi. Toda dejstvo je, da je izginila kakor da je nikdar nismo imeli. Fašistična premoč pa je ogromna. Ali kljub temu veruješ? Strinjam se s teboj, da se ne smemo podati. Če storimo to, smo izgubljeni — sramotno izgubljeni. Če se upremo in podležemo, smo rešili vsaj narodovo čast. Sedaj povej svoje.”

“Stopiva,” je dejal Tobej. “Vse to je resnično in ta hip ne bi nič pomagalo, če bi začela preiskavati neprevidnost, nesposobnost, bojazljivost in še kaj

hujšega. Toda — odkod je prišla armada? Iz naroda, seveda. Kljub temu ni bila narodna vojska. Narod je še vedno tukaj in hoče živeti. Priboriti si hoče življenje, svoje življenje. Morda ne bo znal vsak rudar, vsak kosec, ali pa tudi vsak profesor povedati tega, ampak to hrepenenje je v njem in sedaj vstaja iz hrepenenja volja. Nihče se mu ne sme zoperstavljati v tem boju. Potreboval bo razlag, tudi vodstva, ampak razlagati mu smemo le to, o čemer vemo natančno, da je v njegovih srcih. Kazati mu moramo njega samega in zato ga, seveda, moramo poznati. Že v tem kratkem času sem spoznal, da je narod junak in noče biti suženj. Ali moreš dvomiti o končni zmagi tega junaka? Ne, ti ne dvomiš in z nami si, ker veš, da še ni bilo takega nezaslišanega boja, ker poznaš nevarnosti in težave in se ne plašiš žrtev za zmago, ki mora priti.”

Prispela sta na vrh in sta sedla pod lipo. Imela sta razgled na vse strani in se jima ni bilo treba bati presenečenja.

“Potrdil si, kar sem — morda nejasno — slutil,” je dejal Marjan, “in to poglavje je zaključeno. Preden odideš, mi boš povedal, kako moreva ostati v zvezi. Kaj pa tvoja sestra?”

“Nisem je videl. Šla je menda v Ljubljano, toda tam gotovo ni ostala. Preden je strela udarila, sva govorila o možnostih in stavil bi, da je tudi ona kje v hribih. Morda jo srečam kje. Minko bi rad videl pred odhodom, ampak počakati morava do večera. Pa Dortka?”

“Ej, kaj hočeš? Tudi ona je trmasto dekle,” je odgovoril učitelj. “Ne bi bilo pošteno, če ji ne bi bil povedal, kaj nameravam, ona pa se je poveselila, ker se nama ne bo treba ločiti. Nisem je takoj razu-

mel, pa se mi je nasmejala v obraz in rekla, da bi je bilo sram, ostati za pečjo, ko bo vsaka roka potrebna. Res je, da sem imel pomisleke, pa ji vendar ne morem braniti.”

“Da, taka je duša naroda.”

“Taka je. Zazibali so jo in zaspala je, sanje pa je razpršila gromska strela in sedaj je budna.”

Vstala sta in Marjan je povedel Tobeja na planjavo, ki se je razprostirala do roba griča.

“Tukaj so merili,” je dejal. “Ali vidiš količe med travo?”

Tobej je hodil v kolobarju, brskal z nogo po travi in kimal.

“Da, to bi se popolnoma vjemalo za malo trdnjavico. Dominirala bi Rogačevo in branila pot do prehoda. Kaj si že pravil, da si slišal? Če bi bila tukaj akcija . . .?”

“Tako nekako so govorili. Nisem strateg, ampak —”

“Ni treba biti šef generalnega štaba, da se spozna namen. No, tudi mi ne živimo na luni, niti nismo padli z nje. Oni se pripravljajo, pa se bomo tudi mi.”

“Pojdiva še pogledat podružnico arzenala.”

Stopala sta, več kot pol kilometra daleč, ne da bi jima bilo treba iskati poti. Pri velikem hrastu sta se ustavila in odmerila deset korakov proti jugu. Tam je Marjan obstal, Tobej pa je meril korake do bližnjega bora, se obrnil in pokimal. Vrnil se je k učitelju in oba sta skrajno pazno pregledala ves kraj.

“Zdi se, da je vse, kakor mora biti.”

“Tukaj ni nihče brskal, še manj pa kopal. Kakšna majhna sled bi bila morala ostati. Ko pride čas,

bo to več vredno kot smo pričakovali," je zatrdil Tobej in Marjan je soglašal.

"Menda sva opravila," je dejal učitelj. "Minki povem, da jo obišeš zvečer. Ali je prav tako?"

"Hvala ti. Sedaj pa pozabiva na posle in se pomeniva kaj drugega."

"Lahko se pomeniva o čemer koli, toda ne reci, da moraš pozabiti, kar ti roji po glavi, da ti sili še v sanje."

"Kako pa veš to?"

"Saj se meni ne godi nič drugače. Kako bi tebe sanje pustile pri miru?"

Hodila sta, govorila o stoterih rečeh, pri prvih hišah pa sta se razšla. Tobej je previdno krenil domov.

6.

Tudi Minka

Starša sta jima prepustila 'boljšo' sobo, kjer so bila okna tako zadelana, da niso prepuščala niti sledu kakšnega žarka.

S ponarejenim resnim glasom jima je oče zapel:

"Verjemita, ali pa ne, da sva tudi midva enkrat bila mlada. In kar je še več, jaz nisem pozabil vsega. Mater pa lahko vprašata. Stavim, da se tudi ona včasih spominja."

"Beži, beži," se je namrdnila žena, "kaj bi klatil? Res, dan današnji skoraj ne bi verjela, da so bili kdaj tisti časi. Pojdiva, stari. Le napoto delava."

"Eh, kajpada pojdeva. Le toliko sem moral povedati, da ne bosta mislila, da sva prišla kar stara na svet. Vidva jemljeta slovo, pa si bosta imela dosti

povedati in nihče ne bo prisluškoval pri ključavnici, haha.”

“Saj se ne bojiva,” se je namuzal Tobej. “Pa vidi dva bi lahko slišala vsako besedo.”

“Tega pa ne,” se je branil oče in zamahnil z rokama. “Da bi se mi potožilo po tem, kar je bilo in česar ni več? Kar poberiva se. Ampak na steni je ura. Ne pozabita, da mora spati vsak človek, tudi če je zaljubljen.”

Tobej ni imel časa za odgovor, kajti preden je mogel odpreti usta, so se že vrata zaprla za njima.

“Marjan mi je povedal,” je načela Minka. “Rada bi te bila videla prej — po tako dolgem času, pa vem, kako je. Še sama se komaj upam na ulico. Tako se je obrnilo življenje, da vidi človek strahove, katerih ni.”

“Dovolj je resničnih pošasti, hujših od tistih, ki nam jih kaže utvara. Pa tudi to ne bo večno. Ali ti je Marjan povedal, kako je z menoj?”

“Pravil je, da moraš oditi. Sama sem slutila to. Tudi če ne bi moral, vem, da bi šel. Če bi vsi drugi ostali na Rogačevem, ti bi šel.”

Sedel je poleg nje, z roko okrog njenih ramen, a zrl je predse.

“Ne poskušaj delati junaka iz mene. Prvič je res, da ne smem ostati tukaj. Drugič pa ne bi imel mirne ure, če ne bi bil zraven, kjer se opravlja najvažnejše delo.”

Naslonila se je nanj in sanjavo pošepetala.

“Saj vem. Kadar je bil v šoli majski izlet, bi bila do smrti nesrečna, če bi bila morala ostati doma. Pa vendar ni treba, da bi se delal manjšega kot si. Ti si iznajdljiv, znaš si pomagati. Našel bi skrivna pota, recimo v Švico. Pa ne moreš, ker ti srce ne dovoli.

Če bi te letalo visoko nad vsem streljanjem hotelo odnesti na Švedsko ali pa v Ameriko, bi moralo odleteti brez tebe. Ali se ti zdi, da govorim drugače kot v preteklih časih? Jaz vem, da se je nekaj spremenilo v meni. V moji duši ni bilo mnogo smisla za velike reči. Razmišljala sem, kako si bova uredila življenje, ampak v tem ni bilo nič, kar bi segalo v globočine. Poslušala sem, kadar si govoril o rečeh, ki se tičejo drugih ljudi, mirno sem poslušala kakor bi čitala novelo, pa se nisem razvnela, ker sem mislila, da ne gre za mojo kožo. Naenkrat je vse drugače. Kakor da se je nebo odprlo in pokazalo svoje skrivnosti. Kar se tiče vseh drugih, gre tudi meni za nohte. Jaz sem še vedno jaz, pa vendar sem del neke celote, neke skupnosti. Če ta trpi, ne morem biti srečna jaz. Če ti grozi sužnost, nisem svobodna. To čustvo je nenadoma tako močno, da ne morem prav povedati. Ti pa razumeš.”

“Seveda razujem,” je smehljaje potrdil, “in se ne čudim. Misliš, da si se spremenila, pa se nisi. Vse to je bilo v tebi, ampak nad tem je bilo natovoreno toliko drugega, morda navidezno važnega, zanimivega, da ni moglo na dan. Spremenila se nisi ti, ampak okoliščine, katere lahko potipaš, pa gledaš jasno in vidiš.”

Minka se je zamislila.

“Ne vem. Morda imaš prav. Če premišljam, se mi nekaj zavozlja in ne najdem pravega izhoda. Ali se tudi drugi niso spremenili in je bilo vedno v njih, kar je naenkrat planilo na dan? Včasih se mi zdi, kakor da smo vsi na pol spali in je bilo treba silnega sunka, da se predramimo. Kmalu ne bo na Rogačevem več mladih mož. Golobov Boštjan je šel prvi. Njemu se ne čudim, saj nikdar ni skrival, kako so-

vraži krivico. Ampak kaj navaja vse druge, da zapuščajo svoje domove, kjer ne trpe več kot vsi drugi, pa se podajajo v temo, ki skriva tisoč neznanih nevarnosti? Saj smo bili narod hlapcev. Kako je moglo hlapčevstvo izginiti čez noč in ustvariti bojvnike?"

Tobej je odkimaval.

"V dušah nismo bili hlapci. Hlapčevali smo, ker je vsak nosil svoje breme sam in je bil slaboten. Spoznavali nismo, da je nekje naša moč ali pa nismo vedeli, kako in kje jo poiskati. Naenkrat pa smo bili udarjeni vsi s tako silo, da smo morali spregledati. In sedaj vemo, da ne gre za mene ali za tebe, za enega ali drugega hlapca, temveč da nam vsem grozi pogin in da se ga moremo ubraniti samo vsi skupaj. Naš jaz se je skrčil, obenem pa se je tudi povečal, kajti sila skupnosti daje vsakemu podsestereno moč. Tako torej ni več hlapcev, razen nekaterih neozdravljivih bolnikov, katerim je podložnost vkoreninjena v dušah, četudi si mnogi domišljajo, da so gospodje."

"Da, tako mora biti. Zato diham v ječi bolj svobodno kot sem prej na prostem zraku. In zato moraš razumeti, da tudi jaz ne morem ostati negibčna in brezmočna. Tudi jaz sem zaslišala klic in se mu moram odzvati — kakor ti."

Tobej je skočil na noge in jo srepro pogledal.

"Ti — Minka? Da bi šla v gozdove? Pa kaj —"

"Kaj bi delala? Vojna je. V vojni nekateri padajo, nekateri so ranjeni in potrebujejo nege. Bojvniki morajo jesti in treba je kuhati. Kdo bi naštel vse, kar more ženska storiti v takem položaju?"

Tobej je parkrat prehodil sobo, postal pred oknom, dasi ni mogel videti skozi, a naposled se je obrnil in stopil k njej, še vedno sedeči na divanu.

“Minka, Minka, to je korak, ki ga je treba dobro pretehtati. Življenje v gozdu ni šala.”

“Tudi za tvojo sestro ni.”

“Kaj veš o njej?”

“Ona je že tam, nekje na Primorskem. Seveda, ona je bolje pripravljena. Dasi še ni zdravnica, se je vendar toliko naučila, da lahko pomaga. Jaz bom zadovoljna z vsakim delom, ki mi ga nakažejo. Čakala sem le na tvoj prihod, da se vidiva, preden se podava vsak na svoje mesto. Vem, da se boš bal zame. Jaz se bojim zate, pa ti vendar ne branim. Vojna je strašna, toda če je bil kdaj kak boj svet, je gotovo naš, ker gre za svobodo in pravico, ne pa za dobiček. Ti bi bil nesrečen, če se ne bi mogel pomeriti s sovražnikom. Jaz sem se učila od tebe.”

Globok vzdih se je izvil Tobeju iz prs.

“Odpusti to spozabljenje,” je dejal, “sebičnost me je obšla ob misli, kako lahko bi te izgubil, kajti sovražnikove puške ne vprašujejo, na koga merijo.”

Sedel je in Minka se mu je primaknila in mu gladila lase.

“Moral bi te bil bolje poznati,” je nadaljeval, “in se povzpeli nad osebne želje. Moral bi biti ponosen nate. Da, enako pravico imaš kakor jaz in vsi, ki cenimo svobodo bolj kot življenje.”

“Nič se ne opravičuj,” ga je ustavila. “Saj je tudi mene zbolelo, ko sem slišala, kar mi ni bila novica, kajti od trenutka, ko sem zvedela, da se resno pripravljajo za boj, mi je bilo jasno, da boš med njimi. Nismo krivi, da morajo naša čustva sama sebi nasprotovati, razsoditi pa mora vendar

glava in razsodila je. Reciva, da je to zaključeno in kakor upava na zmago, upajva tudi na srečno svidenje.”

Mnogo sta se imela še pomeniti in čas jima je vse prehitro potekal. Ona ga je spomnila, da se mora posloviti, dokler je tema, ki je postala prijateljica preganjanih. Razšla sta se brez solza ...

7.

Kje so nebesa ?

Čas se nikdar ni ustavil, a včasih je lezel kakor stoletna želva, drugič pa je dirjal, da mu je bilo komaj mogoče slediti.

V deželi so bile vice in je bil pekel, samo nebes ni bilo. V raju ni strahu in tam ne kolnejo, tukaj pa je groza obhajala celo močne gromovnike in najbolj so preklinjali zmagoslavni osvojevalci. Vsaj zanje bi morala v deželi biti nebesa, ker so bili GO-SPODARJI, toda nikjer jim niso angelji peli slave, nekatere zaničljive, odurne živali, ki so jim služile, pa niso mogle izravnati zločinov tistih “prokletih banditov”, pred katerimi ni miru po dnevi, še manj pa po noči.

Tako krasen je bil načrt, a koliko je vreden, če se nič ne razvija po njem? Prisilili so armado na kapitulacijo — ali so jo res “prisilili?” — dobili so ponižne lutke za navidezne poglavarje in vse bi moralo iti po loju. Pa se je loj spremenil v smolo in nič ni drčalo kot bi moralo. Kar se godi, je nezaslišano, naravnost nezaslišano. Pobiti bo treba polovico prebivalstva, preden bo red. Vrag naj jih vzame! Toda faterland potrebuje sužnjev. In potre-

buje svoje divizije v drugih krajih, pa jih mora v tej prokleti deželi še pomnoževati. Pravi pekel!

Na Rogačevem je rohnel mogočni gospod baron.

“Kako lepo bi bilo, biti v Franciji,” je z mnogimi kletvami tolmačil svoji tajnici. “Dežela v oblasti starega maršala, ki čita v očeh vsakega lajtnanta firerjevo voljo. V Parizu se dobe dragulji, svila, parfumi, vse, kar ljubijo Nemke, a tukaj? Še do sitega se ne bi mogli najesti s tem, kar daje zemlja. Nagulil sem se tega trapastega jezika in to imam sedaj za plačilo.”

Tajnica se je nasmehnila.

“Imamo tudi prijatelje,” je dejala.

“Da, imamo jih, prokleti ničvredneži. Obljubujejo, obljubujejo, pa nimajo nobene moči. Povedo nam ime kakšnega banditskega voditelja, pa ga lovi, ko ne smejo naši vojaki po noči deset korakov iz mesta. Po dnevi pa ima menda vsak po deset oči, ali pa se znajo pogrezniti v zemljo, kadar se jim naši približajo.”

“Škodovalo bo vašemu zdravju, če se tako vznemirjate.”

“Da. Ampak v Berlinu ne vpoštevajo tega. Čudodelci naj bomo.”

Tako je šlo vsak dan, odkar se je odpor poglobil in razširil in je dobil obliko prave vojne. Kadar je bil pijan, je bilo huje. Gospode v Berlinu je imenoval bebce in osle, generali so bili preoblečeni “feldvebli” in kadar je začel govoriti o ženskah, je tajnica ušla iz sobe . . .

Nekega dne so pripeljali Petra v njegovo pisarno.

“Vi ste Zavinec, Peter Zavinec,” je dejal.

“Sem,” je potrdil Peter.

“Vi ste naš prijatelj, kaj?”

“Sem.”

“Sedite.”

Peter je sedel na rob stola in vrtel klobuk, ker ni vedel, kaj početi s svojim najboljšim pokrivalom.

“Povedali so mi, da ste naš prijatelj,” mu je razkril baron in široko sedel v naslanjač. “Lahko bi nam pomagali.”

“Če je v moji moči, gospod baron . . .”

“Hm . . . Kar se tiče moči . . . Vprašam vas, ali hočete.”

“Rad, prav rad. Seveda, če je kaj takega, da morem”

“Zdi se mi, da tukaj nimamo mnogo prijateljev. Ne razumejo nas, ali pa nočejo razumeti.”

“Da, ni jih mnogo.”

“Rad bi jih poznal. Toliko dela imamo. Pomagati hočemo ljudem, pa nas sovražijo. Mimogrede, vi imate brata.”

“Imam ga.”

“Kje pa je? Kaj pa dela?”

“Nič ne vem, gospod baron. Se že ne spominjam več, kdaj sem ga zadnjič videl. Še pred vojno. Sva brata, pa se ne razumeva.”

“Tako. Zakaj pa ne?”

“Tako je prišlo. Jaz sem drugačne misli. Mlajši sem.”

“Kakšne misli pa ima? Politične?”

“O — o tem nič ne vem. Na kmetiji. On je študiral za inženirja.”

“Naš prijatelj pa ni. Vendar je čudno, da nič ne veste, kje se drži.”

“Menda so ga odpeljali v Nemčijo. Bil je oficir.”

“O? Oficir je bil?” je dejal baron kakor da se

čudi. "Niso vsi v Nemčiji, ki so bili v vaši nekdanji armadi. Kdo ve, kaj počenja. Ali ne morete zvedeti?"

"Ne vem, kako. Ni mi bilo žal, ko se je izgubil. Nisem se brigal. Zame je preveč ošaben."

"Hm. Kdo nas pa najbolj sovraži?"

"E, mnogo je takih. Pa ne pokažejo."

"Če bi pokazali, bi tudi mi vedeli zanje. Pa bi morali vedeti, kdo je z nami in kdo proti nam. Lože bi se delalo. Če jih ne poznamo, nas lahko ovirajo, po neumnem. Nasprotno — lahko bi jih mi prepričali. Rogačevo lahko postane čedno mesto, namreč, če nam ne nagajajo. Vsak bi lahko imel dela. Kmetije bi lahko producirale trikrat več, namreč, če bi bile drugače obdelane..."

"S stroji," je nehote posegel vmes Peter.

"Da, da, s stroji. V Nemčiji se dobe vsake vrste stroji."

"To sem jaz vedno hotel."

"Vi? Ste hoteli moderno agrikulturo? To me pa zanima."

"O — nekaj časa sem študiral na Dunaju. Dokler... dokler se ni na šoli spremenilo."

"O — spremenilo se je. In zato... O seveda, hahaha. In zato ste nehali. Umevno. Pa ste se vrnili domov, e?"

"Kam drugam naj bi šel?"

"Seveda, kam drugam? Niste šli radi. Razumem."

"Kako mislite, gospod baron, da nisem šel rad?"

"O — kar tako. Rajši bi bili nadaljevali. Doma niso razumeli vaših načrtov. Niso hoteli razumeti, kaj?"

Peter je bil ves zmeden. Izpraševalec je včasih

razvlačil besede kakor testo, včasih pa jih je metal iz ust kakor iz mitraljeza, zdaj so bile resne kakor postava, potem pa zopet glasovi brezbržnega veseljaka. Pol stavka je znalo priti kakor iz nedosežne globočine, drugega pol pa je frfotalo po zraku. Peter je strmel.

“Razumem,” je zopet povzel baron. “Človek ne govori rad o takih — takih nesporazumih. O da. Tudi sestro imate. Kako pa se ima ona? Kje pa je?”

“Moja sestra?” se je čudil Peter. “Za medicino se je pripravljala. Ne vem, kam je odšla iz Ljubljane.”

“Hm, hm. Tudi sestra vam ne piše, vam ne da vedeti, kaj je z njo. Osamljenega se morate čutiti v svoji družini. Žal mi je.” Pritisnil je na gumb pod pisalno mizo. “Rekli ste, da bi nam pomagali. Pojdite z mojo tajnico, pa se pomenite z njo. Bolj gladko pojde z dekletom kakor z robotim moškim,” je dostavil s smeškom, ki je bil morda porogljiv, ali pa izraz šaljivosti. Peter je zrl predse, le včasih je pogledal gestapovca, pa je zopet odvrnil pogled kakor bi se bal, da ga bo hipnotiziral.

Glas je prišel od vrat.

“Klicali ste, gospod baron.”

Peter je skočil na noge in se obrnil, pa je ostrmel in buljil v dekle na pragu.

“Ti!” se mu je po dolgem požiranju slin iztisnilo iz grla.

Ženski so se zasvetile oči, nasmehnila se je in dejala:

“Dober dan, gospod Zavinec. Ali bi rekla Peter?”

Baron je vstal in počasno stopil izza pisalne mize.

“Oho! Ali se poznata? Tedaj mi vaju ni treba

predstavljati. To je moja tajnica," se je obrnil k Petru. Potem je naslovil dekle. "Veste, ta gospod vam bo povedal, kar ga boste vprašali. Bodite mu prijazni."

"Nikar ne dvomite, gospod baron," je odgovorila. Petru pa je dejala: "Prosim, pridite z menoj." In ga je odpeljala v svojo pisarno.

"Kaj delaš TI tukaj?" je vprašal Peter, ko so se mu misli nekoliko zbrale.

"Kakšno vprašanje?" je odgovorila. "Baronu sem tajnica. Zakaj? Zato, ker hočem živeti, v ta namen pa je treba jesti. V modi je tudi, da se oblačimo. Dekle v mojem položaju nima veliko izbere. Človek se prilagodi, če ni druge. Ali se še kaj spominjaš Dunaja? Bili so lepi časi, dokler nisi izginil brez slovesa. Vsega nisi mogel pozabiti."

"Po kaj si prišla? Kaj hočeš od mene?" je vprašal z jokavim glasom, v katerem je drhtel brezmočen srd.

"Menda ti je povedal baron," je odgovorila kakor v čudu. "Povej mi, kateri ljudje so nam najbolj sovražni, da jih skušamo prepričati o naši dobri volji. To ni v nobeni zvezi z odnošaji, ki so nekdaj bili med nama. Seveda, če bi hotela, bi lahko zahtevala kaj od tebe, lahko bi te tožila in kaj misliš, kako bi sodišče odločilo—v sedanjih razmerah? Ampak jaz nimam takih namenov. Le svojo dolžnost moram izvrševati."

"Kaj pa vem jaz o teh ljudeh?" je zastokal.

"O Peter!" ga je pokarala z milim pogledom, ki je nenadoma zbudil v njem spomin na davne noči. "Saj niso tvoji prijatelji. Sediva tamle." Sedla je na zofo in mu pomignila. Ko je prisedel, je nadaljevala. "Tu je, na primer, neki učitelj Marjan."

“Marjan, Marjan! Ta je že davno v hribih.”

“O — tudi on je tam.”

“Saj kmalu ne bo nobenih mladih ljudi več doma. Vsi drve v gozdove. Menda so slišali govorce, kako zapirate ljudi, pa so zbežali.”

“Neumni so. Lahko bi mirno ostali doma in se dobro imeli, če ne bi delali z gag. Kakšen pa je poštar?”

“Ne vem, da bi bil kaj storil, ampak da vas ne ljubi, ve vse Rogačevo.”

“Treba bo govoriti z njim in mu pokazati, kako se moti.”

Primaknila se je bliže kakor nehote in Petru je postajalo vroče. Nadaljevala je svoja vprašanja in preden je Peter odšel in ga je povabila, da pride še, je imela tucat imen . . .

8.

Strela po noči

Na Brezovem hribu so gradili nekaj, kar je bilo videti kot neizmerno globoka klet. Ampak delo ni napredovalo kakor bi bil hotel gospod baron in zato je klel, da je že tajnica komaj prenašala. Nadzorovali so Nemci, delavci pa so bili večinoma na tlako prisiljeni domači možje, razen peščice takih, za katere ni bilo treba nobenih groženj, ker so se polakomili obljubljenih nagrad. Med njimi ni bilo najti mladih rok, ker so skoraj vse izginile, toda baron ni hotel priznati, da bi to bil vzrok počasnosti. Slutil je sabotazo in šest mož je bilo aretiranih, a vendar ni nič zaleglo. Po “izpraševanju”, ki je ostalo brez uspeha, so prijeli še šest drugih s Petrovega seznama in jih obtožili hujskanja. Zidava bi bila mo-

rala biti po načrtu že končana, pa je bila komaj polovica dograjena. Vrhovna komanda je pošiljala pisma in brzojave. Prišel je celo častnik generalnega štaba, da bi izvidel, kje je vzrok zavlačevanja, pa tudi ni dosegel ničesar...

Nekega večera je Peter vprašal svojo nekdanjo zaročenko, kaj ima z baronom. Dekle se je glasno nasmejalo.

“Na takega človeka si ljubosumen? V njegovi službi sem, to je vse. Seveda moram opravljati svoje delo, zakaj ti gospodje hočejo videti uspehe in če ni teh, so neizmerno izurjeni v brcah. Jaz pa, kakor sem ti že povedala, nič kaj rada ne stradam.”

V Petrovih prsih je strast dvigala viharje in kadar je bil v njeni bližini, je ta plamen zadušil vsako drugo misel. Vsak dan si je prisegal, da zbeži in se je reši, a kadar se je znočilo, so bili pozabljeni vsi taki nameni, pokopani v besni ljubosumnosti. Njej pa nikdar ni bilo težko, potolažiti ga in v njenih rokah je postajal testo, ki ga je lahko mesila po svoji mili volji. V takih urah bi ji bil povedal, kje najdejo Tobeja, če bi mu samemu bilo znano. Imena na njenem seznamu so se množila, barona pa to ni zadovoljilo, ker ni mogel doseči nobenega teh puntarjev v neznanih hribih. Celo ko so njegovi ljudje prišli po poštarja, so našli njegovo pisarno prazno; ušel je prav po noči, preden so ga prišli iskat. Baron je rohnul in sumil, da ima izdajalca v lastnem domu, a potrdila ni nikdar dobil.

“Ni vraga, da imajo tako organizacijo, ki izve naše tajnosti,” je kričal, “mi pa da jim ne pridemo do živega. Drugačne korake bo treba storiti. V kosti jim moramo nagnati tak strah, da bodo poginili od samega trepetanja.”

Vse grožnje so pa ostale besede brez vsebine, zakaj akcije "banditov" so se kljub naraščajočemu terorju množile in so postajale vse resnejše. V njegovem okrožju so dosegle vrhunec, ko je strašen pok sredi tihe noči zbudil vse Rogačevo. Ljudje so hiteli napol goli na ulice in vpraševali drug drugega, kaj se je zgodilo. Baron je bil v postelji pijan in je prvi hip mislil, da se mu je sanjalo. A ko je slišal glasove v hiši in na ulici, se je za silo oblekel in pohitel ven. Glava mu je bila težka, noge so se mu opletale, nič ni bil podoben mogočnemu glavarju. Nekaj hudega se je moralo zgoditi, možgani mu pa niso hoteli razvozljati uganke. Na vogalu je bila gruča ljudi, ne mislečih na to, da po predpisih ne bi smeli ob tej uri biti izven svojih hiš, pa tudi on je pozabil na vse dekrete in ukaze. Nekdo je dejal:

"Slišalo se je kakor silna eksplozija. Kaj bi moglo biti?"

Ta hip so se vinski duhovi izkadili in vedel je strašno novico. Pohitel je v pisarno, zbobnal kolikor je mogel svojih višjih uradnikov in ukazal, da takoj povedejo oddelek na Brezov hrib, aretirajo, kogar koli bi našli tam in mu pridejo poročat, kako je eksplozija nastala in koliko škode je povzročila. Z velikim trudom so spravili skupaj četico, ki se nič ni navduševala za tako nočno ekspedicijo, našli nekoliko bakelj in odšli. Tudi poveljniku se ni mudilo. Ob vsakem drugem času bi bil priganjal s primernimi kletvami, sedaj pa so mu šle po glavi vsakovrstne možnosti, med katerimi je zaseda igrala glavno vlogo. Ko so bili poslani v to deželo, so si vsi zamišljali svoje naloge kot izlet v deželo miru in oddiha in sam ni delal izjeme. Zakaj bi po nepo-

trebnem tvegal življenje in se pehal za — za kaj? Večkrat so počivali, korakali so zaradi previdnosti počasi in ko so dospeli na hrib, se je tema že redčila. Najprej so oprezno pregledali kraj, kjer pa niso našli žive duše. Potem pa so videli razsulo. Lahko se je opazilo, kje je stala nedodelana trdnjavica, sicer pa ne bi bil nihče uganil, kaj se je podrla. V jami je bil kup razbite opeke, toda kamenje je bilo raztreseno daleč naokrog, trava je bila požgana, zemlja razrita, tu pa tam so bile veje na drevju osmojene. Sodeč po tem, kar je bilo videti, bi popravljanje zahtevalo vsaj toliko časa, kolikor ga je bilo porabljeno doslej za stavbo.

Poveljnik je dal še enkrat preiskati okolico, zakaj noč se je že umaknila dnevu, po njegovi logiki bi se moralo videti, kar je prej morda bilo skrito in njegovih pandurov ne bo več strah. Našli pa tudi sedaj niso nikogar in komandant se je jezil, ker bi bilo vendar lepo, če bi mogel pripeljati s seboj nekoliko ujetih "banditov". Pomagati pa se ni dalo, torej je skomizgnil in dal ukaz za povratek. Izbral je drugo pot, ki se mu je zdela bolj vabljiva in ko so hodili komaj dobrih deset minut, si je čestital. Slišati je bilo stokanje izza grmovja nedaleč od poti in ustavili so se. Nekoliko mož je šlo z naperjenimi puškami gledat, odkod prihajajo glasovi in kmalu so našli, ne partizanov, temveč dva svoja vojaka, ki sta bila ob času eksplozije na straži. Tiho sta tarnala v nemščini, sicer ne bi bili vedeli, da sta njihova, kajti po uniformah ju niso mogli spoznati. Pokrita sta bila s praprotom, travo in listjem, a ko so to odgrnili, so videli, da imata na sebi samo srajce, spodnje hlače in nogavice. Roke in noge sta imela povezane. Poveljnik ju je začel izpraševati,

a ni ne zlepa ne zgrda spravil nič iz njiju. Spominjala sta se le, da so tulili volkovi.

“Volkovi?” je zakričal poveljnik. “Tepca, tukaj ni volkov. Najbrže sta zaspala, pa se vama je sanjalo o volkovih.”

Zatrjevala sta ga, da sta bila budna, on pa se jima je porogljivo smejal in vprašal, kje imata puške. Debelo sta zijala, rekla pa nista ničesar.

“In zakaj ni eden drugemu odvezal rok? Vsak otrok bi znal to narediti. Osla!”

Jeza mu ni pomagala. Poslal je enega svojih mož po voz.

“Kje naj ga dobim?” je naivno vprašal esesovec.

“Kje vraga pa imajo tukaj vozove? Mar niso kmetije vse okrog?”

Mož je odšel. Medtem so razvezali vojaka, ki sta trepetala bolj od strahu kot od mraza.

“Čemu pa potrebujemo voz?” je vprašal eden črnih gardistov. “Saj lahko hodita.”

“Da se nam bo vse mesto smejalo?” je zarenčal poveljnik.

“Zdaj bomo čakali, preden bo Fritz dobil voz. Mene zebe v želodcu.”

Hipoma je vse enako zeblo in po dolgi, zmedenih razpravi je poveljnik dovolil dvema, da gresta pogledat, če bi v kakšni hiši dobila tople kave. Vrnila sta se, preden je prišel voz in prinesla prežganke in kruha. Kleli so vsak na svoj način, ker ni bilo kave s smetano, ostalo pa vendar ni nič. Naposled je kmet pripeljal voz, poln slame. Komandantova odposlanca sta mu rekla, da sta dva vojaka zbolela, on pa je vedel, kaj bi ga čakalo, če ne bi ustregel “želji” Nemcev.

Tako so se vrnili s svoje ekspedicije.

Maščevanje

Gospod baron je tulil kakor derviš in skoraj enako skakal, ko je dobil tragikomično poročilo.

“Zakaj za tristo tisoč vragov sem tako kaznovan, da imam same idijote, kjer bi potreboval inteligentne ljudi? Nikogar niste našli, pravite. Ali ste mislili, da bodo čakali na vas in vam opisali svoje falotstvo? Ljudje ne morejo v naglici izginiti, ne da bi zapustili sledove. Ali ste jih iskali? — Nič ne odgovarjajte. Saj vem, da vam ne pride nič pametnega na misel.”

Besen je začel hoditi po sobi. Čutil je, da si mora pomiriti živce, če hoče najti pot iz kaosa in priti do kakšnega sklepa. Iz miznice je vzel nekoliko tablet in jih splaknil z vodo, kar mu je skremžilo obraz.

“Pokličite mi tajnico in recite ji, naj prinese svoj seznam. In naj naredi prepis.”

Ko je bil sam, je imel dolg telefonski razgovor z Gauleiterjem.

Dekle je prišlo z zahtevanim seznamom in gestapovec ji je sledil.

“Vzemite nekaj mož in pojdite po hišah. Opravite hitro. Aretirajte dvanajst mož s te liste, pa ne potepuhov. Ugledne ljudi hočem. Glejte, da ne bo zaradi tega vsa vas po konci. Čas za javnost še pride.”

Možak je pozdravil po nacijsko in odšel. Ta posel mu je bil po godu.

“Sestavite proglas,” je dejal dekletu. “Do večera naj vsak, kdor ve kaj o delu banditov, naznani

krivce, sicer se bo postopalo po zakonih. Vem, da se nihče ne bo oglasil, ampak priliko jim moramo dati. Proglas naj se prečita na trgu. Potem pa... No, nič drugega. Kar pojdite na delo.”

Aretacije so se izvršile kakor je hotel baron. Med zajetimi je bil tudi Petrov oče. Tajnica je tolikokrat slišala o nesoglasjih v družini, da se ji je zdelo prav, če napiše tudi to ime, ne da bi bila Petra kaj vprašala.

Baron je klical enega za drugim in jih izpraševal. Zvedel ni ničesar, razen dejstva, da so se moške različno vedli. Nekateri so izražali strah in se skušali izgovarjati, drugi so zatrjevali, da obsojajo početje puntarjev, tretji so ostali hladnokrvni in ponosni. Med zadnjimi je bil najmirnejši Savinec. Ko so jih odvedli v zapor, je tolažil tiste, ki so obupavali in jih bodril. Nikar naj ne mislijo Nemci, da poklekujemo in beračimo, pa tudi, če bi šlo za življenje. Nočna eksplozija je dokaz, da se naši fantje resnično vojskujejo in fašiste obhaja strah...

Kakor je baron pričakoval, je bil njegov proglas brezuspešen. In ni mu bilo žal.

Noč so zajeti moške prebili v zaporu. Ugibali so, kaj nameravajo z njimi, a Savinčeve besede so tako pomirjevalno vplivale, da se je tudi najbolj nervoznim ohladila kri in naposled so vsi obljubili, da ne pokažejo bojazni, tudi če se zgodi najhujše. Andrej se je prepričal, da besede niso bile prazne, ker so vsi zaspali, dasi ni bilo izdaleč tako kakor v domačih posteljah.

Zjutraj so jih zbudili, jim prinesli nekaj, kar naj bi bila kava in jim rekli, naj se pripravijo. Gospod načelnik sam jim pove, kaj se zgodi. Boštjanov oče je začel odpirati usta, da bi vprašal, na kaj naj se

pripravijo, a ko ga je Savinec pogledal, je na mesto tega dejal: "Povejte svojemu gospodarju, da smo mi vedno pripravljeni."

Ječar je imel na jeziku kletev, toda ko je pogledal to družbo in videl pogum in ponos, se je hitro obrnil in je odšel.

"Sedaj vemo," je dejal mlinar. "Taka je njihova pravica. Pa kaj se je zgodilo z nami? Ob vsakem drugem času bi se tresel in morda jokal, sedaj pa ni v meni nobenega strahu in le želja, da ostanem trden do konca."

Nobenemu ni bilo veselo pri srcu in najteže je bilo, da se ne morejo posloviti od svojcev. Golob pa je menil, da je bolje tako, ker bi slovo bilo težje za žene kot za njih.

Čez pol ure se je prikazal baron.

"Vi ste talci," je dejal. "Za vsak zločin mora biti kazen. Hoteli smo kaznovati tiste, ki so izvršili zločin. Kdor je vedel zanje, nam ni povedal. Zato morajo talci prevzeti kazen. Razumete? Ali ima kdo kakšno vprašanje?"

Vsi so molčali. Potem pa je Savinec vzdiknil:

"Živi naj slovenska svoboda!" In vsi so kakor z enim glasom ponovili klic.

Baron je stisnil pesti, a glava mu je bila prazna. Le čutil je, da ne sme molčati, pa je vzdiknil:

"Heil Hitler!"

Instinktivno so se na ves glas nasmejali, on pa je ušel. Ta smeh je bil najboljše zdravilo in če je komu ostalo še kaj strahu v srcu, je izginil.

Odpeljali so jih na dvorišče, kjer je čakal kamijon. Brez povelja so posedali. Nihče ni videl, kako je vozilo oddrdralo skozi velika vrata ...

Kazen

Peter je prebil obe noči pri svoji nekdanji ljubici. Prvo noč je slišal silni pok in skočil iz postelje, misleč, da je v bližini bitka. A ko ni nič več grmelo, ga je dekle pregovorilo, da se je vrnil v posteljo. Ona je bila trudna in zjutraj je morala zgodaj vstati. On pa je spal kakor zaklan do poldneva, potem pa je sam popival in se ni zmenil za to, kar se je godilo na Rogačevem. V mislih mu je bilo le dekle z vsemi sumnjami in z vso pohoto. Čim več je tehtal to in presojal ono, tem bolj si je želel, da bi se mogel iznebiti vseh misli in tem več je pil. Čim več je pil, tem bolj se mu je zapletalo v glavi. Spomnil se je, da že davno ni bil doma, a ker ni maral, da bi ga izpraševali, tudi sedaj ni hotel tja. A ko se je zvečerilo, je odšel v dekletovo stanovanje in čakal, da pride. Takoj je hotel vedeti, kje je bila, zakaj ni prišla prej, s kom se je družila.

“Oh, za božjo voljo,” je vzdihnila, “saj bi vendar lahko vedel, da ne pozna moja služba nobenih ur. Kadar je v uradu vse opravljeno, sem vesela, če morem doma iztegniti noge in pozabiti na delo.”

“Zakaj se ne pritožiš, če ti nakladajo preveč dela?”

“Pritožim! Komu neki? Svojemu šefu, ki mi sam predpisuje delo? Čudne pojme imaš o taki službi.”

Kmalu je po njegovih vprašanjih in opazkah spoznala, da ne ve, kaj se je godilo čez dan in ne more slutiti, kaj se zgodi zjutraj. Vprašala ga je, ali je večerjal in odgovoril je, da ni lačen. Ona je

dejala, da tudi ni, ker je kar v pisarni med delom pojedla klobaso, sedaj pa je trudna in ne potrebuje drugega kakor počitka. Bala se je, da bi se v razgovarjanju spozabila in povedala več kot bi hotela. Šla sta torej spat in ker je bil pijan, je bil kmalu v Morfejevem naročju.

Ko se je zjutraj zbudil, ni bilo nje več v sobi. Glava mu je še vedno bila težka, poleg tega pa je imel čuden občutek nečesa vznemirljivega in dasi so se mu udi upirali, je vstal. Oblival si je glavo s hladno vodo, pa mu vendar ni dosegla jasnosti. Ko je bil oblečen, je odtaval v gostilno.

“Kave?” je vprašal gostilničar.

“Vina!” je zarenčal Peter.

Krčmar ga je debelo pogledal.

“Vina? Tvojega očeta more, pa boš popival?” je vprašal.

“Kaj klepečeš? Prinesi vina. Kaj je z očetom?”

“Ali se delaš nalašč neumnega?”

“Kaj vruga hočeš? Take šale so preneumne.”

“Kje pa si se vendar klatil ves čas, da ne veš, kaj se godi? Ali res ne veš?”

Peter je zazijal. Nenadoma se je iztreznil in srce mu je začelo utripati, da ga je bolelo kakor da ga kdo bije s kladivom po prsih.

Gostilničar je spoznal, da res ne ve in mu je povedal vse, kar je vedel. Tedaj se je Peter zgrozil. Ni mogel verjeti, pa je moral. Nekaj časa je buljil predse, kot bi trenil pa je planil po koncu in dohitel. Gostilničar je gledal za njim in zmajeval z glavo.

Peter je hitel v baronov urad. Ko so ga vprašali, po kaj je prišel, je zakričal, da mora govoriti z baronom in ko so dejali, da ne more k njemu, jih je odpahnil in si siloma utrl pot.

“Kaj pa vi? Kdo vas je pustil sem?”

“Gospod baron, mojega očeta . . .” je zatarnal.

“Kakšnega očeta? Vidite, da nimam časa.”

“Usmilite se, gospod baron. Jaz sem vam služil. Naznanjal sem vam sovražnike.”

“Služili ste, a ? Tako, da so nam tolovaji razbili stavbo.”

“Kdo je mogel vedeti? Moj oče ni storil tega.”

“K vragu! Kaj vas poslušam? Odidite. In doslužili ste tudi.”

Peter je pokleknil in povzdignil roke.

“Na kolenih vas prosim, gospod baron . . .”

“Sram vas bodi! Vstanite in poberite se.”

Peter mu je objel kolena in zaihtel.

“Naznanim vam druge. On — on je moj oče . . .”

Baron je odprl vrata in zaklical v drugo sobo. Prišlo je pet mož.

“Vrzite ga ven. In če se še kdaj prikaže, ga zaprite in obdelajte kakor psa.”

Pandurji so se lotili Petra in dasi se je branil z zobmi in nohti, so ga premagali in dobesedno vrgli na cesto. Vrata za njim so zaprli.

Peter je rohnal in jokal obenem. S trdom se je pobral, ker so ga od trdega padca bolele vse kosti. Prijemal se je za glavo. Kaj naj stori? Kaj more storiti? Zavest popolne nemoči ga je tlačila in mu zadajala bolečine, kakršnih še nikoli ni čutil. Če bi se mogel vrniti, bi zadavil barona. Če bi, če bi . . .

Naposled je krenil domov. Ali ve mati?

Ves čas se ni spomnil matere. Notranji glas mu je pravil, da jo je sovražil prav tako kakor očeta. Kri mu je vrela in hitel je, kolikor je mogel. A matere ni našel doma. Ker očeta tudi zjutraj ni bilo, je šla pozvedovat, kaj se je zgodilo z njim. Peter

seveda ni vedel tega. Zbal se je njenega povratka. Kaj bi ji mogel reči. Koliko ve o njegovih zvezah? Koliko o tem prokletem dekletu? . . .

V glavi mu je bolj in bolj šumelo, srce mu je močnejše in močnejše utripalo. Poiskal je vina in pil. Bilo je še huje. Bilo je neznosno. Kam bi pobegnil, da bi ušel pošastim, ki iztezajo svoje kremplje proti njemu? Kam bi se skrila, da ga ne bi našle njegove lastne misli?

Bolele so te misli, da bi kričal in trgale so se in mešale, da ni vedel, kam merijo in kaj hočejo. Od matere so preskočile k baronu Rubenu in se mu rogale, da je mogel biti tako trapast in sedaj — tako plačilo. Pa je skočil vmes Tobej, ki mu ni nikdar nič žalega storil, a bi ga bil izdal iz sovraštva, in ta dunajska Marija s svojo zapeljivostjo in zahrbtnostjo, in oče, oče, oče . . .

Vrtalo je po možganih, gorelo je v prsah, zvijalo je ude, bilo je strašno, bilo je neznosno. Noben človek ne prenese tega . . .

Mati je dolgo hodila okrog, a ko je naposled zvedela, o čemer so že z zgražanjem in srdom govorili povsod, se je zgrudila na cesti. Odnegli so jo v bližnjo prodajalno, da je ne bi videli nemški biriči in se veselili. Ko se je zavedla, je pogledala okrog sebe in se spomnila. Težko je vzdihnila, a nobena solza ni kanila iz njenega očesa. Dvignila je glavo in se zazrla v daljavo. Tam je gledala vsem drugim nevidne slike iz davnih let, slike ljubezni in mlade sreče, slike dela in napora, setve in žetve in sliko moža, ki je bil ves njen. Počasi se je obrnila, pogledala ljudi in dejala s trdim glasom: "Pa vendar nas ne užugajo. Tudi ta hudobija bo kaznovana." Vse je bilo tiho in ljudem se je zdelo kakor v cerkvi v

trenutku, ko se ne sliši nič drugega kot cingljanje zvončkov ...

Hoteli so jo spremiti domov, pa se je zahvalila.

“To je čas, ko moram biti sama. Sama z Andrejem ...”

Ko je prišla domov, se je preoblekla, kajti delo je čakalo in jo klicalo. Na misel so ji prišle živali, ki bodo tudi pogrešale dobrega gospodarja. Odšla je v hlev. Preden je mogla pogledati konje in krave, ji je oko obtičalo na telesu, visečem s trama. Zrla je vanj, dolgo je zrla, naposled je pošepetala: “Kaznoval si se po pravici. Bolje je zate kot da bi te morali kaznovati drugi.”

Šla je k sosedovim, da ji pomagajo, sneti truplo ...

11.

Drugi brat

Po posrečeni razstrelbi je Tobej zapustil kraj in ni vedel kaj se je godilo na Rogačevem. Poklican je bil na Štajersko, kjer so se pripravljali na hude boje z nemškimi silami. Šele tam je po podtalni pošti zvedel dogodke usodnega dneva. Tovariš, ki mu je prinesel novico, ga je hotel tolažiti, Tobej pa je odkimal.

“Ni treba, tovariš,” je dejal. “Žal mi je, da nisem mogel naznaniti svoje odgovornosti, ker so me klicale druge dolžnosti in nisem vedel. Toda moj oče nam ni zameril. Če bi bil mogel biti z nami, bi bil storil, kar smo storili mi. Ni veselo izgubiti očeta na tak način, toda to je vojna na življenje in smrt.”

Kadar je bil sam, je trpel, a nihče ni mogel opaziti njegovih duševnih muk.

Prišli so pričakovani boji, hudi boji in Tobej, ki je že poveljeval brigadi, je storil mnogo, da se je dosegel presenetljivo velik uspeh. Videl je mnogo gorja, ki se ne da opisati, mnogo požrtvovalnosti, ki je bila komaj verjetna, mnogo bestijalnosti, ki nima primera, videl pa je tudi mogočno prebujenje naroda, o katerem so pravili, da je rojen za večno hlapčevanje. Njegova vera v svobodno bodočnost se je okremenila in mu dala moč, da je prebil vse muke telesa in duše in tako dočakal veliki dan, ko je njegov narod bil svoboden in svoj...

Tudi na Rogačevo se je vrnil mir. Lojzka, Minka in Dortka so prišle ena za drugo domov in se lotile velikega dela obnove. Boštjan in še več drugih je ostalo na raznih bojiščih. Njihovi grobovi so bili znani in lahko jih je bilo najti. Po dolgem iskanju in s pomočjo naključja pa so našli tudi grobove talcev. Za Rogačevo je bil velik dan, ko so prenesli trupla v trg in sprevoda se je udeležilo skoraj vse prebivalstvo. Kar je bilo strahopetcev in izdajalcev, ki so na razne načine sodelovali s sovražnikom, so že davno poiskali zavetja v tujini in žalne slovesnosti ni moglo motiti nič. Tobej je vodil mater pod pazduho, a lahko bi bila hodila tudi brez te opore. "Saj sem rekla, da jih doleti kazen," je dejala. To zadoščenje je bila njena palica.

Grobovi so bili pokriti s cveticami iz vseh vrtov. Pevskemu zboru se je pridružilo nešteto drugih fantov in deklet z dobrimi glasovi. Počastna straža je nastopila v novih oblekah jugoslovanske vojske.

Tobeja so naprosili, da poleg drugih govornikov tudi spregovori nekoliko besed. Mati je pokimala: "Prav je, da kaj rečeš, ti, Andrejev sin." Dasi ni bil

pripravljen za to in se ni imel za govornika, se je vdal.

“Padli ste,” je dejal, “ker je bil duh naroda v vas in zaradi tega niste znali klečati pred sovražnikom. Padli ste na bojišču, kjer so se doprinašale svete žrtve za svobodo, za pravico, za tiste, ki ostanejo živi. Padli niste zaman. To oblažuje naše žalovanje. Vsi vi, katerih duh ostane živ med nami, oče moj, ki si mi vlival pogum v srce, ko sem ga bil najbolj potreben, če bi se sedaj ozrli po domovini, bi videli, da ste maščevani in da se izpolnjuje to, za kar ste dali svoja življenja. Na razvalinah se grade domovi za tiste, ki jih niso imeli, ječa se je odprla in verige so raztrgane in delo je doseglo čast, katero mu je odrekala sovražna sila. Postavili vam bomo spomenik, dasi ga niste zahtevali, zato, da bo služil poznejšim rodovom. Nam samim pa je postavljen spomenik v naša srca in tam ostane, dokler se ne pridružimo vam. Z vaših grobov pa se vrnemo na delo za tiste ideale, ki so vam bili vredni več kot življenje...”

Slavo je zaklicala ogromna množica in zastave so se poklonile.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000075989

